

SEYİTÖMER HÖYÜK İDOLLERİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Sevcan SİLEK

Kütahya 2010

T.C.
DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Protohistorya ve Önasya Arkeoloji Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

SEYİTÖMER HÖYÜK İDOLLERİ

Danışman:
Prof. Dr. A. Nejat BİLGİN

Hazırlayan:
Sevcan SİLEK

Kütahya - 2010

Kabul ve Onay

Sevcan SİLEK'in hazırladığı "Seyitömer Höyük İdollerini" başlıklı Yüksek Lisans tez çalışması, jüri tarafından lisansüstü yönetmeliğinin ilgili maddelerine göre değerlendirilip oybirliği / oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

...../...../2010

Tez Jürisi	İmza	
	Kabul	Red
Prof. Dr. A. Nejat BİLGİN (Danışman)		
Prof. Dr. Halime HÜRYILMAZ		
Dr. Serpil SANDALCI		

Prof. Dr. Ahmet KARAASLAN

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Yemin Metni

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum ‘‘Seyitömer Höyük İdollerı’’ adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

..../...../2010

Sevcan SİLEK

Özgeçmiş

Sevcan SİLEK, 16.08.1981 yılında Eskişehir’de doğdu. İlk ve orta öğrenimini tamamladıktan sonra 2000 – 2002 yıllarında Eskişehir Anadolu Üniversitesi Bozüyük Meslek Yüksekokulu Seramik Bölümü’nde Önlisansını, 2003 – 2007 yıllarında Eskişehir Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü’nde Lisansını tamamladı. Önlisans öğrenimi sırasında 2001 yılında 1. Eskişehir Uluslararası Pişmiş Toprak Sempozyumu’nda staj yaptı. Lisans öğrenimi sırasında yüzey araştırması ve kazılarda görev aldı. Görev aldığı projeler sırasıyla: 2003 yılı Eskişehir Arkeoloji Müzesi, Kırka Boraks İşletmesi, Roma Nekropol Kurtarma Kazısı, 2004 yılı Anadolu Üniversitesi, Midaion Yüzey Araştırması, 2004, 2005 yılları Anadolu Üniversitesi, Mersin, Kelenderis Antik Kenti Tiyatro Kazısı, 2006 yılı Lisans eğitimi sırasında başladığı Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya, Seyitömer Höyük Kurtarma Kazısı’nda halen görev yapmakta. 2009 yılında Dumlupınar Üniversitesi Arkeoloji Bölümünde Öğretim Görevlisi olarak göreve başladı.

ÖZET

SEYİTÖMER HÖYÜK İDOLLERİ

SİLEK, Sevcan

**Yüksek Lisans Tezi, Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Ana Bilim Dalı
Tez Danışmanı: Prof. Dr. A. Nejat Bilgen
Aralık, 2010, 186 sayfa**

Ana tanrıçanın somut betimleri olarak adlandırılan idoller inanç sistemi hakkında bilgi veren kültür objeleridir. Her türlü kültür eşyası ile konut içi, mezar, depo yada dolgu toprak içinden bulunabilirler.

Ana tanrıça kültürünün doğuşu prehistorik dönemlere dayanmaktadır. Hayatı sorgulamaya başlayan ilk insan türü, en yakınında bulunan kadının kendi vücudundan bir başka canlı oluşturarak onu besleyip büyütebilmesi gibi ayrıcalıklı özelliğini bir kutsallık olarak görmüş ve kadının toplumdaki önemli yeri bu devirden itibaren oluşmaya başlamıştır. Yerleşik yaşama geçilmesiyle tarım ve hayvancılığın yapıldığı Neolitik Çağda kadının doğurganlığı doğa ve doğanın bereketiyle özdeşleştirilerek uzuvları abartılı üretken bereketli anayı simgeleyen heykelcikler betimlenmiştir. Kalkolitik Çağ'da ana tanrıça heykelcikleri üç boyuttan çıkarak yassı gövdeli stilize bir görünüm almaya başlamıştır. Gövdeler yassılaştırken, baş ve boyun uzamıştır. Heykelcikler idol görünümünü almıştır. Tunç Çağı'nda stilizasyon devam etmiş, yassı vücutlu olanların yanında pişmiş topraktan yapılmış üç boyutlu tanrıça heykelcikleri de oldukça fazladır.

Bu çalışma Seyitömer Höyük idollerinin tarihlendirilmesi ve çevre bölgeler ile etkileşiminin belirlenmesi açısından önem taşımaktadır. Seyitömer Höyük'te Erken ve Orta Tunç Çağlarında çok sayıda ve az sayıda da Akamenid döneme tarihlenen idol ve figürinler bulunmuş olup, bunlar mekan içi, çöp çukuru ve dolgu toprak içinden ele geçmiştir. Toplam 70 adet olan bu idoller marn, mermer, kemik, opal, kumtaşı, pişmiş-pişmemiş topraktan yapılmış olup, dönemsel ve stilistik özellikleri açıdan incelenmiştir. Sonuçta dönemsel olarak çevre kültürlerle benzerlik göstermekte, ayrıca biçimsel birkaç özellik açısından bu yerleşmeye özgü nitelikler taşıyan idol ve figürinlerin bulunduğu saptandı.

Anahtar Kelimeler: Seyitömer Höyük, İdol, Doğuran Ana, Ana tanrıça, Bereket

ABSTRACT**IDOLS OF THE SEYİTÖMER MOUND****SİLEK, Sevcan****Master's Thesis, Department of Protohistory and Near Eastern Archaeology****Supervisor: Prof. Dr. A. Nejat Bilgen****December, 2010, 186 pages**

Idols are commonly referred to as concrete depictions of the mother goddess and they serve as cultural objects that provide information on the belief system of particular societies. They might be found in all types of cultural artefacts, inside dwellings, tombs, and warehouses or buried in the ground.

The birth of the cult of the mother goddess dates back to prehistoric periods. Earlier societies that investigated life itself considered women who created a new being out of her body and nurtured the newborn as sacred and an understanding of womanhood started to emerge. In the Neolithic period, after the establishment of settled life and the practices of agriculture and livestock raising, the fertility of women was associated with nature and the fertility of nature resulting in the depiction of fertile women figures with exaggerated organs. During the Chalcolithic Age three dimensional mother goddess figurines disappeared and stylized flat bodies became dominant. While the bodies were flattened, the neck and head parts were exaggerated. Stylization continued during the Bronze Age and a large number of three dimensional terracotta goddess figurines were observed alongside flat bodies.

This study is important in view of dating the idols discovered at Seyitömer Mound and determining possible interaction with its vicinity. Large numbers of idols and figurines dated to Early and Middle Bronze ages and lesser numbers dated to the Achaemenid period were discovered at Seyitömer Mound. The findings were unearthed inside dwellings, cesspits and filling material. A total of 70 idols made up of marl, marble, bone, opal, sandstone, clay and terracotta were investigated in terms of their age and stylistic features. As a result, it has been determined that the discovered idols and figurines exhibited similarities with neighbouring cultures yet they also have some structural features peculiar to this dwelling.

Keywords: Seyitömer Mound, Idol, Fertile Mother, Mother Goddess, Fertility

ÖNSÖZ

Seyitömer Höyük’de bulunmuş orijinal malzeme olan idolleri tez konusu olarak çalışmam konusunda bana izin veren ve bu çalışma sürecinde destek ve yönlendirmelerinden dolayı Sayın Hocam Prof. Dr. A. Nejat Bilgen’e, ve yönlendirmeleriyle beni destekleyen Sayın Jüri Üyeleri Prof. Dr. Halime Hüryılmaz ve Dr. Serpil Sandalcı’ya teşekkürlerimi ve derin saygılarımı sunarım. Tezimin hazırlık aşamasında yardımlarını gördüğüm sevgili arkadaşlarım Araş. Gör. Semra Çırakoğlu, Öğr. Gör. Nazan Yüzbaşıoğlu, Arkeolog Mehmet Oruc’a, ayrıca maddi ve manevi desteklerinden dolayı sevgili Aileme teşekkür teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER	viii
ÇİZİMLER LİSTESİ	xi
RESİMLER LİSTESİ.....	xiv
PLANLAR LİSTESİ.....	xvii
TABLolar LİSTESİ.....	xvii
GRAFİKLER LİSTESİ.....	xviii
HARİTALAR LİSTESİ.....	xviii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

FRİGYA BÖLGESİ'NİN (ESKİŞEHİR, KÜTAHYA, AFYONKARAHİSAR) COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ VE ARAŞTIRMA TARİHÇESİ

1.1. COĞRAFİ ÖZELLİKLER	3
1.1.1. Konumu.....	3
1.1.2. İklimi	4
1.1.3. Bitki Örtüsü.....	5
1.2. ARAŞTIRMA TARİHÇESİ.....	5
1.2.1. Yüzey Araştırmaları	5
1.2.2. Kazı Çalışmaları.....	8

İKİNCİ BÖLÜM

SEYİTÖMER HÖYÜĞÜ'NÜN COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ VE ARAŞTIRMA TARİHÇESİ

2.1. COĞRAFİ ÖZELLİKLER	14
2.1.1. Konumu.....	14

2.1.2. İklimi	15
2.1.3. Bitki Örtüsü	15
2.2. ARAŞTIRMA TARİHÇESİ.....	16

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SEYİTÖMER HÖYÜĞÜNÜN STRATİGRAFİSİ VE DÖNEMLERİN KÜLTÜREL ÖZELLİKLERİ

3.1. STRATİGRAFİ.....	20
3.2. DÖNEMLERİN KÜLTÜREL ÖZELLİKLERİ	20
3.2.1. Roma Dönemi	20
3.2.2. Helenistik Dönem (Plan 5).....	21
3.2.3. Akamenid Dönemi (Plan 4)	22
3.2.4. Orta Tunç Çağı (Plan 2, 3)	22
3.2.5. Erken Tunç Çağı (Plan 1).....	24

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ANA TANRIÇA KAVRAMININ DOĞUŞU VE GELİŞİMİ

4.1. HEYKELCİKLERİN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ.....	27
4.2. FİGÜRİNLERİN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ	29
4.3. İDOLLERİN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ	30

BEŞİNCİ BÖLÜM

ANADOLU İDOLLERİNİN TİPOLOJİSİ VE YAYILIMI

5.1. İDOL TİPLERİ	33
5.2. İDOLLERİN YAYILIMLARI.....	33

ALTINCI BÖLÜM

SEYİTÖMER HÖYÜĞÜ'NÜN İDOLLERİ

6.1. YAPIM MALZEMELERİ	36
6.2. YÜZEY İŞLENİŞLERİ	36

6.2.1. Pişmiş Toprak Figürin ve İdoller	36
6.2.2. Kemik İdoller	36
6.2.3. Kumtaşı İdoller.....	37
6.2.4. Marn İdoller	37
6.2.5. Mermer İdoller	37
6.2.6. Opal ve Cinsi Belirlenemeyen Taş İdoller	38

YEDİNCİ BÖLÜM

SEYİTÖMER HÖYÜĞÜ İDOLLERİNİN TİPLERİ VE BENZERLERİ

7.1. ERKEN TUNÇ ÇAĞI.....	40
7.2. ORTA TUNÇ ÇAĞI	50
7.3. AKAMENİD DÖNEMİ	52

SEKİZİNCİ BÖLÜM

SEYİTÖMER HÖYÜĞÜ İDOLLERİ'NİN DEĞERLENDİRİLMESİ

8.1. DEĞERLENDİRME	55
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	59
KATALOG	62
KAYNAKÇA	95
DİZİN	102
LEVHALAR	103

ÇİZİMLER LİSTESİ

<u>Levha No</u>	<u>Cizim No</u>		<u>Kat. No</u>
I	1	ETÇ II, İdol arka yüz, ön yüz ve kesit çizimi	1
I	2	ETÇ, İdol arka yüz, ön yüz ve kesit çizimi	2
I	3	ETÇ II, İdol ön yüz, arka yüz ve kesit çizimi	3
I	4	ETÇ III, İdol ön yüz ve kesit çizimi	4
I	5	ETÇ II, İdol ön yüz, arka yüz ve kesit çizimi	5
I	6	ETÇ, İdol ön yüz, yan yüz ve arka yüz çizimi	6
II	1	ETÇ III, İdol ön ve kesit çizimi	7
II	2	ETÇ II, İdol ön yüz, arka yüz ve kesit çizimi	8
II	3	ETÇ II, İdol ön yüz, arka yüz ve kesit çizimi	9
II	4	ETÇ III, İdol ön ve kesit çizimi	10
II	5	ETÇ II, İdol ön yüz, arka yüz çizimi	11
II	6	ETÇ III, İdol ön yüz, arka yüz ve kesit çizimi	12
III	1	ETÇ III, İdol ön yüz ve kesit çizimi	13
III	2	ETÇ, İdol ön yüz, arka yüz ve kesit çizimi	14
III	3	ETÇ, İdol ön yüz, arka yüz ve kesit çizimi	15
III	4	ETÇ III, İdol ön yüz, arka yüz ve kesit çizimi	16
III	5	ETÇ, İdol ön yüz ve kesit çizimi	17
III	6	ETÇ, İdol ön yüz, arka yüz ve kesit çizimi	18
IV	1	ETÇ, İdol ön yüz, arka yüz ve kesit çizimi	19
IV	2	ETÇ, İdol ön yüz, arka yüz ve kesit çizimi	20
IV	3	ETÇ, İdol ön yüz, arka yüz çizimi	21
IV	4	ETÇ III, İdol ön yüz çizimi	22
IV	5	ETÇ III, İdol ön yüz, yan yüz ve arka yüz çizimi	23
IV	6	ETÇ III, İdol ön yüz, yan yüz ve arka yüz çizimi	24
V	1	ETÇ III, İdol ön yüz çizimi	25
V	2	ETÇ III, İdol ön yüz ve kesit çizimi	26

<u>Levha No</u>	<u>Cizim No</u>		<u>Kat. No</u>
V	3	ETÇ III, İdol ön yüz ve kesit çizimi	27
V	4	ETÇ III, İdol ön yüz, arka yüz ve kesit çizimi	28
V	5	ETÇ II, İdol ön yüz ve kesit çizimi	29
V	6	ETÇ, İdol ön yüz, arka yüz ve kesit çizimi	30
VI	1	ETÇ III, İdol ön yüz ve kesit çizimi	31
VI	2	ETÇ III, İdol ön yüz ve kesit çizimi	32
VI	3	ETÇ III, İdol ön yüz ve kesit çizimi	33
VI	4	ETÇ III, İdol ön yüz ve kesit çizimi	34
VI	5	ETÇ III, İdol ön yüz ve kesit çizimi	35
VI	6	ETÇ III, İdol ön yüz, arka yüz ve kesit çizimi	36
VII	1	ETÇ III, İdol ön yüz ve kesit çizimi	37
VII	2	ETÇ III, İdol ön yüz ve kesit çizimi	38
VII	3	ETÇ, İdol ön yüz ve kesit çizimi	39
VII	4	ETÇ III, İdol kesit, ön yüz, ve arka yüz çizimi	40
VII	5	ETÇ III, İdol ön yüz, arka yüz ve kesit çizimi	41
VII	6	ETÇ III, İdol ön yüz, arka yüz, yan yüz, kesit çizimi	42
VIII	1	ETÇ III, İdol ön yüz, arka yüz, yan yüz çizimi	43
VIII	2	ETÇ III, İdol ön yüz, arka yüz, yan yüz, kesit çizimi	44
VIII	3	ETÇ II, İdol ön yüz, arka yüz ve kesit çizimi	45
VIII	4	ETÇ II, İdol ön yüz ve kesit çizimi	46
VIII	5	ETÇ III, İdol ön yüz ve kesit çizimi	47
VIII	6	OTÇ, İdol ön yüz ve kesit çizimi	48
IX	1	OTÇ, İdol ön yüz ve kesit çizimi	49
IX	2	OTÇ, İdol ön yüz ve kesit çizimi	50
IX	3	OTÇ, İdol ön yüz ve kesit çizimi	51
IX	4	OTÇ, İdol ön, arka yüz ve kesit çizimi	52
IX	5	OTÇ, İdol ön, arka yüz ve kesit çizimi	53
IX	6	OTÇ, İdol ön yüz ve kesit çizimi	54
X	1	OTÇ, İdol ön yüz ve kesit çizimi	55

<u>Levha No</u>	<u>Cizim No</u>		<u>Kat. No</u>
X	2	OTÇ, İdol ön, arka yüz ve kesit çizimi	56
X	3	OTÇ, İdol başı ön yüz ve kesit çizimi	57
X	4	OTÇ, İdol başı ön yüz ve kesit çizimi	58
X	5	OTÇ, İdol başı ön yüz ve kesit çizimi	59
X	6	OTÇ, İdol ön, arka yüz ve kesit çizimi	60
XI	1	OTÇ, İdol ön yüz ve kesit çizimi	61
XI	2	OTÇ, İdol ön yüz ve kesit çizimi	62
XI	3	OTÇ, İdol ön yüz arka yüz ve kesit çizimi	63
XI	4	OTÇ, İdol ön yüz ve kesit çizimi	64
XI	5	Akamenid 5. yy, İdol yan ve ön yüz çizimi	65
XI	6	Akamenid 5. yy, İdol ön, arka yüz ve kesit çizimi	66
XII	1	Akamenid 5. yy, İdol ön yüz ve kesit çizimi	67
XII	2	Akamenid 5. yy, İdol ön yüz ve kesit çizimi	68
XII	3	Akamenid 5. yy, İdol ön yüz ve kesit çizimi	69
XII	4	Akamenid 4. yy, İdol başı ön ve üst yüz çizimi	70

RESİMLER LİSTESİ

<u>Levha No</u>	<u>Resim No</u>	<u>Katalog No</u>
XIII	1-2	1
XIII	3-4	2
XIII	5-6	3
XIV	1	4
XIV	2-3	5
XIV	4-5	6
XV	1	7
XV	2-3	8
XV	4-5	9
XVI	1	10
XVI	2-3	11
XVI	4-5	12
XVII	1-2	13
XVII	3-4	14
XVII	5-6	15
XVIII	1-2	16
XVIII	3	17
XVIII	4	18
XIX	1-2	19
XIX	3-4	20
XIX	5-6	21
XX	1-2	22
XX	3-4	23
XX	5-6	24
XXI	1-2	25
XXI	3	26
XXI	4-5	27

<u>Levha No</u>	<u>Resim No</u>	<u>Katalog No</u>
XXII	1-2	28
XXII	3	29
XXII	4	30
XXIII	1-2	31
XXIII	3	32
XXIII	4-5	33
XXIV	1-2	34
XXIV	3-4	35
XXIV	5	36
XXV	1	37
XXV	2-3	38
XXV	4-5	39
XXVI	1-2	40
XXVI	3-4-5	41
XXVI	6-7-8	42
XXVII	1-2-3	43
XXVII	4-5	44
XXVII	6-7	45
XXVIII	1	46
XXVIII	2-3	47
XXVIII	4-5	48
XXIX	1-2	49
XXIX	3	50
XXIX	4-5	51
XXX	1-2	52
XXX	3-4	53
XXX	5-6	54
XXXI	1-2	55
XXXI	3-4	56
XXXI	5	57

<u>Levha No</u>	<u>Resim No</u>	<u>Katalog No</u>
XXXII	1-2	58
XXXII	3	59
XXXII	4-5	60
XXXIII	1	61
XXXIII	2	62
XXXIII	3-4	63
XXXIV	1-2	64
XXXIV	3-4	65
XXXIV	5-6	66
XXXV	1-2	67
XXXV	3-4	68
XXXV	5-6	69
XXXVI	1-2	70

PLANLAR LİSTESİ

<u>Levha No</u>		<u>Plan No</u>
XXXVII	Erken Tunç Çağı Planı	1
XXXVIII	Orta Tunç IV B Evresi Planı	2
XXXIX	Orta Tunç Çağı IV C Evresi Planı	3
XL	Akamenid Dönemi Planı	4
XLI	Helenistik Dönem Planı	5

TABLOLAR LİSTESİ

<u>Levha No</u>		<u>Tablo No</u>
XLII	ETÇ II, III Dönem Tablosu	1
XLIII	Erken Tunç Çağı Tipoloji Tablosu	2
XLIV	Erken Tunç Çağı Tipoloji Tablosu	3
XLV	Erken Tunç Çağı Malzeme Dağılımı Tablosu	4
XLVI	Erken Tunç Çağı Malzeme Dağılımı Tablosu	5
XLVII	Erken Tunç Çağı Malzeme Dağılımı Tablosu	6
XLVIII	Orta Tunç Çağı Tipoloji Tablosu	7
XLIX	Orta Tunç Çağı Malzeme Dağılımı Tablosu	8
L	Akamenid Dönem Tipoloji Tablosu	9
L	Akamenid Dönemi Malzeme Dağılımı Tablosu	10
LI	Dönemlerin Malzeme Dağılımı Tablosu	11
LII	Dönemlerin Malzeme Dağılımı Tablosu	12
LIII	Dönemlerin Baş Özellik Tablosu	13
LIV	Dönemlerin Baş Özellik Tablosu	14
LV	Dönemlerin Gövde Özellik Tablosu	15
LVI	Dönemlerin Gövde Özellik Tablosu	16
LVII	Göz Tipleri Tablosu	17

GRAFİKLER LİSTESİ

<u>Levha No</u>		<u>Grafik no</u>
LVIII	ETÇ, ETÇ II, ETÇ III Dağılım Grafiği	1
LVIII	ETÇ İdollerinin Tiplere Göre Dağılımı	2
LIX	ETÇ İdollerinin Malzeme Dağılımı	3
LIX	ETÇ İdollerinin Göz Tiplerine Göre Dağılımı	4
LX	OTÇ İdollerinin Tiplere Göre Dağılımı	5
LX	OTÇ İdollerinin Malzeme Dağılımı	6
LX	Akamenid İdollerinin Malzeme Dağılımı	7
LXI	İdollerin Dönemsel Dağılımı	8
LXI	İdollerin Yapım Malzemesi Dağılım Grafiği	9

HARİTALAR LİSTESİ

<u>Levha No</u>		<u>Harita No</u>
LXII	Kütahya İlini Gösteren Türkiye Genel Haritası	1
LXII	Seyitömer'in Yerini Gösteren Harita	2

KISALTMALAR LİSTESİ**Kısaltma****Açıklama****A.g.e**

Adı Geçen Eser

ArkST

Arkeometri Sonuçları Toplantısı

AST

Araştırma Sonuçları Toplantısı

Çiz.

Çizim

DPÜ

Dumlupınar Üniversitesi

ETÇ

Erken Tunç Çağı

Gen.

Genişlik

Kat.

Katalog

KST

Kazı Sonuçları Toplantısı

OTÇ

Orta Tunç Çağı

Res.

Resim

SLİ

Seyitömer Linyit İşletmesi

TASK

Tarih, Arkeoloji, Sanat ve Kültür Mirasını Koruma Vakfı

TAY

Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri

TKİ

Türkiye Kömür İşletmeleri

Uz.

Uzunluk

TEZ METNİ

GİRİŞ

Bu çalışmanın konusunu Kütahya Seyitömer Höyük'te 1990 – 2010 kazı sezonlarında tüm tabakalarda ele geçmiş olan idol ve figürinler oluşturur.

Çalışma kapsamında 70 adet idol ve figürin incelendi. Çalışmada amaçlanan söz konusu idollerin dönemsel özelliklerinin belirlenerek dolgu topraktan bulunmuş olanların dönemlerinin belirlenmesi, tüm idol ve figürinlerin dönemleri arasındaki biçimsel fark ve benzerliklerinin stilistik açıdan tespit edilmesidir. Ayrıca tipolojik özelliklerinin yanı sıra yapım malzemesi ve yapım özelliklerinin dönemsel olarak dağılımının tespit edilmesidir. Konu kapsamında incelenen idol ve figürinlerin çevre ve çağdaş kültürlerde görülen örnekleri ile kıyaslanarak bu kültürlerle olan ilişkilerinin ve etkileşimin hangi boyutta olduğunun ve bu kültürlerden farklı olarak Seyitömer Höyüğe özgü stilistik özelliklerinin anlaşılması bu çalışmanın amaçları arasında yer alır. İdol ve figürinlerin Seyitömer halkı tarafından ne ifade ettiği ve inanç sistemindeki yeri belirlenmeye çalışılmıştır.

Konu kapsamında ele alınan malzemenin çoğunluğu dolgu topraktan, bir kısmı yamaçtan, mekan içinden ve bir adeti ise iskelet yanında ele geçmiştir. Yamaç ve dolgudan bulunan malzeme bir kontekst içinde ele geçmediğinden dolayı diğer kontekst malzemeleri ve çağdaş kültürlerin benzer örnekleri ile karşılaştırılarak tarihlendirilmiştir.

İdoller ve figürinler gövde özelliklerine göre farklı tablolar altında incelenmiş olup, baş, göz, kaş, ağız, burun, gövde özelliklerine göre farklı tablolar altında gösterilerek benzerlikler ve farklılıklar bir arada sunulmuştur. Dönemler kendi içinde tiplere ayrılarak tablo ile yoğunluğu gösterilmiştir. Farklı tiplerin istatistiksel dağılımı grafiklerde verilmiştir. Yapıldıkları malzemeler ve yüzey özellikleri incelenerek yapım malzemeleri ve yapım yöntemleri belirlenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

FRİGYA BÖLGESİ'NİN (ESKİŞEHİR, KÜTAHYA, AFYONKARAHİSAR) COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ VE ARAŞTIRMA TARİHÇESİ

1.1. COĞRAFI ÖZELLİKLER

1.1.1. Konumu

Frigya Bölgesi, günümüzde yaklaşık olarak Ankara, Afyonkarahisar ve Eskişehir illerinin tümünü, Kütahya İlinin büyük bir bölümünü Konya, Isparta ve Burdur illerinin kuzey kesimlerini kapsamaktadır.¹ Bu sınırlar içerisinde Frigler'in en etkili oldukları kesim Yukarı Sakarya Vadisi'nde Eskişehir, Afyonkarahisar ve Kütahya illeri arasında uzanan ve literatürde "Dağlık Frigya Yaylası" olarak adlandırılan bölgedir.

İç Anadolu'nun batı kesimi ile İç Batı Anadolu'yu kapsayan bölge Büyük Frigya ve Küçük Frigya (Frigya Epiktetos, Dağlık Frigya) olmak üzere iki ana bölüme ayrılmaktadır. Frigya bölgesinin kuzeybatısındaki Küçük Frigya diğer bir deyişle (Frigya Epiktetos) günümüzde büyük çapta İç Batı Anadolu ile Yukarı Sakarya bölümlerini kapsamaktadır.² Bu bölgede yer alan antik şehirler; Midaeum (Karahöyük, Alpu / Eskişehir), Dorylaion (Şarhöyük / Eskişehir), Kotieum (Kütahya), Aizonoi (Çavdarhisar / Kütahya), Nakoleia (Seyitgazi / Eskişehir), Orkistos (Ortaca / Eskişehir), Appia (Altıntaş / Kütahya)'dır.³

Eskişehir, Afyonkarahisar ve Kütahya illerini içine alan Dağlık Frigya'nın merkezinde Türkmen Dağı silsilesi yer alır. Ortalama yükseltisi deniz seviyesinden 1200-1500 m yüksektir.⁴ Dağları kuzeyde Sündiken Dağları, Boz Dağ, doğuda Sivrihisar Dağları, güneyde Emir Dağ, Şaphane Dağı ve Murat Dağı, batıda Türkmen Dağı ve Domaniç Dağı'dır. Nehirleri; Seydi Çayı (Parthenius), Porsuk Nehri (Tembris), Akar Çay (İç Cayster) ve Koca Su (Rhyndakos)'dur.⁵

Bölge önemli karayolu ağının üzerinde bir geçit konumuna sahiptir. Anadolu'yu doğu-batı doğrultusunda geçen ana yollar ile boğazlar üzerinden gelip, güneydoğu yönünde Kilikia ve Suriye bölgelerine doğru uzanan ulaşım yolları hep bu bölgeden geçmek zorundadır. Ünlü Pers Yolu da büyük çapta Frigya içinden

¹ T. T. Sivas, H. Sivas, 2009, **Frig Vadileri (Frigler'den Türk Dönemine Uzanan Kültürel Miras)**, Eskişehir, s. 14.

² V. Sevin, 2003, **Eski Anadolu ve Trakya (Başlangıcından Pers Egemenliğine Kadar)**, İstanbul, s. 238.

³ T. Sivas, 1999, **Eskişehir, Kütahya, Afyonkarahisar İlleri İçindeki Frig Kaya Anıtları**, Eskişehir. V. Sevin, 2003, **Eski Anadolu ve Trakya (Başlangıcından Pers Egemenliğine Kadar)**, İstanbul, s. 238.

⁴ Y. Dönmez, 1981-1982, **Kütahya (Kütahya ve Çevresinin Fiziki Coğrafyası)**, İstanbul, s. 1.

⁵ T. T. Sivas ve H. Sivas, 2009, s. 14.

geçmektedir. Bu karayolu ağının bölgedeki kentlerin gelişmesinde önemli katkıları olmuştur.⁶

Kütahya ilinin jeolojik yapısı I. ve III. Jeolojik zamanlarda bugünkü şeklini almıştır.⁷ Kütahya il merkezi ve doğusu, II. derece deprem kuşağı, merkezin batısında yer alan ilçeler ise I. derece deprem kuşağında yer almaktadır. Bu fay hatlarının sonucu olarak Kütahya yeraltı sıcak suları bakımından güçlü bir potansiyele sahiptir.⁸

Kütahya ilinin arazi yapısında kireç taşı, kil, kum taşı tabakaları oldukça yaygındır. Jeolojik yapıyı oluşturan yer katmanları daha çok yatay ve yataya yakın şekilde sıralanmıştır. Ortalama yükseltisi 1200 metredir, kuzeydoğusunda Türkmen Dağı, batısında Karlık Tepe, kuzeybatısında Eğriöz Dağı, güneybatısında Şaphane Dağı, güneyinde Murat Dağı ile çevrilidir. İlin önemli ovaları, Kütahya Ovası, Yoncalı Ovası, Köprüören Ovası, Aslanapa Ovası, Altıntaş Ovası, Tavşanlı Ovası, Örencik Ovası ve Simav Ovasıdır. Akarsuları; Felent Çayı, Porsuk Çayı, Murat Çayı, Kureyşler Deresi, Kokar Çayı, Avşar Deresi, Gediz Çayı, Emet Çayı, Bedir Deresi, Tavşanlı Çayı, Simav Çayı, Kocaçay'dır. İlin tek doğal gölü Simav Gölü; baraj gölleri ise Porsuk, Enne, Kayaboğazı, Söğüt ve Çavdarhisar baraj göletleridir.⁹

1.1.2. İklimi

Kütahya ve çevresi sıcaklık şartları bakımından daha çok İç Anadolu Bölgesine, karasallık derecesi bakımından Asıl Ege bölümüne; yağış rejimi, kuraklık devresinin süresi ve iklim tipi bakımından daha çok Marmara Bölgesine; nisbi nemin yıl içindeki seyri bakımından Marmara ve İç Anadolu Bölgelerinin civar kesimlerine yakınlık göstermektedir. Bitki örtüsü yönünden İç Anadolu, Marmara ve Ege Bölgelerinin karakteristik özelliklerini bir arada içinde barındırmakla birlikte, Kütahya ve çevresinde jeomorfolojik karakter olarak İç Anadolu'nun özellikleri egemendir. Buna karşılık toprakları dağılışı bakımından İç Anadolu'dan ayrılır ve Ege ile Marmara Bölgelerine yakınlık göstermektedir.¹⁰

⁶ V. Sevin, 2003, s. 238.

⁷ İ. Ercan, S. Koşar, H. Demir, 2002, **Kütahya 2002**, Ankara, s. 19

⁸ a.g.e., s. 19

⁹ age, s. 20.

¹⁰ Y. Dönmez, 1981-1982, s. 1.

İl iklim tipi bakımından Ege, Marmara ve İç Anadolu Bölgeleri arasında bir geçiş tipidir. İklim ve sıcaklık şartları bakımından her üç bölgenin özelliklerini taşımaktadır. Sıcaklık şartları İç Anadolu, yağış şartları Marmara Bölgesi etkisi altındadır. Yazlar sıcak ve kurak, kışlar soğuk ve yağışlıdır. En sıcak aylar Temmuz-Ağustos, en soğuk aylar Ocak ve Şubatır.¹¹

1.1.3. Bitki Örtüsü

Doğal bitki örtüsü Akdeniz, Karadeniz ve İç Anadolu özelliklerini taşımaktadır. Kuru ormanlar çoğunluktadır. Bunu bozkır bitki toplulukları takip etmektedir. Ormanlık alanlar daha çok dağ eteklerinde yoğundur.¹² Bölgenin hakim bitki topluluğu kara ikliminin bitkileri olmasına rağmen, vadi içlerinde, Karadeniz'in nemli etkilerine açık kesimlerinde özellikler dağlık kesimlerin kuzey yamaçlarında denizsel bitki topluluğu, Ege ve Marmara yoluyla Akdeniz etkisinin görüldüğü kesimlerde Akdeniz bitki örtüsü yer alır.¹³

1.2. ARAŞTIRMA TARİHÇESİ

1.2.1. Yüzey Araştırmaları

Bölge Paleolitik dönemden itibaren yerleşim görmüş özellikle ETC'nda önem kazanmaya başlamış ve Frig döneminde yoğun yerleşime sahne olmuştur. Frig kültürünün merkezi olarak Frigya olarak adlandırılmıştır.

1800 yılında W. M. Leake¹⁴ Frig vadisindeki Gerdekkaya Kaya mezarını incelemesiyle dikkatleri bu bölgeye çekmiştir. 1826 yılında L. de Laborde, 1834 C. Texier, 1836 W. J. Hamilton, 1858 H. Barth ve A. D. Mordtmann bölgede incelemeler yapmışlardır. 1881 yılında W. M. Ramsay¹⁵ anılan vadiyi ziyaret etmiş ve 1907 yılında epigrafik bulgular ışığında bölgenin topografik ve coğrafi yapısı hakkında bilgi veren ilk araştırmacısı olmuştur. 1894–1895 yıllarında Frig Arkeolojisinin kurucusu olarak

¹¹ İ. Ercan, S. Koşar, H. Demir, 2002, s. 20.

¹² a.g.e, s. 20.

¹³ www.coğrafya.gen.tr., 2009

¹⁴ W. M. Leake, 1824, **Journal of a Tour in Asia Minor Wth Comparative Remarks on the Ancient and Modern Geography of that Country**, London, s. 121.

¹⁵ a.g.e. s. 121.

bilinen Alfred Körte tarafından ayrıntılı araştırmalar yapılmıştır¹⁶. I. Dünya Savaşı nedeniyle ara verilen Frigya Bölgesi araştırmaları, 1931 yılında yeniden başlayarak aralıklarla devam etmiştir. 1937 yılında Halet Çambel Frigya Bölgesi ile ilgili çalışmalara başlamış ve C. H. E. Haspels ile çalışmalarını yürüterek bu alanda çalışan ilk Türk araştırmacı olmuştur.¹⁷

1988-1989-1990 yıllarında T. Efe tarafından Kütahya, Bilecik ve Eskişehir illerinde yüzey araştırması gerçekleştirilmiştir. 1988 yılında Eskişehir'in 5-6 km güneybatısında Orman Fidanlığında T. Efe tarafından yüzey araştırması yapılmış ve toplanan malzeme bilim dünyasına tanıtılmıştır.¹⁸ T. Efe'nin¹⁹ 1988 yılında yapmış olduğu yüzey araştırmasında Eskişehir İli, Bozhöyük ilçesi Yeşilyurt köyünde tespit edilen Aharhöyük, İlk Tunç Çağı yerleşimi ile dikkat çekmiştir. Yüzeiden toplanan çanak çömlek parçaları arasında ETÇ I ve III'e ait malzemeden başka az miktarda Frig ve klasik döneme işaret eden malzemeler yer almaktadır.²⁰ 1988 yılında Kütahya, Bilecik ve Eskişehir'in batı kesiminde 30 adet yerleşim yerinde yapılan yüzey araştırmalarında Paleolitik, Neolitik, ETÇ, II Bin, Frig, ve Klasik devir çanak çömlek parçaları ve taş aletler ele geçmiştir²¹. 1989 yılında yapılan yüzey araştırmasında Tavşanlı-Domaniç bölgesi, Kütahya'nın kuzeybatısındaki dağlık bölge, Eskişehir ovası ve güneyindeki dağlık bölge incelenmiş olup toplamda 37 yerleşimde yüzey taraması yapılmıştır. Bu çalışmada Domaniç bölgesi ve Kütahya'nın kuzeyindeki dağlık bölgede Demircihüyük çanak çömleğinin yayılımı ve Troya I öncesi çanak çömlek grubunun Tavşanlı ovasına kadar olan yayılımı saptanmıştır.²² 1990 yılında toplam 17 adet yerleşim ziyaret edilmiş olup Kalkolitik, ETÇ dönemlerine ait çanak çömlek parçaları incelenmiştir.²³

¹⁶ M. Bozdağ, 2009, **Afyonkarahisar Frig Vadisi İhsaniye**, Afyonkarahisar, s. 28.

¹⁷ a.g.e, s. 29.

¹⁸ T. Efe, 1990 b, "An Inland Anatolian Site With Pre-Vinça Elements: Orman Fidanlığı, Eskişehir", **Germania 68**, s.67-113. T. Efe, 1990 a, s. 405.

¹⁹ T. Efe, 1990, "1988 Yılında Kütahya, Bilecik ve Eskişehir İllerinde Yapılan Yüzey Araştırmaları", **VII. KST**, Ankara, s. 405

²⁰ age s. 405; S. Harmakaya – B. Erdoğu, 2002, "Aharköy Hüyük", **TAY İlk Tunç 4a**, İstanbul.

²¹ T. Efe, 1990 a, "1988 Yılında Kütahya, Bilecik ve Eskişehir İllerinde Yapılan Yüzey Araştırmaları" **VII. AST**, Ankara, s. 405-424.

²² T. Efe, 1991, "1989 Yılında Kütahya, Bilecik ve Eskişehir İllerinde Yapılan Yüzey Araştırmaları", **VIII. AST**, Ankara, s. 168.

²³ T. Efe, 1992 a, "1990 Yılında Kütahya, Eskişehir ve Bilecik İllerinde Yapılan Yüzey Araştırmaları", **IX. AST**, Ankara, s.561. T. Efe, 1991, s. 163.

1991 yılında T. Efe ve ekibi tarafından Kütahya, Bilecik ve Eskişehir illerinde yüzey araştırmalarına devam edilmiştir. Bu çalışmada 40'ın üzerinde yerleşmede araştırma yapılmış olup, J. Mellaart ve D. French'in²⁴ daha önce ziyaret etmiş oldukları Altıntaş bölgesi de araştırma kapsamındadır. Altıntaş bölgesindeki höyüklerde ETÇ ve sonrasındaki devirleri içeriyor olmasından dolayı bol miktarda Neolitik ve Kalkolitik dönem malzemesi ele geçirilmiştir. Bunun dışında özellikle ETÇ II dönemine ait yoğun malzeme de görülmektedir.²⁵

1993 yılında T. Efe tarafından Eskişehir'in güney ve doğusunda yürütülen yüzey araştırmalarında 36 yerleşim yeri ziyaret edilmiş ve üzerinde inceleme yapılarak malzeme toplanmış olup, ETÇ II-III, II. Bin ve I. Bin'e tarihlendirilmiştir. Sayı olarak az miktarda olmasına rağmen pek çok yerleşimde Geç Kalkolitik ve ETÇ I döneminin malzeme grubuna rastlanmıştır.²⁶

1994 yılında aynı araştıracı tarafından yapılan yüzey araştırması Eskişehir'in doğu kesiminde bulunan Alpu, Çifteler ve Sivrihisar ilçelerini kapsamaktadır. Bu araştırmada 62 yerleşim yeri ziyaret edilerek malzeme toplanmıştır. Alpu civarında 3. ve 2. Bin'de yoğun iskan gördüğü, Sivrihisar civarında ETÇ II-III dönemlerine ait malzeme grupları ele geçirilmiştir.²⁷

1995 yılında anılan araştırmacı Sivrihisar'ın güneydoğu kesiminde, Seyitgazi ilçesinde ve Alpu'nun doğu kesiminde yüzey araştırması yürütmüştür. Efe'nin bu bölgede yapmış olduğu araştırma sonucunda toplam 224 yerleşim ziyaret edilmiş ve toplanan malzemeler değerlendirilmiştir.²⁸

2002 yılında T. Sivas ve H. Sivas Eskişehir, Kütahya ve Afyonkarahisar illerinde Frig yayılım alanını saptamak amacıyla yüzey araştırması yapmışlardır. Bu çalışma sırasında bulunmuş olan Frigler'e ait her türlü taşınmaz kültür varlığının fotoğrafı, video kayıtları çekilmiş ve planları çizilmiştir. Araştırmalar sırasında ele

²⁴ S. Lloyd , J. Mellaart, 1962, **Beycesultan I**, London, s. 129, S. Lloyd – J. Mellaart, 1965, **Beycesultan II**, London, s. 69.

²⁵ T. Efe, 1992 b, "1991 Yılında Kütahya, Bilecik ve Eskişehir İllerinde Yapılan Yüzey Araştırmaları", **X. AST**, Ankara, s. 345-364

²⁶ T. Efe, 1994, "1993 Yılında Kütahya, Eskişehir ve Bilecik İllerinde Yapılan Yüzey Araştırmaları", **XII. AST**, Ankara, s. 245.

²⁷ T. Efe, 1996, "1994 Yılında Kütahya, Bilecik ve Eskişehir İllerinde Yapılan Yüzey Araştırmaları", **XIII. AST I. cilt**, Ankara, s. 131.

²⁸ T. Efe, 1997, "1995 Yılında Kütahya, Bilecik ve Eskişehir İllerinde Yapılan Yüzey Araştırmaları", **XIV. AST II. cilt**, Ankara, s. 215.

geçirilen küçük buluntular sistemli şekilde değerlendirilmiştir. Ayrıca Frig kalıntılarının çevresindeki ören yerleri ziyaret edilerek son durumları belgelenmiştir. Frig kaya anıtlarının korunma durumları tespit edilmiştir.²⁹ 2003 yılı Eskişehir Merkez, Seyitgazi, Alpu, Beylikova, Mihaliçcik, Sivrihisar ve Günyüzü ilçelerinde aynı araştırmacılar tarafından yapılan yüzey araştırmaları sonucunda, literatüre geçmemiş olan 15 adet höyük incelenmiş, araştırma alanı içindeki kaya mezarları, ve kaya altlarından oluşan 5 adet yeni Frig kaya anıtı ve bir adet Roma dönemine ait Tümülüs saptanmıştır.³⁰

2004-2006 yılları arasında Ö. Koçak³¹ tarafından yürütülen Afyon ili yüzey araştırması kapsamında, bölgenin doğu ve güneydoğu kesiminde gerçekleştirilmiş araştırmalarda bölgenin Konya Ovası ve Göller Bölgesi ile olan bağlantısı üzerine odaklanılmıştır. Araştırmaların sonucunda ETÇ’de Konya Ovası, Göller Bölgesi ve Batı Anadolu arasında önemli ortak kültür öğelerinin varlığı saptanmıştır. Bölgeden elde edilen bir diğer sonuç ise merkezi Üçhöyük olmak üzere bir yol güzergahının belirlenmiş olmasıdır. Sözkonusu güzergâh Üçhöyük, Taşlı Höyük, Durtacı ve Arslan Tepesi şeklinde olup ulaşımı kuzeye sağlamaktadır. Ayrıca Bolvadin-Çobanlar-Bayat-İşçehisar ilçe merkezlerinin ortasındaki dağlık alanda da bir yolun varlığı saptanmıştır.

2004 yılında A. N. Bilgen³² tarafından Midaion/Karahöyük’te de yüzey araştırması gerçekleştirilmiştir. Bu araştırma sonucunda yüzeyden toplanan seramiklere göre yerleşimin M.Ö. 3. ve 2. Binyıllarında, Frig, Klasik, Helenistik, Roma, Bizans ve İslami dönemlerde yerleşime sahne olduğu tespit edilmiştir.

1.2.2. Kazı Çalışmaları

Frigya Bölgesi’nin araştırma tarihçesinde yüzey araştırmalarının yanı sıra, kazı çalışmalarının da ayrı bir yeri vardır.

²⁹ T. Tüfekçi Sivas, H. Sivas, 2004, “2002 Yılı Eskişehir, Kütahya, Afyonkarahisar İlleri Yüzey Araştırması”, **21. AST 2. Cilt**, Ankara, s. 155.

³⁰ T. Tüfekçi Sivas, H. Sivas, 2005, “2003 Yılı Eskişehir, Kütahya, Afyonkarahisar İlleri Yüzey Araştırması”, **22. AST 2. Cilt**, Ankara, s. 285.

³¹ Ö. Koçak, 2006, “Afyon İli ve İlçeleri Yüzey Araştırmaları 2004”, **23. AST 1. Cilt**, Ankara, s. 83.

³² A. N. Bilgen, 2006, “2004 Yılı Midaion/Karahöyük Yüzey Araştırması”, **23. AST 2. Cilt**, Ankara, s. 403.

Kütahya'nın 47 km güneybatısında Kocasu Çayı'nın (antik Penkalas) iki yanında yer alan Aizanoi antik kentinin, 1926–1928 yıllarında D. Krencker ve M. Schede tarafından kazılmaya başlamasıyla yörede arkeolojik çalışmaların ilk temel taşları atılmıştır.

Yine bu bölgede tarih öncesi dönemler için büyük önem taşıyan Afyon İli, Sandıklı İlçesi, Kusura (Doğansu) köyünde yer alan Kusura Höyük ve mezarlık alanında 1935 yılında W. Lamb başkanlığında E. W. Gardner'in katılımıyla başlatılan kazı çalışmaları, 1936 ve 1937 yılında da devam etmiştir. Höyükte ETÇ ve OTÇ tabakalarına rastlanmış ve elde edilen sonuçlar bilim dünyasına sunulmuştur. Bu yerleşimde Hitit tabakası (Asur Koloni Dönemi ve OTÇ) olarak tanımlanmıştır.

Bilecik-Eskişehir il sınırında yer alan Demircihüyük ise 1937 yılında Alman Arkeoloji Enstitüsü adına K. Bittel, 1975-78 yıllarında M. Korffman³³ başkanlığında kazılmıştır. Höyükte yapılan çalışmalarda Neolitik, ETÇ, OTÇ ve Helenistik Döneme ait kalıntı ve çeşitli buluntu topluluklarına rastlanılmıştır.³⁴

Eskişehir İli Bozhüyük ilçesinde bulunan Küçük Höyük ve Mezarlığı 1983–84 yıllarında Eskişehir Arkeoloji Müzesi'nden G. Gürkan'ın Başkanlığında ve J. Seeher'in bilimsel sorumluluğunda mezarlık alanında kurtarma kazısı gerçekleştirilmiştir. Burada tespit edilen mezarlar; küp, taş sanduka ve basit gömü olarak sınıflandırılmıştır. Küçük Höyük mezarlığı İç Batı Anadolu yerleşim dışı mezarlıklarına örnek verilebilecek bir gömü yeridir. Nekropolün ETÇ'na tarihlendirilmesi, Demircihüyük/Sarıket mezarlığı buluntuları ışığında gerçekleştirilmiştir. ETÇ mezarlık kültürünü çok yönlü tanımlamada Küçük Höyük mezarlığı iyi bir veri tabanı oluşturmaktadır.³⁵

Afyon Müzesi tarafından 1983-84 yıllarında Kaklık Mevkii Höyük ve Mezarlık alanında da kurtarma kazısı yapılmıştır. Bu çalışmalar neticesinde höyükte Geç Kalkolitik döneme ait buluntular ve mezarlıkta ETÇ verileri tespit edilmiştir. Karaoğlan ile çağdaş olan Kaklık Mevkii Höyüğü Erken Tunç Çağı'na geçişi aydınlatması açısından Afyonkarahisar yöresi için önemli bir dayanak teşkil etmiştir.³⁶

³³ M. Korffmann, 1982, "Demircihüyük, Ein Frühbronzezeitliche Festung an der Phrygisch-Bithynischen Grenze Kampagne 1977" **Türk Arkeoloji Dergisi XXV – 2**, Ankara, s. 115.

³⁴ J. Seeher, 1991, "Die Nekropole von Demircihüyük-Sarıket", **İst. Mitt.** **41**, 97-124; J. Seeher, 1993, "Demircihüyük Nekropol Kazısı: 1991 Yılı Sonuçları", **XIV. KST I. Cilt**, Ankara, s. 365.

³⁵ S. Harmakaya, B. Erdoğan, 2002, "Küçük Höyük ve Mezarlığı", **TAY İlk Tunç 4a**, İstanbul.

³⁶ A. Topbaş, 1998. (Kaklık Mevkii), Afyon Arkeoloji Müzesi, 12-13

Aizonai antik kentinde 1988–1990 yılları arasında A. Hoffmann başkanlığında sürdürülen kazılar, stadyumun mimari evrelerini tespit etmeye yönelik olmuştur. 1990 yılında şehrin tarihi topografyasını saptamaya çalışan K. Rheidt'ın hedefleri arasında, şehir planının başlangıçtan günümüze kadar geçirdiği gelişim, değişim ve kültür katlarının tespiti şeklinde sıralanabilir.

1989-1993, 1999-2000 yıllarında M. Darga başkanlığında Eskişehir Şarhöyük yada antik dönemdeki ismi Dorylaion olarak bilinen yerleşimde arkeolojik kazılar gerçekleştirilmiştir. Daha sonra kazılar T. Sivas başkanlığında Dorilaion kazılarına devam edilmiş ve bu yöndeki çalışmalar günümüzde de sürmektedir. Daha çok bir Frig yerleşmesi olarak anılan höyükte Bizans, Roma, Helenistik, Frig, OTÇ, ETC'na ait buluntu ve mimari kalıntılar ortaya çıkarılmıştır.³⁷

Afyonkarahisar İlinin Yaylabağ Köyü sınırları içinde kalan 80x120 m çapındaki oval yassı görümlü Karaoğlan Höyük'te 1987 yılında Afyon Müzesi'nden A. İlaşlı sondaj çalışması yapmıştır. 1990 yılında A. İlaşlı, A. Topbaş ve T. Efe'nin katılımıyla sürdürülen kazıda en az üç yapı katı içeren ve ETC II'ye ait kalıntılar ve buluntular açığa çıkarılmıştır. Küçük bir höyük görünümünde olan Karaoğlan, kalın sur duvarları ile korunan önemli bir kent olduğu konusunda ipuçları vermiştir.³⁸

Demircihöyük yerleşmesine ait Sarıket mezarlığı höyükten daha geç tespit edilmiş ve 1990-91 yıllarında J. Seeher tarafından kazılmıştır. Bu kazıya başlamadan önce magnetometre yöntemi ile mezarların yerleri ve mezarlığın yayılım alanı tespit edilmiştir.³⁹ Mezarlık alanında ETC, OTÇ ve Helenistik dönemlere ait mezarlar ve buluntular gün ışığına çıkarılmıştır.⁴⁰

³⁷ M. Darga, 1994, “Şarhöyük-Dorylaion Kazıları (1989-1992)”, **XV. KST 1. Cilt**, Ankara, s. 481.; M. Darga, 1995, “1993 Yılı Şarhöyük-Dorylaion (Eskişehir) Kazıları”, **XVI. KST 1. Cilt**, Ankara, s. 351.; M. Darga, T. Sivas, H. Sivas, 2002, “2000 Yılı Şarhöyük-Dorylaion Kazıları”, **23. KST 2. Cilt**, Ankara, s. 207.

³⁸ A. İlaşlı, 1992, Karaoğlan Höyüğü Kurtarma Kazısı, **II. Müze Kurtarma Kazıları Semineri**, Ankara, s. 95-104, S. Harmakaya, B. Erdoğan, 2002, “Karaoğlan Mevkii”, **TAY İlk Tunç 4a**, İstanbul.

³⁹ J. Seeher, 1992, “Demircihöyük Nekropol Kazısı: 1990 Yılı Sonuçları”, **XIII. KST 1. Cilt**, Ankara, s. 163

⁴⁰ a.g.e s. 163; J. Seeher, 1991, “Die Nekropole von Demircihöyük-Sarıket”, **İst. Mitt. 41**, 97-124; J. Seeher, 1993, “Demircihöyük Nekropol Kazısı: 1991 Yılı Sonuçları”, **XIV. KST 1. Cilt**, Ankara, s. 365.

1992-94 yıllarında Orman Fidanlığı'nda kurtarma kazısı yapılmıştır ve elde edilen stratigrafi sonucunda, Eskişehir Ovası ve çevresinin tarih öncesi dönemlerine ait kültürel sıra düzenindeki önemli bir boşluk doldurulmuştur.⁴¹

Eskişehir'in Seyitgazi ilçesi Yazıdere köyü yakınında yer alan Küllüoba Höyük 250 x 150 m ölçülerinde yayvan bir görünümde dir. Kazı çalışmaları 1996 yılında Eskişehir Arkeoloji Müzesi Başkanlığında ve T. Efe'nin bilimsel sorumluluğunda başlamıştır. T. Efe başkanlığında kazılar 1998 yılından günümüze kadar devam etmektedir. Höyük'te batı, doğu ve olmak üzere 3 koni bulunmaktadır. Küllüoba'da Geç Kalkolitik Çağ'dan M.Ö. İkinci Bin yılın ilk çeyreğine kadar kesintisiz bir sürecin yaşandığı, yapılan kazı çalışmaları sonucundan anlaşılmaktadır.⁴²

Küllüoba Höyükte kazı yapılmasının önemli bir nedeni, Batı Anadolu ETÇ III ile ilgili önemli bazı sorunlara çözüm getirmektir. Bu sorunların başında, Batı Anadolu ETÇ III kültür özelliklerinin ilk nerede ortaya çıktığının saptanması ve bu bağlamda, çömlekçi çarkının Tarsus'tan Troya'ya nasıl ulaştığı gelmektedir.⁴³ Höyükte yapılan çalışmalar, söz konusu konuların aydınlatılması yönünde önemli katkılarda bulunmuş ve önümüzdeki yıllarda da bulunmaya devam edecektir.

Eskişehir ili Alpu Ovası, Çavlum Köyü'nde yer alan ve aynı adı taşıyan Çavlum mezarlığı A. Nejat Bilgen⁴⁴ tarafından 1999–2002 yılları arasında 4 yıl süre ile kazılmıştır. Orta Tunç Çağı'na tarihlendirilen bu mezarlık, Erken Hitit gömme geleneklerini yansıtan önemli ipuçları vermiştir.⁴⁵

2000 yılında Kütahya Arkeoloji Müzesi tarafından Kütahya İli Ağızören Nekropolü kurtarma kazısı gerçekleştirilmiştir.⁴⁶ Bu nekropolde Hitit dönemi gömü

⁴¹ T. Efe, 1995, "Orman Fidanlığı'nda 1992-1994 Yıllarında Yapılan Kurtarma Kazıları", **XVII. KST I. Cilt**, Ankara, s. 95; T. Efe, 2001, "**The Salvage Excavations at Orman Fidanlığı. A Chalcolithic Site in Inland Northwestern Anatolia**", İstanbul. s. 24.

⁴² T. Efe, 1996, "Seyitgazi/Küllüoba 1996 Yılı Kazısı", **XIX. KST I. Cilt**, s. 15; T. Efe, 2000, "Küllüoba 1998 Yılı Kazısı", **21. KST I. Cilt**, Ankara, s. 117; S. Harmakaya, B. Erdoğan, 2002, "Küllüoba", **TAY İlk Tunç 4a**, İstanbul.

⁴³ T. Efe, 1999, "Küllüoba 1998 Yılı Kazısı", **21. KST I. Cilt**, Ankara, s. 118.

⁴⁴ A. N. Bilgen, 2005, **Çavlum "Eskişehir Alpu Ovası'nda Bir Orta Tunç Çağı Mezarlığı"**, Eskişehir, s. 1 – 44

⁴⁵ a.g.e s. 1-44; A. N. Bilgen, 2001, "1999 Yılı Çavlum Köyü Mezarlık Kazısı", **22. KST I. Cilt**, Ankara, s.399-408.

⁴⁶ M. Türktüzün, 2002, "Kütahya İli, Merkez, Ağızören Köyü'ndeki Hitit Nekropolü Kurtarma Kazısı", **12. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu**, Ankara, s. 241.

gelenekleri hakkında bilgiler elde edilmiş ve buluntularından dolayı Hitit Döneminin envanteri daha sağlıklı tarihlendirilmiştir.⁴⁷

2009 yılında Kütahya Arkeoloji Müzesi tarafından Kütahya İli Seyitömer Linyit İşletmesi sahasında bulunan Çiledir Höyük Kazısı gerçekleştirilmiştir. Höyük Roma ve ETC'nda yerleşim görmüştür.

---

⁴⁷ a.g.e s. 241

İKİNCİ BÖLÜM

SEYİTÖMER HÖYÜĞÜ'NÜN COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ VE ARAŞTIRMA TARİHÇESİ

2.1. COĞRAFI ÖZELLİKLER

2.1.1. Konumu

Kütahya İli ve çevresi, Ege Bölgesi'nin İç Batı Anadolu Bölümü'nde yer alır. Ege Bölgesi'nin bu bölümü, İç Anadolu Bölgesi ile Asıl Ege Bölümü arasında bir eşik konumundadır. Eşiğin en önemli karakteri, yaylaların ortalama 1200 m. yükseklikte oluşudur. Sahanın 4/3'ünde ki 1200-1500 m. yükseklikteki geniş düzlüklerden dolayı saha coğrafya literatüründe “Kütahya Yaylaları” diye adlandırılır. Kütahya Yaylaları farklı iki kademede ele alınır. İlk kademedeki yaylalar 1000-1250m. ikinci kademe 1250 - 1500m. olarak görülür. Bölgedeki başlıca dağ ve tepe dizileri, Kütahya Ovası'nın hemen güneyinde yarı kristalize kalker ve metamorfik şistlerden oluşmuş Yenice Dağı (1764m.) ve Gümüş Dağı (1901m.) bulunmaktadır. Kuzeyinde, serpantinlerden meydana gelmiş Yeşildağ (1533m); bölgenin batısında kısmen kristalize kalker, mermer ve kısmen de volkanik malzemeden oluşmuş Türkmen Dağı (18229m.), güneyinde Murat Dağı (2312m), Şaphane Dağı (2121) ve batısında Eğrigöz Dağı (2181m) ve bunların uzantılarındaki tepelerdir.⁴⁸

Seyitömer Höyüğü, Kütahya ilinin kuzeybatısında olup şehir merkezine 26 km. uzaklıkta, Seyitömer Linyit İşletmesi Müessese Müdürlüğü rezerv sahası içinde yer almaktadır. Höyük, eski Seyitömer Kasabası'nın bulunduğu alan içinde olup yaklaşık 150 x 150 m. ölçülerinde ve çevresindeki düzlüğe göre 23,5 metre yüksekliğindedir. Höyüğün bulunduğu alan pliosen yaşlı bir göl oluşumudur. Tortul kayalar, konglomera, mavi yeşil renkli killi tabaka ve ana kömür damarından oluşmaktadır. Kömür tavanının tavanı marndır. Havza Devekaya, İshakçılar, Körpe, Sırören, Kınık, Ören köyleri arasındaki bölgede birbirleri ile bağlantılı çok sayıda küçük havzadan oluşmaktadır. Havza genel olarak büyük çapta tektonik hareketlere maruz kalmıştır. Ayrıca bölge kömür alımından dolayı, coğrafi yapı özelliklerini tamamen yitirmiştir.⁴⁹

⁴⁸ www.coğrafya.gen.tr , (2009).

⁴⁹ N. Aydın, 1991, “Seyitömer Höyük Kurtarma Kazısı 1989”, **I. Müze Kurtarma Kazıları Semineri**, Ankara, s. 192.

2.1.2. İklimi

Kütahya, İç Anadolu'nun soğuk iklimi ile Marmara ve Ege'nin ılık iklimi arasında bir geçiş özelliği gösterir. Üç bölgenin özelliklerini taşır.

Son 30 yılda yapılan günlük araştırmalara göre çok şiddetli rüzgar esmez. Kışın hâkim rüzgar güneyden, yazın hâkim olan rüzgar kuzeyden eser. Yıllık yağış miktarı ortalama 600-1100 mm'dir. Kar kalınlığı 50 cm'yi geçmez. En soğuk aylar Ocak ve Şubat ve en sıcak aylar Temmuz ile Ağustos'tur. Genel olarak yazın sıcaklık + 20°C'yi geçmez. Sıcaklık -27,4°C ile +36,8°C arasında seyreder. Ovalar ılık, yayla ve dağlar soğuktur. Fakat İç Anadolu'da hâkim olan step ikliminin dışında kalır. +30°C'nin üstünde sıcak günler bir ayı geçmez.

2.1.3. Bitki Örtüsü

Bitki örtüsü bakımından Kütahya ve çevresi, İç Anadolu, Ege ve Marmara bölgelerinin özelliğini taşır. Bölgenin hâkim bitki topluluğu kara ikliminin bitkileri olmasına rağmen, vadi içlerinde, Karadeniz'in nemli tesirlerine açık kesimlerinde, bilhassa dağlık bölgelerinin kuzey meyillerinde deniz bitki topluluğu, Ege ve Marmara yoluyla Akdeniz tesirinin görüldüğü kesimlerde Akdeniz bitki örtüsü yer alır. İl topraklarının yarısı orman ve fundalıklarla, % 12'si çayır ve meralarla, % 35'i ekili alanlarla kaplıdır. Ormanlar çok yüksek platolardadır. Ormanlarda karaçam, ardıç ve meşe ağaçları çoğunluktadır.⁵⁰

İç Batı Anadolu'nun orman kuşağı üzerinde yer alan Kütahya'da il alanının yaklaşık % 52'si orman ve fundalıklarla kaplıdır. Büyük bölümü iğneli ağaçlardan oluşan il ormanlarının verimlilik değeri de genellikle ülke ortalamasının üzerindedir. Tarım ve hayvancılıktan sonra, ilde üçüncü gelir kaynağını ormancılık oluşturmaktadır.

---

⁵⁰ www.coğrafya.gen.tr , (2009)

2.2. ARAŞTIRMA TARİHÇESİ

Seyitömer Höyüğü'nün altında bulunan 12 milyon ton kömür rezervinin kullanılabilir duruma getirilebilmesi amacıyla, 1989 yılından itibaren ilk yıl Eskişehir Müzesi Müdürlüğü, 1990-1995 yıllarında Afyon Müzesi Müdürlüğü tarafından kazılmıştır.⁵¹

1989 yılı kazı çalışmalarında geç dönemlere ait (Roma, Helenistik) buluntular ortaya çıkarılmıştır.⁵² Birbirini takip eden dört evreli bir geç dönem yerleşmesi tespit edilmiş olup tüm evrelerde çanak-çömlekte süreklilik gözlenmiştir. Yerel çanak çömleğin yanında çok sayıda ithal seramik örnekleri de bulunmuştur.⁵³

1990–1996 yıllarında kazı çalışmaları Afyon Müze Müdürlüğü'nce sürdürülmüş, bu tarihten sonra çalışmalara ara verilmiştir. 1990 yılı kazı çalışmalarında 1989 yılında belirlenmiş olan iki tabakanın yanı sıra alttaki tabakalaşmayı ve yerleşim alanının sınırlarını saptamak amacıyla bir çalışma yapılmıştır. Buna göre höyüğün kuzeydoğu tarafında, ana kayaya kadar olan tabakalaşma belirlenmiştir.⁵⁴

1992 yılı kazı çalışmalarında öncelikle 1989-1991 yılları arasında çalışılmış olan açmalardaki çizimler yapılarak dijital ortama aktarılmış ve güney yamaç dışındaki diğer üç yamaçta kazı çalışmaları sürdürülmüştür. Sezon sonunda iki hatta bazı yerlerde üç aşamalı durumda höyüğü çevreleyen surlar açığa çıkarılmıştır. Bu surlar öne çıkan duvarlarla desteklenmiş ve bu duvarlar da üstü kapatılarak mekan olarak değerlendirilmiş ve sonucunda da sur dışı yerleşimin varlığı tespit edilmiştir. Bahsedilen bu sur yerleşimi Helenistik Döneme tarihlendirilmiştir. Ayrıca Höyüğün Güneybatı kesiminde Geç Roma Dönemine ait yerleşime dair ipuçları veren çok sayıda çatı kiremidi bulunmuştur. Aynı yıl kazı çalışmalarında yer yer ETC'na ait tabakalara rastlanmıştır.⁵⁵

1993 yılı kazı çalışmalarında höyüğün en yüksek olan ve yerleşimin en yoğun olduğu kuzeydoğu tarafında tabakalaşma doğrultusunda kazı yapılarak dere yatağına

⁵¹ N. Aydın, 1991, s. 191; A. Topbaş, 1992, "Kütahya Seyitömer Höyüğü 1990 Yılı Kurtarma Kazısı", **II. Müze Kurtarma Kazıları Semineri**, Ankara, s. 11-34.

⁵² N. Aydın, 1991, s. 194.

⁵³ a.g.e. s. 194-195.

⁵⁴ A. Topbaş, 1992, s. 11-13.

⁵⁵ A. Topbaş, 1994, "Seyitömer Höyüğü 1992 Yılı Kurtarma Kazısı", **IV. Müze Kurtarma Kazıları Semineri**, Ankara, s. 298-300.

kadar inmek ve önceki yıl kuzeybatı yamaçta kısmen açığa çıkarılmış olan taş basamakların ortaya çıkarılması hedeflenmiştir. Neticede höyüğün dere yatağına, doğuya doğru eğimleşen bir ana kaya üzerine kurulduğu, alt yerleşimden itibaren eğimli, orta yerleşimde sandık, üst yerleşimlerde basamaklı surla çevrelediği, her aşamada kısmen de olsa kulelerle takviye edildiği belirlenmiştir.⁵⁶

Bir süre ara verilen kazı çalışmalarına, Dumlupınar Üniversitesi (DPÜ) ve Türkiye Kömür İşletmeleri Genel Müdürlüğü (TKİ) arasında 27.02.2006 tarihinde imzalanan 5 (+1) yıllık bir protokol ile 2006 yılında yeniden başlanmıştır⁵⁷. Proje DPÜ Arkeoloji Bölüm Başkanı Prof. Dr. A. Nejat Bilgen başkanlığında 12 Haziran 2006 tarihinde başlamış ve 2010 yılında kazı çalışmaları halen 6 ay alan çalışması, 6 ay laboratuvar ve malzeme değerlendirmesi şeklinde tüm yıl devam ettirilmektedir.

2006 yılında yapılmış olan kazılar sonucunda daha önceden belirlenen Tunç Çağı, Demir Çağı, Helenistik ve Roma Dönemlerine ait kültür katlarının varlığı saptanmış, ayrıca bu kültür katlarının kendi içinde birçok farklı mimari evreye sahip olduğu belirlenmiştir.⁵⁸

2007 yılı kazı çalışmalarında höyüğün stratigrafisi yeniden düzenlenmiştir. Buna göre; her biri kendi içinde farklı mimari evrelere sahip başlıca VI tabaka belirlenmiştir. 2007 yılı kazı çalışmalarında höyüğün üst plan karelerinin tamamında ve güney yamacında çalışılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre; VI tabakalı ve şimdilik 11 mimari evreli yerleşimlerin varlığı saptanmıştır. I. II. III. tabakaların tamamı, IV. tabaka'nın ise bir bölümü açılmıştır. V. tabakaya ancak höyüğün yamacında ulaşılabilmiş, en alttaki VI. tabaka'da ise çalışılamamıştır.⁵⁹

2007 yılı çalışmalarının sonucunda; Seyitömer Höyüğü'nün VI tabakalı ve şimdilik 11 mimari evreli yerleşimi, M.Ö. 3. binyıldan Roma Dönemine kadar kesintisiz bir iskanın varlığını ortaya koymaktadır. Her dönemde yerleşim, çevresi koruma ve teras duvarları ile çevrelenmiş olup çok odalı avlulu yapılarla temsil edilmektedir. Höyükte ele geçirilen 1000'e yakın küçük buluntu, Seyitömer Höyüğü'nün çevre kültür

⁵⁶ A. İlaşlı, 1995, "Seyitömer Höyüğü 1993 Yılı Kurtarma Kazısı", **VI. Müze Kurtarma Kazıları Semineri**, Ankara, s. 2, 4.

⁵⁷ Bilgen 2008, s. 321-332.

⁵⁸ A. N. Bilgen, 2007, "Seyitömer Höyüğü Kurtarma Kazısı Projesi, 2006", **28. Uluslar arası Kazı Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu**, Ankara, s. 22

⁵⁹ A. N. Bilgen, 2009, "Seyitömer Höyüğü 2007 Yılı Kazısı", **30. Kazı Sonuçları Toplantısı 2. Cilt**, Ankara, s. 72.

bölgeleri ile nasıl bir ilişki içinde olduğunun ve kültürel özelliklerinin daha iyi anlaşılması açısından çok büyük bir önem taşımaktadır.⁶⁰

2008 yılı kazı çalışmaları III. tabakanın kazılması ile başlamıştır. Kazı çalışmaları sonucunda bu tabaka ve altındaki tabakaların stratigrafisi yeniden düzenlenmiştir. 2008 yılında yapılan kazı çalışmaları sonucunda III. tabakanın mimari açıdan kendi içerisinde iki alt evreye ayrıldığı tespit edilmiştir.

2009 kazı sezonuna, bir önceki yıl açığa çıkarılan IV. tabaka yapılarının kaldırılmasıyla başlamıştır. Kazı çalışmaları sonucunda IV. tabakanın C evresi tespit edilerek stratigrafi düzenine eklenmiştir. 2008 kazı sezonunda OTÇ'na ait iki mimari evrenin varlığı tespit edilmişti. 2009 kazı sezonunda yapılan çalışmalar sonucunda bu çağa ait üçüncü bir evrenin varlığı saptanmıştır. 2008 çalışmaları sonucunda ETÇ yerleşimine ait yapılar açığa çıkarılmaya başlanmıştır; fakat bunlar kısıtlı alanlarda tespit edilebilmişti.⁶¹

---

⁶⁰ a.g.e., s. 82-83

⁶¹ A. N. Bilgen, G. Coşkun, Z. Bilgen, N. Yüzbaşıoğlu, A. Kuru, "Seyitömer Höyüğü 2009 Yılı Kazısı", **32. KST** (baskıda).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
SEYİTÖMER HÖYÜĞÜNÜN STRATİGRAFİSİ VE DÖNEMLERİN
KÜLTÜREL ÖZELLİKLERİ

3.1. STRATİGRAFI

Seyitömer Höyükte 2006 – 2009 yıllarında sürdürülen kazı çalışmaları neticesinde höyükte belirlenmiş olan kültür katları;

I. Tabaka (Roma Dönemi: M.Ö. 30 – M.S. 395).

II. Tabaka (Helenistik Dönem: M.Ö. 334-30).

II-A: Geç Evre (M.Ö. 1. yüzyıl – M.S. 1. yüzyıl⁶²)

II-B: Erken Evre (M.Ö. 3.-2. yüzyıl⁶³)

III. Tabaka (Akamenid Dönemi: M.Ö. 500-334).

III-A: M.Ö. 4. yüzyıl (400-334).

III-B: M.Ö. 5. yüzyıl.

IV. Tabaka (Orta Tunç Çağ: M.Ö. 1800).

IV-A: Geç Evre.

IV-B: Orta Evre.

IV-C: Erken Evre.

V. Tabaka (Erken Tunç Çağ: M.Ö. 3000-2000).

3.2. DÖNEMLERİN KÜLTÜREL ÖZELLİKLERİ

3.2.1. Roma Dönemi

Roma dönemi stratigrafi tablosunda höyüğün en üst tabakası olan 1. tabaka ile temsil edilmektedir.

Bu tabakada kuzeyden büyük bir girişi olan avlu içinde bir yapıda ve yapı ile ilişkili olan kanalda çok sayıda boğa figürini parçasının bulunmasıyla birlikte bu yapının Roma Dönemine tarihlenen ve Zeus Tapınağı olduğu tespit edilmiştir. Kuzey güney doğrultulu olan kanal S biçimli olup tabanı taş döşemelidir. Ayrıca içinde çok sayıda hayvan kemiği ve pişmiş toprak boğa heykelciği ve figürin parçası

⁶² A. Topbaş, 1993, “Seyitömer Höyüğü 1991 Yılı Kurtarma Kazısı”, **III. Müze Kurtarma Kazıları Semineri**, Ankara, s. 7.

⁶³ a.g.e. s. 7.

bulunmuştur.⁶⁴ Söz konusu figürün parçalarının alt tabakalarda çok sayıda bulunmasının sebebi olarak da var olduğu düşünülen Zeus tapınak temelinin derin kazılmış olması ve bu nedenle alt tabakaları tahrip ettiği ortaya konulmuştur.⁶⁵

2008 yılı kazı çalışmalarında ise III. tabakanın kazılması sırasında höyüğün orta kesiminde tapınağın bulunduğu alanda 4.00 m. çapında bir çukur tespit edilmiştir. Çukur içinden yüzlerce boğa figürin parçası kadın figürin parçaları ve karışık tarihli seramik parçaları ele geçirilmiştir. Sonuç olarak bu çukurun da söz konusu tapınak (Zeus kültü) ile ilişkili bir bothros olduğu tespit edilmiştir.

3.2.2. Helenistik Dönem (Plan 5)

Helenistik dönem stratigrafi tablosunda höyüğün II. tabakası olarak temsil edilmektedir. Höyük üzerinde kalıntıları oldukça iyi korunmuştur.⁶⁶ Höyüğün iki evreden oluşan bu tabakası, güçlü kule ve sur duvarları ile çevrelenmiş en iyi korunan yerleşimdir. II. B - erken ve II. A - geç olmak üzere iki ayrı mimari evre tespit edilmiştir.⁶⁷ Yerleşimde kuleli sur duvarları ve dikdörtgen planlı yapılar bulunmaktadır.⁶⁸ Bu dönemin yapılaşması incelendiğinde höyüğün topografyasına uygun olarak güneybatıdan kuzeydoğuya doğru daraldığı anlaşılmaktadır.⁶⁹

Erken evrede mekan duvarları güneybatı-kuzeydoğu doğrultusundadır. Ayrıca yapılar gruplaşmış olup yan yana odalar ve birbirine geçişler şeklinde inşa edilmiştir. Odaların içlerinde ya duvar ortalarında ya da köşelerde kerpiç ile sıvanarak çevrelenmiş ocaklar bulunmuştur. Bu evredeki mekanların birkaç kez kullanıldığı üst üste yapılmış sıvalı tabanlardan anlaşılmaktadır. Yerleşimin yoğun olması sebebiyle oda içlerinde ve dışlarında çöp çukurlarına rastlanmıştır.

Geç evrede ise erken evre yapılarının yeniden kullanılması söz konusudur. Alt evre duvarlarının sağlam kısımları üzerine duvar örülerek yeni yapılar oluşturulmuş eski girişler kapatılarak yeni girişler açılmıştır. Erken evrede düz duvar örgüsü uygulanırken, geç evrede balıksırtı duvar örgü tekniği uygulamaya konmuştur. Mekanların ortak

⁶⁴ A. Topbaş, 1993, s.3.

⁶⁵ A. N. Bilgen, 2009, s. 72.

⁶⁶ A. N. Bilgen, (2008), "Seyitömer Höyüğü 2006 Yılı Kazısı", **29. KST 1. Cilt**, Ankara, s. 223

⁶⁷ A. N. Bilgen, 2009, s. 74.

⁶⁸ A. N. Bilgen, 2008, s. 223.

⁶⁹ A. Topbaş, 1993, s.3.

duvarlarının her iki yüzü düzgün iken tek taraflı kullanılan duvarların dış yüzeyleri düzgün değildir.⁷⁰

3.2.3. Akamenid Dönemi (Plan 4)

Akamenid dönemi stratigrafi tablosunda III. tabaka ile temsil edilmektedir. Akamenid dönemi yerleşimi höyük stratigrafisinde iki evreye ayrılmaktadır. A evresi M.Ö. 4. yüzyıl (M.Ö. 400-334), B evresi M.Ö. 5. yüzyıla tarihlenmektedir.

Güçlü kulelerle destekli koruma duvarları ile çevrelenen yerleşimde dikdörtgen ve yamuk planlı ahşap dikmeli yapılarla silolar açığa çıkarılmıştır. Koruma duvarı ilk kez III. tabaka'da inşa edilmiş, II. ve I. tabakalarca tekrar kullanılmıştır.⁷¹ Aynı zamanda tabakada çok sayıda erzak depolama küpleri, çatı kiremitleri, tabana gömülü vaziyette fırınlar ortaya konulabilmektedir. Tabaka buluntuları arasında çok sayıda gri renkli kap parçaları, az sayıda kırmızı renkli kaplar, pişmiş ve pişmemiş ağırlıklar, ağırşaklar, iki adet sikke, bir adet bronz kepçe, pişmiş topraktan bir kandil, şişe, ip delikli damga mühür ve mühür baskısı, demirden objeler, marndan objeler ve kemikten delici ve iğneler ele geçirilmiştir.⁷²

3.2.4. Orta Tunç Çağı (Plan 2, 3)

Orta Tunç Çağı stratigrafi tablosunda IV. tabaka ile temsil edilmekte olup A-geç, B-orta, C-erken olmak üzere 3 evreli yerleşim görülmektedir.

Tüm evreler mimari yapı ve materyaller açısından birbirinden farklılık göstermemektedir. Teras duvarları ile çevrelenen yerleşimin A evresinde yoğun ahşap dikmenin kullanıldığı yapı dikkat çekicidir. Bunun dışında teras yapıları höyüğün yamacına inşa edilmiştir. Teras yapıları, taş döşemeli olup duvarları ve taş tabanı sarı kil ile sıvalıdır. Her teras odasında ocak ve fırın kalıntıları açığa çıkarılmıştır. 1993 yılı kazılarında 21 metre uzunluğunda merdivenli giriş açığa çıkarılmıştır. IV. tabakanın geç

⁷⁰ a.g.e., s.3.

⁷¹ A. N. Bilgen, 2009, s. 78-79.

⁷² a.g.e., s. 78-79.

evresindeki teras duvarları tarafından kesilen merdivenli girişin kullanımı iptal edilmiştir.⁷³

Mekânlar dikdörtgen planlı, tek, iki ya da üç odalı olup, bağımsız veya birbiriyle bağlantılı olarak kompleks bir inşa anlayışı sergilemektedir. Mekân duvarları yassı taşlarla, çift yüzlü olarak örülmüştür. Yapı duvarları çoğunlukla çatıya kadar taş ile yükseltilmiştir. Fakat bazı örneklerde duvarların alt kısmının taş, üst kısmının ise kerpiç olduğu anlaşılmaktadır. Bir önceki kazı sezonunda açığa çıkartılan mekânlarda olduğu gibi, bazı mekânlar içerisinde yine sekilerle karşılaşılmıştır. Yapıların hepsinde görülmesi de, duvarlarında ahşap dikme yerleri belirlenmiş bu da, hem duvar örgü sistemi, hem de çatıyı taşıma sistemi hakkında bilgi vermektedir. Yapılan çalışmalar neticesinde, Orta Tunç Çağ'ın A evresinde 30 adet, B evresinde 62 adet, C evresinde 17 adet olmak üzere bugüne kadar toplam 109 mekân saptanmıştır.⁷⁴

Bu tabakada intramural gömülerle karşılaşılmıştır. Gömülere bakıldığında genel anlamda iki tip gömü olduğu görülmektedir. Bunlardan ilki inhumation, ikincisi ise sanduka mezardır. İnhumation mezarlarda iskeletlerin genellikle hocker pozisyonunda olması dikkat çekmektedir. Sanduka mezarlar ise kendi içerisinde iki farklı tip sergilemektedir: İlkinde plaka şekilli moloz taşlar toprağa dik olarak yerleştirilmiş ve iç kısımları kille sıvanmıştır. İkincisinde ise daha küçük moloz taşlar kullanılarak örülen duvarlarla sanduka oluşturulmuştur. Mezarlar tekli ya da çoklu (ikili ya da üçlü) gömü özelliği göstermektedir. Her iki tip gömüde de mezar hediyeleri olabildiği gibi, hiçbir hediyein olmadığı mezarlar da görülebilmektedir. Ayrıca dolgu toprak içerisinde mezar özelliği göstermeyen, insan ve hayvan iskeletleri ile de karşılaşılmaktadır. Bunlardan insan iskeleti olanlar genellikle dağınık ve büyük kısımları eksik vaziyette ele geçmektedir. Hayvan iskeletlerinin bazıları ise bütün olarak korunabilmiştir ki bu da; ölen bazı hayvanların yerleşim içerisine gömülmüş olabileceğine işaret etmektedir.

Bu tabakaya ait buluntular arasında en büyük grubu seramikler oluşturmaktadır. Küpler, çömlükler, akıtacaklı kaplar, meyve tabakları, çanaklar,

⁷³ a.g.e, s. 81.

⁷⁴ A. N. Bilgen, G. Coşkun, Z. Bilgen, N. Yüzbaşıoğlu, A. Kuru, "Seyitömer Höyüğü 2009 Yılı Kazısı", **32. KST** (baskıda).

kâseler, süzgeçli kaplar, gaga ağızlı kaplar, mataralar, rhytonlar, potalara ait parçalar ve libasyon kapları ele geçen seramik örnekleridir.

Dokuma tezgâhı ağırlıkları ise genellikle hilal biçimli ve bazıları bezemelidir. Pismiş örneklerin yanı sıra pişmemiş örnekler de bulunmuştur. Dokumacılıkla ilişkili diğer buluntular ise çok sayıda bezemeli örnekleriyle ağırşaklardır. Metal buluntular arasında bronz ok uçları, mızrak uçları, hançerler, baltalar, oraklar, kazıyıcı ya da delici olarak kullanılmış çeşitli aletler, süs iğneleri ve altın bir bilezik yer almaktadır. Taş eserler arasında havanelleri, perdah taşları, bileği taşları, dilgiler ve taş kaplar da bulunmaktadır. Kemik eserler arasında bızlar, spatulalar, bezemeli objeler, saplar ve çeşitli aletler yer almaktadır. Metal ve çeşitli taslardan yapılmış (birçoğu mezar hediyesi olarak bırakılmış) boncuklar da önemli bir buluntu grubunu oluşturmaktadır.⁷⁵

3.2.5. Erken Tunç Çağı (Plan 1)

Erken Tunç Çağı höyük stratigrafisinde V. tabaka ile temsil edilmektedir. Höyük'te ETC'na ait yerleşimi işaret eden tabaka, 2008 yılı çalışmalarında dar bir alanda açığa çıkarılmıştır. 2009 yılındaki çalışmalar ile birlikte höyüğün batı ve orta kesiminde bu tabakaya ait yapılar ortaya konabilmiştir. Mekânlara genel olarak bakıldığında; dikdörtgen planlı, ortak duvar kullanarak birbirlerine paralel şekilde yapılandırıldıkları tespit edilmiştir. Bunun dışında mekânların bazılarının bir avluya açılmaları, yerleşimde ortak alan kullanımının da olduğunu göstermektedir. Mekân duvarları ince-yassı taşlar ile örülmüş ve duvarların sarı kil ile sıvandığı görülmüştür. Seki, platform, ocak ve fırın ortaya çıkarılan yapıların envanterlerindedir. Sekiler büyük bir olasılıkla oturmak amacı ile inşa edilmişlerdir. Diğer yandan bazı sekiler üzerinden ele geçen buluntular (örn; ağırlık, ağırşak, dilgi vb.), çeşitli malzemelerin sekiler üzerine istiflendiğini de göstermektedir.⁷⁶

Höyüğün bu tabakasinda, IV. tabakadakinden daha da şiddetli bir yangın gerçekleştiği tespit edilmiştir. Bunu, hem yukarıda bahsedilen mimari elemanların hem de mekânlar içindeki buluntuların tahribatından anlamak mümkün olmuştur. Bugüne

⁷⁵ A. N. Bilgen, G. Coşkun, Z. Bilgen, N. Yüzbaşıoğlu, A. Kuru (2009), **Seyitömer Projesi 2009 Yılı Kazı Sonuç Raporu**, Kazı Arşivi.

⁷⁶ A. N. Bilgen, G. Coşkun, Z. Bilgen, N. Yüzbaşıoğlu, A. Kuru, "Seyitömer Höyüğü 2009 Yılı Kazısı", **32. KST** (baskıda).

kadar açığa çıkartılan bu tabakanın mekânlarının hepsi dikdörtgen plana sahiptir. Sadece bir mekânın planı diğerlerinden farklıdır. Söz konusu mekân höyüğün yaklaşık olarak merkezinde yer almaktadır ve megaron plana sahiptir. Bu mekân içerisinde ele geçen rhyton ve gaga ağızlı testilerden oluşan toplam altı adet libasyon kabı, bunun dinsel bir mekân olabileceğini düşündürmektedir. ETÇ mekânlarına işlevsel açıdan bakıldığında; şimdiye kadar on atölye, iki seramik deposu ve bir dinsel mekân ortaya çıkarılmıştır. Konut olarak kullanılan mekânlar ise yine atölyelerle yan yanadır. Dinsel yapı haricindeki diğer mekânlar genelde gruplar halinde birbirleri ile bağlantılı komplekslere benzemektedirler. Seramik üretimine yönelik bir yaşama işaret eden bu mekânların bazılarında üretim yapıldığı, bazılarında ürünlerin depolandığı, bazılarının ise konut olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır.⁷⁷

Höyüğün bu tabakası IV. tabakadan daha şiddetli bir yangın geçirmiştir. Hem buluntulardan hem de mekan duvarlarındaki kerpiç ve taşların aşırı deformasyonundan bu yangının şiddetini anlamak mümkün olmuştur.

Atölye olarak adlandırılan mekanlardan in-situ olarak bulunan pişmiş toprak ve taştan yapılmış kalıplar seramik üretiminde kalıp tekniğini kullandıklarının bir kanıtı niteliğindedir. Bu tabakaya ait buluntular arasında sayıca en büyük grubu seramik oluşturmaktadır. Seramik kaplar arasında küpler, çömlekler, çanaklar, kâseler, rhytonlar, depaslar, gaga ağızlı kaplar, üç ayaklı kaplar, kapaklar, minyatür kaplar ve tepsiler yer almaktadır. Sıralanan seramik kapların bazılarının yapımında kullanılan kil ve taştan kalıplar çeşitli boylarda olabilmektedir. Dokuma materyallerinden biri olan ağırlıklar, bezemeli ve bezemesiz örnekleriyle çeşitli tiplerde ele geçmiştir. Dokumada kullanılan diğer bir malzeme ise ağırşaklardır. Ağırşakların büyük çoğunluğu bezemelidir. Pişmiş toprak eserler arasında fırçalar da bulunmaktadır. Bunların bir bölümü büyük olasılıkla seramiklerin astarlanmasında kullanılıyordu. Metal buluntu olarak; hançer, küpe, iğneler, kazıyıcı-delici aletler ve halkalar yer almaktadır. Taş aletler ise balta, perdah taşları ve dilgilerdir. Kemik eserler arasında bızlar, spatulalar ve çeşitli aletler bulunmaktadır. Dikkat çekici buluntular arasında ayrıca idoller ve bir damga mühür, yer almaktadır.

---

⁷⁷ a.g.e.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ANA TANRIÇA KAVRAMININ DOĞUŞU VE GELİŞİMİ

4.1. HEYKELCİKLERİN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ

İlk insan topluluklarının yaşama mücadelesi temel olarak beslenme, barınma ve korunmadan oluşuyordu. Homo Sapiens'ler besin bulabilmek için av peşinde koşup sürekli yer değiştiren, vahşi doğa ile mücadele ederek beslenme ve hayatta kalabilme savaşı içerisinde bir yaşam sürdürmekteydi. Daha sonra birlikte düşünen ve duygularını geliştirebilen insan türü Homo Sapiens'in daha gelişkin örneği olan Homo Sapiens-Sapienslerin ortaya çıkmasıyla, yaşama olgusu yeme, içme, korunma ve barınma dışında korku, sevinç çevrelerinde olan biten olayları anlama gibi olgular başlamıştır. Bu insan türü sanat eserleri üretip, vücutlarını ve mağara duvarlarını boyadı, hayvan kemiklerinden ve taşlardan aletler yapmayı öğrendi. Doğum, ölüm olayını, hayatta nasıl kalabildiğini, kendisini kimin yarattığını sorgulamaya başladı. Görebildiği en somut örnek kadındı ve o bir canlı yaratıyor, onu büyütüyordu. Bunların sonucunda Ana Tanrıça kültüyle ilgili ilk inanç sistemi ortaya çıktı.⁷⁸

Başka bir deyişle; Üst Paleolitik Çağ'da doğanın kural ve gerçeklerini yavaş yavaş anlayan, fakat bunların arkasındaki gerçekler hakkında bilgi sahibi olmayan insan, öncelikle bulunduğu topluluğun soyunun devam etmesi ile ilgileniyordu. Bunun yanında topluluk içindeki sınıf sistemi, fiziksel güçlerinden dolayı erkeklerin avlanması, kadınların ise kabilenin kulübeleri ve bununla ilgili işlerle ilgilenmesi şeklinde öngörülebilir. Bu sebeple kadın bir bereket ve verimlilik simgesi olarak ortaya çıkmış gibi görünmektedir. Ana tanrıça kavramının en eski somut örnekleri olarak Paleolitik döneme tarihlenen uzuvları abartılmış küçük Venüs heykelciklerini göstermek mümkündür.⁷⁹ Kadınlık simgelerinin ilk betimleri 30 bin yıl öncesinde Fransa Dordone'da mağara duvarlarına yapılmış alt tarafları noktalı, büyük boyutlu yuvarlak ve üçgenimsi şekiller kadınlık simgeleri olarak Leroi-Gourhan tarafından yorumlanmıştır.⁸⁰ Anadolu'da bulunan idollerin de genellikle cinsel organları noktasal biçimde işaretlenmiş üçgen alanlar olarak bilinmektedir. Paleolitik döneme ait az sayıda heykelcik örneklerine Avrupa'nın güneyinde Venüs betimiyle rastlanmaktadır.⁸¹

⁷⁸ Ş. G. Aydıngün, 2006, "Yerleşik Hayat Öncesi Yaratan Beden", **Tunç Çağı'nın Gizemli Kadınları** İstanbul, s. 11-12.

⁷⁹ V. Sevin, 2003, **Eski Anadolu ve Trakya (Başlangıcından Pers Egemenliğine Kadar)**, İstanbul, s.66.

⁸⁰ Ş. Aydıngün, 2004, "Tapınç Heykelcikleri", **Arkeo Atlas sayı:3**, İstanbul, s. 136.

⁸¹ a.g.e., s. 136.

Neolitik Çağ topluluklarında üretime geçişle birlikte toplumsal yapı ve düşünce sisteminde değişimler olmuştur. Daha önceleri av peşinde en iyi koşan yani avcılık toplayıcılık ön planda iken, artık toprak, üretim ve verimlilik ön plana çıkmıştır.⁸² Bunun sonucunda kadının doğurganlığı ile doğanın bereketi arasında ilişki kuruluş ve kadın önemli bir varlık haline gelmiştir.

Temelde kadın doğurganlık demektir. Sahip olduğu gizemli ayrıcalıklar, onun yeryüzünün bereketliliğine egemen olan gizemli güçler ile özdeşleştirilmesine yol açmıştır. Büyüsel dinsel bir etkinlik olarak algılanan ilkel tarımda bundan dolayı bir kadın işiydi. Doğurgan ana, kendisinin büyüleri girişimi olmadan çorak kalacak olan toprağı bereketlendirmeyi bilmiştir.⁸³ Neticede tarım toplumunda analar egemendi ve bu taçlandırma ile birlikte toplumda kızlarında ayrıcalıklı bir yeri vardı.

Çatalhöyük'te⁸⁴ bulunmuş, tanrıçanın doğum anını gösteren heykelcik ve kabartmalar insanoğlunun doğum olayının ne denli etkisi altında kaldığının en somut göstergesidir. İnanç sisteminin ve kadına bakış açısının bu denli değişmesi, Anadolu yarımadasında doğuran ana tanrıça kavramının yaygınlaşıp kökleşmesine neden olmuştur.⁸⁵

Neolitik devirde birden bire artan kadın heykelcikleri konusunda bilim insanlarının farklı görüşleri olmasına rağmen, en çok üstünde durulan ve kabul gören görüş "toprak ve kadının" özdeşleştirilmesidir. Kadın bedeni de aynı toprak gibi tohum atıldıkça doğuran ve kendi soyunu yaratan, besleyip büyütebilen gizemli bir varlıktır. Bu yüzden kadın toprakla bütünleştirilen yeryüzünün hakimi Toprak Ana / Ana Tanrıçadır.

Çatalhöyük kazılarında, bu konu üzerinde kanıt teşkil edecek nitelikte iki adet ana tanrıça heykelciğı bulunmuştur. Bunlardan ilki önden bakıldığında hamile bir kadın arkadan bakıldığında ise boyundan aşağısı omurlar, omurga kemikleri, kürek kemikleri ve pelvisiyle tam bir iskelet görünümündedir.⁸⁶ Bu heykelcikte doğum ile ölüm bir

⁸² V. Sevin, 2003, s.66.

⁸³ S. Güney, 2003, "Ana Tanrıça Kültürünün Doğuşu ve İdol Kavramının Günümüz Seramik Sanatındaki İzdüşümleri" **III. Uluslararası Eskişehir Pısmış Toprak Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, Eskişehir, s. 52.

⁸⁴ V. Sevin, 2003, s.66

⁸⁵ a.g.e. s. 66

⁸⁶ <http://catal.arc.cam.ac.uk/catal/index.html>

arada simgelenmiştir. Diğer heykelcikte ise arka tarafında bel hizasında tesadüfen açılan bir delik içinde yabancı tohum tanesi bulunmuştur. Bu da kadının toprak bereketiyle özdeşleştirilmesinin somut bir örneğidir.⁸⁷

4.2. FİGÜRİNLERİN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ

Özellikle Kalkolitik ve Tunç Çağı toplumlarının dini ve manevi hayatlarını öğrenebilmek için bugüne kadar pişmiş toprak, taş, mermer, kemik ve maden gibi her türlü malzemeden yapılmış idol ve figürinleri buldukları yerler ile anlamlandırmak için ip ucu verebilecek her tür ayrıntılarını incelemek gerekmektedir. Bu bağlamda Anadolu idolleri, Kıbrıs ve Kiklat idollerinin aksine çok azı mezar buluntusudur. Alacahöyük, Yortan, Babaköy buluntularını istisna kabul edersek, diğer figürinlerin hepsi evin içinde, ocağın yanında, temel ve düşmüş taşların arasından, kalın toprak yığıntıları içinden her nevi kültür eşyası ile birlikte bulunmaktadır.⁸⁸

Figürinler üzerinde yapılmış olan araştırmalar taşıdıkları anlamların farklılığına ve taşıdıkları değişik sosyal bağlamlara eğiliyor. Bir figürin sunak üzerine yerleştirilmiş şekilde bulunursa, ilahi bir anlam, fakat başka figürin parçalarıyla beraber, çöp alanlarına atılmışsa, açık alanlarda tekmelenmiş ve aşınmışsa dünyevi bir açıklama aranmalıdır.⁸⁹

Belirli tasvir konularına ve aynı ifadelerle sahip idollerin kullanımına dair farklı görüşler şunlardır;

- 1-Dini anlama sahip oldukları ve devrinin putlarını temsil ettikleri,
- 2-Magna-Mater (Büyük Ana Tanrıça) kültünü temsil ettikleri,
- 3-Ev – ocak kültüründe kullanıldığı evin, ailenin koruyan tanrıları olduğu,
- 4-Emniyeti, sağlığı, bereketi büyümlü kuvvetiyle korunma amaçlı bulunduruldukları,

⁸⁷ I. Hodder, 2003, "The Lady and The Seed: Some Thoughts on The Role of Agriculture in The Neolithic Revolution" **Ufuk Esin'e Armağan Köyden Kente Yakınoğu'da İlk Yerleşimler- From Village to Cities Early Villages in the Near East**, İstanbul, s. 129-140.

⁸⁸ T. Özgüç, 1943, "Ön tarihte Anadolu İdollerinin Anlamı" **Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi Sayı:1 Cilt:2**, Ankara, s. 65.

⁸⁹ I. Hodder, 2006, "Figürinler Hakkında Düşünmek" **Tunç Çağı'nın Gizemli Kadınları**, İstanbul, s. 7, 8

5-İnsanı kötü, uğursuz nazarlardan koruyan, karanlığı yok edip aydınlığın iyiliğin ışığını yaymaları için bulunduruldukları,

6-Kadın kılığına girerek kadın ve dişiliği korkutarak aldatan demonları tasvir ettiği,

7-Mezarlarda bulunanlar için ölümle, ruhani dünya ile ilişkili oldukları,

8-Amulet gibi bir yere asıldıkları yada boyunda taşındıkları,

9-Oyuncak oldukları,

gibi görüşler bulunmaktadır.⁹⁰ Fakat bu tahminlerden en çok kabul görenleri; dini anlama sahip olup döneminin putlarını temsil ettikleri, Magna-Mater kültürünü temsil ettikleri, sahip olduğu kişiyi evi yada aileyi koruduğu gibi görüşlerdir.

Yazılı belgelerin olmadığı dönemlerde idoller hakkında görüşler sadece kültür eşyaları, buldukları yerler, sayı olarak çokluğu ve birçok yerleşim merkezinde bulunması ile anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Neticesinde de toplumsal düzende kadının önemli bir vasfı olduğu doğrulanmıştır. Yazılı dönemlere geldiğimizde ise A. M. Darga'nın araştırmalarına göre; "...Anadolu'da M.Ö. 2. Binyılın zengin yazılı belgeleri sayesinde çeşitli sosyal sınıflara mensup kadının işgal ettiği sosyal, politik ve dini mevki çizmek olanağına sahibiz..."⁹¹ şeklinde bilgisi kadının sadece prehistorik dönemde değil protohistorik dönemlerde de toplumda önemli bir mevki sahibi olduğu ve anaerkil toplum yapısının hakim olduğu söylenebilir.

4.3. İDOLLERİN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ

Anadolu'da Üst Paleolitik ile başlayan Neolitik ile devam eden ana tanrıça inanç sisteminin Kalkolitik Çağ'da halen devam ettiği görülmektedir. Bu devir insanları da yine doğurganlık vasfından dolayı bereketli sayılan bir Büyük Ana'ya taptıkları anlaşılmaktadır.

Netice olarak Kalkolitik Çağ'da kadının gücü, doğuran ana olarak devam etmektedir. Bu çağda Anadolu'da üretilmiş kadın betimlerinde üç boyutlu plastik görünümünden uzaklaşma görülmektedir. Baş ve gövde de daha az ayrıntıya gidilerek bir

⁹⁰ T. Özgüç s. 66.

⁹¹ A. M. Darga, 1976, **Eski Anadolu'da Kadın**, İstanbul, s. 2.

stilizasyon oluşturulmuştur. Neolitik dönemin sonlarında başlayan bu uygulamada heykelciklerin kol, bacak, kalça kıvrımlarının azaltılarak bazen kazıma çizgilerle ifade edildiği görülmektedir. Detayları azalan heykelciklerin gövdelerinde yassılaşıma başlamıştır. Gövde yassılaşıırken baş ve boyun uzamıştır. Başta bulunan polos ve başlıklar silindirik tarzda uzatılmış ve daha sonra boyunla bütünleşerek Erken Tunç Çağı'nın "Beycesultan ve Kusura" tiplerinde görülen uzun boyunlu çok soyut idollerini anımsatan görünüme kavuşmuştur.⁹²

---

⁹² Ş. G. Aydınğün, 2006, s. 24.

BEŞİNCİ BÖLÜM
ANADOLU İDOLLERİNİN TİPOLOJİSİ VE YAYILIMI

5.1. İDOL TIPLERİ

M.Ö. 3. Bine ait, diğer bir deyişle ETÇ'na tarihlenen stilize, simgesel tipte yapılmış ana tanrıça betimlerinin en yoğun görüldüğü dönemdir. Yassı vücutlu olanların yanında pişmiş topraktan yapılmış üç boyutlu idoller de görülmektedir. İdol tipolojide çeşitliliğin en çok görüldüğü dönem ETÇ'dir. Bazı yerleşim merkezlerinde yoğun olarak bulunan idollerin tipi yerleşim merkezinin ismini taşımaktadır. Dönemin özel örneklerini veren yerleşim merkezleri Beycesultan, Kusura, Troia, Titriş ve Kültepe olarak sayılabilir.

- Beycesultan tipi idoller sap başlı, keman gövdelidir.
- Kusura tipi idoller yuvarlak başlı, uzun boyunlu, kürek gövdelidir.
- Troia tipi idollerin 8 değişik tipi vardır. Bunlardan önemli olan bir tip Troia baykuş yüzlü idollerdir. Seyitömer ve Küllüoba gibi merkezlerde de bu tip idoller görülmektedir.
- Titriş tipi idoller yuvarlak başlı, kısa boyunlu ve omuzdan dikey olarak çıkan uzun kollu ve çuval şekilli gövdelidir.
- Kültepe tipi idoller bir yada birden fazla başlı, disk şekilli gövdeli, uzun boyunlu üçgen başlıdır. Gövdeleri üzerindeki bezemeler sadece Kültepe idollerine özgüdür.
- Demircihüyük'de⁹³ ele geçen figürinler, özellikle geçiş bölgesi figürinlerine tarihlendirmede yardımcı kaynak görevindedir.

5.2. İDOLLERİN YAYILIMLARI

Paleolitik devirde tanrıça betimlerini mağara resimlerinde görmekteyiz. Fakat bu betimlemeler kadının kutsallığı üzerine bir ipucu vermesi açısından önemlidir.

Yerleşik yaşama geçilen, tarımın yapılp hayvanların evcilleştirildiği Neolitik dönemde, Paleolitik dönemin devamı olarak inanç kültürü devam etmiş ve tam plastik stilde yapılan uzuvları abartılmış heykelciklerin sayısında olukça artış görülmüştür. Anadolu'nun tüm Neolitik merkezlerinde rastlanan bu heykelciklerin devrin dini

⁹³ J. Obladen-Kauder, 1996, "Demircihüyük IV : Die Kleinfunden. B, Mainz am Rhein"

inancıyla ilgili olduğu şüphesiz kabul görmüştür. Kadın doğanın bereketi olarak simgesel bir hal almış ve bu inanç sadece doğayla sınırlı kalmayıp insanları, evleri, doğum olayını... vb. koruyan ana tanrıçanın heykelcikleri bir tapınma eşyası olmuştur. Bu dönemde heykelciklerin görüldüğü yerleşim merkezlerini Göbekli Tepe, Mezra Teleilat, Halan Çemi, Nevali Çori, Çatalhöyük, Hacılar, Köşkhöyük, Kuruçay, Höyücek, Cafer höyük, Giritille höyük ve Çayönü olarak sayabiliriz.

Kalkolitik Çağ'da tam plastik formlar yerini yavaş yavaş detayları azalmış yassı gövdeli, stilize hale getirilmiş ana tanrıça heykelciklerine bırakmaktadır. Bu devrin özel bir tipi olarak Kiliya tipini sayabiliriz. Kiliya tipi idoller ilk olarak Gelibolu yarımadasında Kiliya köyünde bulunmuştur⁹⁴. Kiliya tipi başı tam plastik olarak yapılmış yassı vücutlu, kollar dirseklerden bükülerek eller göğüsleri tutar şekilde, ayakta duran ana tanrıça betimleridir. Bu idollerin görüldüğü merkezler Beşiktepe, Aphrodisias, Alaşehir-Gavurtepe, Karain Mağarası olarak sayılabilir.

ETÇ stilize, simgesel tipte yapılmış ana tanrıça betimlerinin en yoğun görüldüğü dönemdir. Yassı vücutlu olanların yanında pişmiş topraktan yapılmış üç boyutlu idoller de bu dönemde görülmektedir. Tip çeşitliliği bakımından geniş bir spektrum sunan ETÇ'nin idolleri kimi zaman yerleşim merkezlerinin isimleriyle literatüre girmiştir. Bu merkezler arasında Beycesultan, Kusura, Troia, Titriş, Kültepe, Küllüoba, Demircihöyük, İkiztepe yer almaktadır.

---

⁹⁴ Ş. Gündoğan, 1994, M.Ö. 3. Bin'de Anadolu'da Mermer İdoller, **Yüksek Lisans Tezi**, s. 14.

ALTINCI BÖLÜM
SEYİTÖMER HÖYÜĞÜ'NÜN İDOLLERİ

6.1. YAPIM MALZEMELERİ

Seyitömer Höyük kazısında gün ışığına çıkartılan eserlerin yapımında pişmiş toprak, çeşitli taş cinsleri (mermer, opal, bazalt, marn, kumtaşı, kireçtaşı, silisli diğer taşlar), kemik, metal ve cam gibi malzemeler kullanılmıştır. Buluntular kendi eser grupları içerisinde bezeme, stil ve yapım malzemesi açısından çeşitlilik göstermektedir.

Tez konusunu oluşturan Seyitömer Höyük idolleri hem malzeme, hem de tip olarak çeşitlilik göstermektedir. Ayrıca aynı dönem eserleri de farklı stil özellikleri yansıtabilmektedir.

Bu çalışmada ele alınan Seyitömer Höyük'ten bulunmuş olan 70 adet idolün 34 adeti marndan, 17 adeti mermerden, 11 adeti pişmiş topraktan, 2 adeti opalden, 2 adeti kumtaşından, 1 adeti kemikten ve 2 adeti ise cinsini belirleyemediğimiz bir taştan yapılmıştır.

6.2. YÜZEY İŞLENİŞLERİ

6.2.1. Pişmiş Toprak Figürin ve İdoller

Pişmiş topraktan yapılmış idoller elde şekillendirilmiştir. Saç, kaş, göz, ağız, burun, kolye, elbise gibi detayları çamur ıslakken sivri bir aletle kesme, baskı, delme ve batırma yöntemleri ile yapılmış olup burun göğüs gibi detaylar kabartma olarak işlenmiştir. Yüzeyler düzeltilmiştir. Ayrıca iki figürinde yüzeyde kırmızı boya astar görülmektedir.

6.2.2. Kemik İdoller

Seyitömer Höyük buluntuları arasında hayvan kemiğinden yapılmış idoller bulunmaktadır. Bunlar genellikle kesilerek ve yüzeyleri parlatılarak kullanılmıştır. İdoller arasında bir adeti kemik olup, kesilerek yassı stilize tarzda yapılmış, baş kısmında dairesel delik açılmış muhtemelen boyuna asılarak kullanılmıştır.

6.2.3. Kumtaşı İdoller

Kumtaşı yumuşak, işlemesi kolay fakat iri taneli yapısı sebebiyle çabuk aşınan bir malzemedir. Seyitömer Höyük buluntuları arasında iki adet kumtaşından yapılmış idol bulunmaktadır. Taneli yapısından dolayı detay işlenmesine olanak vermeyen malzemedен üretilmiş olan idollerden bir tanesinde, dairesel oyuk şeklinde kabaca gözler belirtilmiştir. Diğerinde ise gövde üzerinde kazıma tekniğinde “U” şeklinde bir bezeme yer alır. Bu idoller taşın kesilmesi ile şekillendirilmiştir.

6.2.4. Marn İdoller

Seyitömer Höyük kazı alanı, Seyitömer Linyit İşletmesi rezerv sahası içinde bulunmaktadır. Kömür tabakasının üst katmanını oluşturan marn yumuşak yapıda bir taş cinsi olup, yontması kolay bir malzemedir. Burada yaşayan insanlar Höyük stratigrafisinde yer alan her dönemde çevrelerinde kolaylıkla bulabildikleri ve işlemesi kolay olan bu taşı günlük yaşamlarına uygun olarak şekillendirmiş ve kullanmışlardır. Bu nedenle Seyitömer Höyük buluntuları arasında marn dan yapılmış birçok küçük obje vardır. Bu buluntular arasında marn dan yapılmış idoller de yer almaktadır.

Marndan yapılmış idoller genellikle taşın kesilerek düzeltilmesi ile yassı formda şekillendirilmiştir. Kesilmiş ve düzeltilmiş olan yüzeylerde kesme ve alet izleri görülmektedir. Ayrıca saç, göz, kaş, burun, ağız, göbek deliği, elbise, kolye gibi detayları kazıma tekniğinde sığ çizgi ve dairesel oyuklar ile yapılmıştır. Yumuşak bir malzeme olmasından dolayı marndan yapılmış idollerin birçoğu kırılmış durumda ele geçmiştir.

6.2.5. Mermer İdoller

Mermer, yapısı gereği sert bir malzemedir. Seyitömer Höyük mermer idolleri bu sert malzemedен olmasına rağmen oldukça ayrıntılı olarak işlenmiştir. Kazıma kesme ve oyma tekniğinde, yiv ve dairesel oyuklar ile kaş, göz, gözbebeği, saç, kolye, elbise detayları, ayrıntılı bir biçimde verilmiş olup, genellikle form olarak yuvarlak hatlar yapılmıştır. Kesildikten sonra köşeleri sert bir cisim sürtülerek yuvarlatılmıştır.

6.2.6. Opal ve Cinsi Belirlenemeyen Taş İdoller

İdoller arasında iki adet opal ve iki adet cinsi belli olmayan silis içerikli sert taşlardan yapılmış örnekler vardır. Genel olarak kesilerek biçimlendirilmiş, detayları kazıma ve oyma ile gösterilmiştir. Üzerinde kesme izleri ince çizgiler halinde görülmektedir. Yapım malzemesinin sert olması nedeniyle tüm olarak ele geçmiştir.

YEDİNCİ BÖLÜM

SEYİTÖMER HÖYÜĞÜ İDOLLERİNİN TİPLERİ VE BENZERLERİ

7.1. ERKEN TUNÇ ÇAĞI

Erken Tunç Çağ tabakasında ele geçen veya dolgudan bulunup tipolojik özellikleri açısından çağdaşlarıyla değerlendirildiğinde bu döneme tarihlenen toplam 47 adet idol ve figürin vardır. Bu idol ve figürinlerin 21 adeti marndan, 10 adeti pişmiş topraktan, 12 adeti mermerden, 1 adeti kumtaşından, 2 adeti opalden, 1 adeti ise cinsi belirlenemeyen bir taştan yapılmıştır. Geneli marndan ve mermerden yapılmış olan bu idoller yontma ve kesme teknikleri ile şekillendirilmiş ve yüzeylerindeki detaylar çoğunlukta kazıma tekniğinde yapılmıştır. Söz konusu idol ve figürinler stil özellikleri açısından 22 ayrı tip oluşturmaktadır. Bu tipler içerisinde özellikle tip 2 içinde değerlendirilen mardan yapılmış olan 1 adet idol hellenistik tabakada dolgudan ele geçirilmiş olup gövde üzerindeki ETÇ özelliği yansıtan çapraz bant bezemeden dolayı ETÇ'na tarihlendirilmiştir (Lev. I, Çiz. 2). Tip 12 ve 13 içinde değerlendirilen 5 idol mekan içinde ETÇ özellikleri yansıtan seramikler ile birlikte insitu durumda ele geçmiştir (Lev. IV Çiz. 4, 5, 6 - Lev. V Çiz. 1, 2). Bu dönem idol ve figürinlerinde detaya yer verilmiş olup özellikle gözler vurgulanmıştır. Baş ve gövde tiplerinde çoğunlukta dörtgen ve dairesel formlar görülmektedir.

7.1.1. Tip I

Bu tip içerisinde değerlendirilen kat. no. 1'de sunulan idol genel görünüm olarak yassı dörtgen başlı, alt kısma doğru hafif genişleyen dörtgen gövdeli olup marndan yapılmıştır. Bu idolün baş kısmında çukur gözler ve gövde üzerinde karmaşık kazıma yivler ile elbise dekoru işlenmiştir. Gövdenin alt kısmına yakın yerde daire içine alınmış noktasal oyuk ile pubis bölgesi belirtilmiş olup arka yüzey düz bırakılmıştır. Bu idolün dönemsel benzer örneğinin, diğer yerleşim merkezlerinde görülmemesi, Seyitömer Höyüğe ait yerel özellik taşıdığını düşündürmektedir. (Lev. I, Çiz. 1; Lev. XIII, Res. 1,2)

Bu idol höyüğün Hellenistik tabakasında bulunmuş olup ETÇ II Dönemine tarihlendirilmiştir.⁹⁵

⁹⁵ Ş. G. Aydın, 2006, s.163, 164.

7.1.2. Tip II

Kat. no. 2’de sunulan marndan yapılmış detayları kazıma çizgi tekniğinde yapılmıştır. Bu idol kenarları yuvarlatılmış dörtgen baş ve alt kısma doğru hafif genişleyen dörtgen gövdeli olup baş kısmında dairesel oyuk şeklinde gözler, yatay kazıma çizgi ile bir ağız, gövdeye geçişte yatay bir adet oluk ile boyun hattı ve dikey kısa kazıma çizgilerle düz, seyrek saç detayı gösterilmiştir. Gövde üzerinde kazıma tekniğinde çapraz bant bezeme yer alır (Lev. I, Çiz. 2; Lev. XIII, Res. 3, 4).

Bu idol Helenistik tabaka dolgusundan bulunmuştur fakat gövdesi üzerinde bulunan çapraz bant bezeme ETÇ tipik özelliği olması nedeniyle bu döneme tarihlendirilmiştir.

7.1.3. Tip III

Kat. no. 3’de görülen idol marndan yapılmış olup, yarım daire biçimli baş ve yassı dörtgen gövdeye sahiptir. Özellikle dairesel baş üzerinde birleşik iki üçgen ile gösterilen gözler Seyitömer Höyüğü’ndeki diğer idollerinde görülmemektedir. Tip 3 içerisinde değerlendirilen ve tek örnekle temsil edilen, ETÇ II⁹⁶ dönemine tarihlendirilmiş olan idolün benzer örnekleri bulunmamaktadır. Bu nedenle Seyitömer Höyüğü’ne ait yerel özellikler taşıdığı düşünülmektedir. (Lev. I, Çiz. 3; Lev. XIII, Res. 5, 6).

7.1.4. Tip IV

Kat. no. 4’de yer alan idol tam olarak ele geçmiştir. Stilize edilen bu idol üzerinde hiçbir detaya yer verilmemiştir. Boyun ve bel oyuntusu kalın kısa bir kol çıkıntısı olacak biçimde kabaca şekillendirilmiştir. Seyitömer idol ve figürinleri arasında tek örnekle temsil edilmektedir.

Pişmiş topraktan yapılmış olup kızılımsı kahve renkte hamurlu, hamur renginde yüzeylidir. Hamuru kum, iri taşçık, mika katkılı, olup iri katkılı olması

---

⁹⁶ A.g.e., s. 163.

nedeniyle gevşek bir yapıdadır. İdol ETÇ dolgusundan ele geçmiştir (Lev. I, Çiz. 4; Lev. XIV, Res. 1)

7.1.5. Tip V

Kat. no 5 ve 6'da sunulan idoller dörtgen baş ve yana doğru açık, kısa dörtgen bacaklarından dolayı aynı tip içerisinde değerlendirilmiştir. Her iki örnekte marndan yapılmıştır. Kat. no 5'deki idol tam olarak ele geçirilmiş, kat. no 6'daki idol iki parça halinde bulunmuş olup, gövdenin bir kısmı noksandır. Tam olarak bulunan idol de kollar ve elbise detayları görülmektedir. Elbise detayları gövdenin her iki yan kenarına alt alta çentikler açılmasıyla oluşturulmuştur. (Lev. I, Çiz. 5; Lev. XIV, Res. 2, 3), (Lev. I, Çiz. 6; Lev. XIV, Res. 4, 5)

İdollerin her ikisi de Hellenistik tabaka dolgusundan ele geçirilmiş olup stilistik özellikleri diğer ETÇ tabakası idolleri ile karşılaştırılarak bu döneme tarihlendirilmiştir.⁹⁷

7.1.6. Tip VI

Dairesel baş, yanlara açılmış biçimde küçük kollar, bel oyuntusu ve dörtgen uzun eteğiyle ayakta tasvir edilmiş olan kat. no. 7 ve 8'de gösterilen iki idol tüm özellikleri ile birbirinin benzeridir. Tip olarak örneklerine rastlanmamıştır. Höyüğün ETÇ II⁹⁸ ve III tabakalarında Erken Tunç çanak çömlek parçaları ile bulunmuştur. İdollerin kömür tabakasının üst kısmını oluşturan marndan yapılmış olmaları, bu idollerin ithal olmayıp Seyitömer Höyük'te üretildiklerini göstermektedir. (Lev. II, Çiz. 1; Lev. XV, Res. 1), (Lev. II, Çiz. 2; Lev. XV, Res. 2, 3).

7.1.7. Tip VII

Kat. no. 9, 10, 11 ve 12'de sunulan idoller Erken Tunç II ve III özellikleri yansıtmaktadır. Kusura tipi idollere benzer örneklerdir. Kusura tipi idoller disk şeklinde başlı, uzun boyunlu ve alt köşeleri yuvarlatılmış küreği andıran biçimli yassı

⁹⁷ Ş. G. Aydınğün, 2006, s.163, 164.

⁹⁸ a.g.e, s. 165.

gövdelidir.⁹⁹ Kat. no. 9 ve 10'da verilen örnekler mermerden yapılmış olup yassı, tabana doğru hafif daralan kürek biçimli gövdelidir (Lev. II, Çiz. 3; Lev. XV, Res. 4, 5) (Lev. II, Çiz. 4; Lev. XVI, Res. 1).

Kat. no 11 ve 12 verilen idoller ise biri mermer diğeri pişmiş topraktan yapılmış olup, başları ve boyunları eksik, gövdelerinin alt köşeleri yuvarlatılmış kürek gövdeli idollerdir. (Lev. II, Çiz. 5; Lev. XVI, Res. 2, 3), Lev. II, Çiz. 6; Lev. XVI, Res. 4, 5).

Anadolu'nun diğ er yerleşim merkezlerinde benzerleri bulunan söz konusu idoller muhtemelen uzun boyunlu dairesel başlı değildir. Boyun kısmının uzun ve dar oluşu kırılma konusunda aktif rol oynuyor olmalı ki, genellikle baş ve boyun noksan olarak ele geçmişlerdir. Ayrıca başlarının bilinçli olarak kırılarak bırakıldığı da bilinmektedir.

Kat. no. 9, 10 ve 11'deki idollerin benzerleri Gündürle Höyük Mezarlığı¹⁰⁰, Harmanören Mezarlığı¹⁰¹, Kusura, Karataş Semayük Mezarlığı¹⁰², Küllüoba¹⁰³, Samos adasında ve Batı Anadolu'daki pek çok merkezde görülmektedir. Kat. no. 12'de sunulan idolün benzerleri ise Koçumbeli, Afyon Susuz köyü, Kusura, Afyon Burhaniye Kaklık Köyü ve özellikle Burdur çevresi höyüklerinde pişmiş toprak ve mermerden yapılmış örnekleri vardır.

7.1.8. Tip VIII

Bu idol tip VIII içinde değerlendirilmiş olup tek örnekle temsil edilmektedir. Kat. no. 13'deki idol marndan yapılmıştır. bu idol uzun gövdeli kaba kol çıkıntılı ve alt kısma doğru genişleyen formda gövdelidir (Lev. III, Çiz. 1; Lev. XVII, Res. 1, 2) Höyüğün ETC III tabakasında bulunmuş olup Seyitömer höyükte imal edilmiştir.

⁹⁹ Ş. G. Aydınğün, 2006, s.59.

¹⁰⁰ ____, 2005, "Isparta Müzesi" Ankara, s. 49.

¹⁰¹ M. Özait, 2003, "Harmanören Mezarlığı", *Arkeo Atlas Tunç Bakışlar sayı: 2*, İstanbul, s. 119

¹⁰² B. Kulaçoğ lu, 1992, *Anadolu Medeniyetleri Müzesi Tanrılar ve Tanrıçalar*, Ankara, s. 93-95; R. Duru, 2008, *M.Ö. 8000'den M.Ö. 2000'e Burdur-Antalya Bölgesi'nin Altıbin Yılı*, Antalya, s. 171.

¹⁰³ T. Efe, D. Ş. M. Ay-Efe, 2001, "Küllüoba: İç Kuzeybatı Anadolu'da Bir İlk Tunç Çağı Kenti", *TÜBA-AR sayı:4*, Ankara, s. 76.

7.1.9. Tip IX

Kat. no 14 ve 15’de sunulan idoller başları dörtgen biçimli, gövdeleri taban kısmına doğru hafif genişlemektedir. Bu iki idol gövde formu benzerlikleri açısından aynı tip içerisinde değerlendirilmiştir. Kat. no 14’de sunulan idol kumtaşından 15’de sunulan idol marndan yapılmıştır. Kat. no. 14’de sunulan idolün arka kısmında bir uçtan diğer uca uzanan dikey derin bir yiv bulunmakta bu idol muhtemelen ikinci bir kullanım görmüştür. Üzerindeki izlerden ve arka tarafındaki yivden dolayı ikinci kullanımında bileyi taşı olarak kullanılmış olabileceğini düşündürmektedir(Lev. III, Çiz. 2; Lev. XVII, Res. 3, 4). Kat. no. 15’de sunulan idol üzerinde iki adet göz çukuru dışında detaya yer verilmemiştir(Lev. III, Çiz. 3; Lev. XVII, Res. 5, 6). Her iki idol de Helenistik dolgudan bulunmuş olup ETC’na tarihlendirilmiştir.

7.1.10. Tip X

Kat. no. 16 ve 17’de sunulan iki idol başı yassı dörtgen formda olup, marndan yapılmıştır, aynı tip içinde değerlendirilmiştir. Kat. no. 16’daki örnekte her iki kenara doğru çıkıntı şeklinde uzanan başın kenar kısımlarında birer oyuk ile gözler oluşturulmuştur(Lev. III, Çiz. 4; Lev. XVIII, Res. 1,2). Kat. no. 17’de yer alan idol başı üzerinde detaya yer verilmemiştir (Lev. III, Çiz. 5; Lev. XVIII, Res. 3).

7.1.11. Tip XI

Bu tip içinde değerlendirilen dört idol köşeleri yuvarlatılmış dörtgen baş ve uzun, dörtgen yassı gövdeden oluşmaktadır. Söz konusu idoller Höyüğün Helenistik tabakasından bulunmuştur. Kat. no 18’de sunulan idolün üzerinde iki dairesel çukur göz, gözlerin arasında büyük kabartma burun ve gövde üzerinde iki adet yatay kazıma yiv vardır (Lev. III, Çiz. 6; Lev. XVIII, Res. 4). Kat. no. 19’daki idol dörtgen prizmal başlı olup başın ön kısmında dairesel gözler, dairesel burun ve başın tepesinde, yanlarında ve arka kısmında dikey kazıma çizgiler ile düz saç detayları yapılmıştır. Bu saç tipi Seyitömer Höyük idollerinin bazılarında görülmekte olup Seyitömer idollerinin yerel özelliğidir (Lev. IV, Çiz. 1; Lev. XIX, Res. 1,2).

Kat. no. 20'de verilen idol dörtgen başlı, uzun, yassı dörtgen gövdeli olup, yüz üzerinde tek yatay çizgiyle birleşik kaş, kaşların altında iki noktasal göz ve uzun kabartma dikdörtgenimsi burun yer alır, heriki yana açık küçük kol çıkıntılı, arka kısmında uzun dikey omur çizgisi ve bu çizginin bitişinde dairesel popo deliği vardır. Ön kısmında gövdenin alt kısmında ters "U" şeklinde pubisi belirtilmiştir. Bu idolde detaya yer verilmiştir (Lev. IV , Çiz. 2; Lev. XIX, Res. 3, 4).

Kat. no. 21'de gösterilen idolün baş ve boyun kısmı mevcuttur. Arka kısmı dışbükey, ön kısmı düz olarak şekillendirilmiştir. Ön kısımda noktasal iki göz ve bunların arasında dörtgenimsi burun yapılmıştır. boyun kısmında iç içe "V" şeklinde kazıma yivler yapılmıştır (Lev. IV, Çiz. 3; Lev. XIX, Res. 5, 6).

7.1.12. Tip XII

Kat. no. 22, 23, 24'de görülen idoller teber başlı, uzun boyunlu, dik omuz çıkıntılı, alt kısmı yuvarlatılmış ve yassı, dörtgen gövdelidir. Höyüğün ETÇ III tabakasında ETÇ özelliği gösteren ve insitu buluntu veren bir mekandan toplu olarak 5 adet ele geçmiştir. Bunların üç adeti teber başlı olmalarından dolayı aynı tip içerisinde değerlendirilmiştir (Lev. IV, Çiz. 4 ; Lev. XX, Res. 1, 2), (Lev. IV, Çiz. 5; Lev. XX, Res. 3,4), (Lev. IV, Çiz. 6; Lev. XX, Res. 5, 6).

Kat. no. 23 ve 24'de görülen idollerin yüz kısmında ikişer dairesel oyuk ile gözler, boyun üzerinde alt alta yatay dörder çizgi ile kolye detayı verilmiş ve gövde üzerinde göbek deliği yada pubis olabilecek dairesel bezemeler görülmektedir. Arka yüzeyde saç biçiminde dikey kazıma çizgiler yer alır. Baş formu olarak Koçumbeli¹⁰⁴ ETÇ II-III'e tarihlendirilen pişmiş toprak idollere benzemektedir.

Teber baş örnekleri Orta Anadolu'da ETÇ II-II sonlarında oldukça soyutlaşan idollerde görülmektedir.

¹⁰⁴ B. Tezcan, 1966, "1964 Koçumbeli Kazısı", **Ortadoğu Teknik Üniversitesi**, Ankara , s. 6 -7 Lev. XX, XXXIII.

Alacahöyük'te ETÇ'na ait mezarlardaki kadın heykelcikleri ile Koçumbeli¹⁰⁵, Etiyokuşu¹⁰⁶ ve Ahlatlıbel'de¹⁰⁷ bulunan idoller teber başlı olmalarından dolayı bu tipe örnek teşkil eden idoller arasındadır.

7.1.13. Tip XIII

Kat. no 25 ve 26'da sunulan idoller yarım dairesel başlı, düşük omuzlu, alt kısma doğru hafif genişleyen dörtgen, yassı gövdelidir. ETÇ III tabakasında ETÇ III özelliği gösteren bir mekan içinden insitu durumda ele geçen bu idollerden 25 kat. no'lu idol marn, 26 kat. no'lu idol mermerden yapılmıştır (Lev. V, Çiz. 1; Lev. XXI, Res. 1, 2), (Lev. V, Çiz. 2; Lev. XXI, Res. 3).

7.1.14. Tip XIV

Bu tip içinde değerlendirilen idoller ETÇ III'e tarihlendirilmiştir. Kat. no. 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37'de sunulan bu idoller kaş ve göz özellikleri açısından değerlendirilerek aynı tip altında toplanmıştır. İlk olarak Troia'da bulunan bu örnekler baykuş yüzlü idoller olarak adlandırılmıştır.

Kat. no. 26, 29, 30, 34, 36'da sunulan idollerin gözleri tek merkezli daire şeklinde işlenmiş olup, gözlerin üstünde birbirine birleşik "V" şeklinde kaşlar yer almaktadır. Kat. no. 35'de verilen idol üst üste iki kaş ve tek merkezli iç içe ikişer daireden oluşan göz özellikleri yönünden tip XIV'ün alt tipi olarak değerlendirilmiştir (Lev. VI, Çiz. 5; Lev. XXIV, Res. 3, 4). Kat. no. 27, 28, 31, 32 ve 33'de verilen idollerin gözleri birer nokta şeklinde yapılmış üst kısımlarında birbirine birleşik "V" şeklinde kaşlar işlenmiştir. Tip XIV'ün alt tipi olarak değerlendirilmiş olan bu idoller ETÇ III'e tarihlendirilmiştir (Lev. V, Çiz. 3; Lev. XXI, Res. 4, 5), (Lev. V, Çiz. 4; Lev. XXII, Res. 1, 2), (Lev. VI, Çiz. 1; Lev. XXIII, Res. 1, 2), (Lev. VI, Çiz. 2; Lev. XXIII, Res. 3), (Lev. VI, Çiz. 3; Lev. XXIII, Res. 4, 5).

¹⁰⁵ A.g.e. s. 6-7.

¹⁰⁶ V. Sevin, 2003, s. 104.; B. Kulaçoğlu, 1992, s. 78.

¹⁰⁷ H. H. Ekiz, 2007, "Ahlatlıbel İdolları", **24. AST 1. cilt**, Ankara, s. 72

Baykuş yüzlü idollerin benzerleri Troia¹⁰⁸, Ahlatlıbel¹⁰⁹, Küllüoba yerleşmelerinden bilinmektedir.

7.1.15. Tip XV

Bu tip içinde değerlendirilen bir adet idol vardır. Kat. no. 38'de sunulan idolün baş kısmı baklava dilimi şeklinde, gövdesi uzun, yassı dörtgenimsidir. Baş ve gövde üzerinde detaya yer verilmemiş stilize idoldür. (Lev. VII, Çiz. 2; Lev. XXV, Res. 2, 3).

7.1.16. Tip XVI

Kat. no. 39'da gösterilen idol mermerden yapılmış olup, ETÇ'na tarihlenmektedir. Baş kısmı kırık ve noksan olan idolün kolları dirseklerden bükülmüş vaziyette olup, alta doğru hafif genişleyen yassı dörtgen gövdelidir. Gelibolu Yarımadasında bulunan adını bulunduğu köyden alan Kilia tipi idollere benzemektedir. Fakat Kilia tipi idoller Kalkolitik dönemde görülen plastik başlı, yassı stilize gövdeli tiplerdir. Bu nedenle Kat. no. 39'da sunulan idol Kilia tipine sadece kol duruşu ile benzemektedir (Lev. VII, Çiz. 3; Lev. XXV, Res. 4, 5).

7.1.17. Tip XVII

Bu tip içinde değerlendirilen tek örnek bulunmaktadır. Kat. no. 40'de verilen figürin pişmiş topraktan yapılmış, portakal kırmızı boya astarlı olup, höyüğün ETÇ III tabakasından ele geçirilmiştir.

Stilize betimlenen bir tanrıça figürinidir. Uzun boyunlu, boyun üzerinde alt alta üç adet yatay yiv ile kolye detayı gösterilmiş, gövdenin ön yüzünde iki adet dairesel çukurla göğüsler ve göğüs üzerinde çapraz bant yer alır. Omuzlardan çıkan yukarı kalkık kısa kollu, bel kısmında hafif daralan ve devamında etek biçiminde açılan uzun, yaklaşık yassı formda gövdelidir. Baş ve etek kısmının devamı kırık ve noksandır. Etek

¹⁰⁸ D. F. Easton, 2002, *Schliemann's Excavations, At Troia (1870-1873) Band 2*, fig. 142 164-3203, 165-3209, fig. 159 72-1661, fig. 164 72-1583, fig. 166 72-1895, fig. 170 73-227, fig. 181 149-2961, fig. 184 73-639, fig. 186 73-823, 73-818, fig. 188 73-789, 166-3256, 73-826, fig. 189 190-3470, 187-3437, fig. 193 187-3431, 187-3420.

¹⁰⁹ H. H. Ekiz, 2007, "Ahlatlıbel İdollerini", **24. Araştırma Sonuçları Toplantısı 1. cilt**, Ankara, s. 72 Res. 11,12.

kısımının iç tarafı boş olması nedeniyle bir kap kenarına plastik eklenti olabileceği düşünülmektedir (Lev. VII, Çiz. 4; Lev. XXVI, Res. 1, 2).

Özellikle kolların yukarı doğru olması İkiztepe'nin¹¹⁰ kuşkanadı görünümlü kolları olan idollerine benzemektedir. Kollarını yukarı doğru kaldırmış olması dua eder biçimde şekillendirilmiş olabileceğini düşündürmektedir.

7.1.18. Tip XVIII

Kat. no. 41'de yer alan höyüğün ETÇ III tabakasında bulunmuş olan, pişmiş toprak idol başı tek bir örnekle temsil edilmektedir. Disk biçiminde düz yüzü, yüz ortasında büyük bir burun ve burnun her iki yanında dairesel çukur gözler vardır. Yüz kısmının kenarlarında alt alta dörder adet küpe deliği olup başın arka kısmında dikey çizgiler ile saçlar vurgulanmıştır. Başın gövdeye gireceği kısmın bağlantı yerinden kırılmıştır. Muhtemelen baş sonradan yapıp gövdeye oturtulmuştur.

Bu figürin pişmiş topraktan yapılmış olup, höyüğün ETÇ III tabakasında bulunmuştur. Kiremit renkte hamurlu olan figürinin yüzeyinde ETÇ'nin karakteristik portakal kırmızı boya astarı görülmektedir (Lev. VII, Çiz. 5; Lev. XXVI, Res. 3, 4, 5).

Figürin başının, küpe deliklerinin ve yüzün düz disk biçiminde olması açısından benzer örnekleri İkiztepe¹¹¹ yerleşmesinde görülmektedir.

7.1.19. Tip XIX

Kat. no. 42, 43 ve 44'de yer alan üç figürin pişmiş topraktan şekillendirilmiştir. Kat. no. 42'de sunulan figürin dairesel başlı, disk yüzü, başın arka kısmında poloslu ve başın her iki kenarında ortası yatay küpe delikli iki kulaklı, düşük omuzlu, ön kısımda iki göğüs çıkıntılı, göğüslerin üst kısmında yan yana sıralı dokuz adet dairesel sokma bezemelidir. Kollar omuz hizasından kırık, arka kısımda omurga çizgisi dikey kabartma olarak belirtilmiştir. Bel kısmında aşağısı tahrip olmuş olasılıkla dizlerini karına doğru

¹¹⁰ Ö. Bilgi, 2003, "İkiztepe", **Arkeo Atlas Tunç Bakışlar sayı:2**, İstanbul, s. 105

¹¹¹ V. Sevin, 2003, s. 116.; Ö. Bilgi, 1986, "İkiztepe Kazılarında Ele Geçirilen Antropomorfik Figürinler Hakkından Genel Gözlemler", **IX. Türk Tarih Kongresi cilt 1**, Ankara, s. 82 Res. 29 a-b

çekerek oturur vaziyette yapılmış ve ellerini dizleri üzerinde birleştirmiştir (Lev. VII, Çiz. 6; Lev. XXVI, Res. 6, 7, 8).

Özellikle poloslu, düz yüzlü olması açısından Anadolu'da örnekleri bilinmektedir. Seyitömer Höyük yakınında bulunan Çiledir Höyük¹¹² buluntuları arasında da bu tipe benzer pişmiş topraktan yapılmış, poloslu, disk yüzlü bir figürin başı görülmektedir. Ayrıca Küllüoba¹¹³ figürinleri arasında ETC II'nin karakteristik Bithinya-Frigya kültür bölgesi özelliğinde olan disk-yüzlü figürinler bulunur.

Kat. no. 43'de yer alan figürin başı pişmiş topraktan yapılmış olup, höyüğün IVc OTÇ tabakasında dolgu topraktan gelmektedir. Benzer örnekleriyle değerlendirildiğine ETC III dönemine tarihlenmektedir. Tip XIX'un alt tipi olarak değerlendirilmiştir. Poloslu başlı, alın üzeri yan yana sıralanmış dört adet sokma bezemeli, yüz hafif öne çıkık, büyük ve dairesel olan göz çukurlarında olasılıkla değerli taşlardan göz yapılmış fakat günümüze ulaşmamıştır. Başın her iki kenarında yatay küpe deliği olan büyük üçgen kulak çıkıntıları vardır (Lev. VIII, Çiz. 1; Lev. XXVII, Res. 1, 2, 3).

Kat. no. 44'de yer alan figürin pişmiş topraktan şekillendirilmiş olup, höyüğün ETC III tabakasında bulunmuştur. Figürinin baş kısmı noksan olup, gövde özellikleri açısından tip XIX içinde değerlendirilmektedir. Düşük omuzlu, aşağı doğrultulu kol çıkıntılı olup kollar kırık ve noksan, ön kısımda iki adet çıkıntı biçiminde göğüslü ve Kat. no. 42'deki figürin gibi bacaklar dizlerden bükülmüş oturur vaziyette betimlenmiştir. Olasılıkla kollar uzun ve iki el dizler üzerinde birleştirilmiştir (Lev. VIII, Çiz. 2; Lev. XXVII, Res. 4, 5).

7.1.20. Tip XX

Kat. no. 45'de sunulan figürin başı pişmiş topraktan yapılmış olup tek örnek olarak bulunmuştur. Ön yüzde üç adet oyuk, tepe kısmında sıralı altı adet dairesel sığ oyuk ve arka kısımda yatay ve dikey çizgiler arasında dokuz adet dairesel oyuk yer alır,

¹¹² Çiledir Höyük Kazısı Kütahya Arkeoloji Müzesi, Arkeolog Metin Türktüzün Başkanlığında yürütülmekte olup, kazı alanı Seyitömer Höyük kazı alanının içinde bulunduğu Seyitömer Linyit İşletmesi sahası içinde yer alır. İki höyüğün birbirine olan uzaklığı yaklaşık 2 km'dir. İdol ve figürinlerin değerlendirilmesinde birbirini destekleyici bilgiler verecek iki yerleşme olarak görülmektedir.

¹¹³ T. Efe, 2007, "Küllüoba Kazıları ve Anadolu Tarih Öncesi Araştırmalarına Katkısı", **Refik Duru'ya Armağan, Studies in Honour Of Refik Duru**, İstanbul, s. 106, 114 Res. 12.

gövde kısmı boyundan itibaren kırık ve noksandır. Benzerine rastlanmamıştır (Lev. VIII, Çiz. 3; Lev. XXVII, Res. 6, 7).

7.1.21. Tip XXI

Tip XXI'de değerlendirilen Kat. no. 46'da gösterilen figürin başı özellikle kaş, göz, burun ve ağız özellikleri açısından Anadolu'da ETC I'de benzerleri görülmektedir. Yassı dairesel baş üzerinde kazıma kaşlar ve göz sınırları ortasında noktasal olarak göz bebekleri yapılmıştır. Her iki göz arasında kabartma burun dairesel burun delikleri ve kısa kazıma çizgi ile ağız ile yüz detayları ayrıntılı olarak verilmiştir. Başın devamında silindirik uzun boyun vardır. Boynun devamında gövde kırık ve noksandır (Lev. VIII, Çiz. 4; Lev. XXVIII, Res. 1).

7.1.22. Tip XXII

Kat. no. 47'de sunulan idol marndan yapılmış olup ETC'na tarihlendirilmiştir. Oldukça stilize tarzdadır. Tepe kısmı düz, yassı dörtgen kesitli, gövdenin alt kısmına doğru genişleyen yamuk formda gövdeli olup, ön yüzde, üst kısımda, her iki uçta birer adet dairesel çukur ile gözler ve bunların altında, ortada bir adet dairesel çukur ile ağız gösterilmiştir (Lev. VIII, Çiz. 5; Lev. XXVIII, Res. 2, 3).

7.2. ORTA TUNÇ ÇAĞI

Orta Tunç Çağı Tabakasında toplam 7 adet idol ele geçmiş olup dört tip altında incelenmiştir. Bu idollerden 8 adeti marn, 1 adeti pişmiş toprak, 6 adeti mermer, 1 adeti taş, 1 adeti kemikten yapılmıştır. idollerin çoğu yassı dairesel başlı dörtgen gövdeli olup, daha az sayıda baklava dilimi, üçgen başlı, uzun dörtgen gövdeli ve bir adet silindirik baş ve gövdeli olmak üzere farklı tiplerdedir. İdoller üzerinde gözler dışında detaya yer verilmemiş, stilize tarzda yapılmış ana tanrıça betimleridir.

7.2.1. Tip I

Bu tip içinde değerlendirilen idoller baş ve gövdeden oluşurlar, detay olarak sadece gözler işlenmiştir. Bu tipte idoller genellikle yassı yuvarlak hatlara sahip, üzerlerinde fazla detaya yer verilmeden yapılmışlardır. Anadolu'daki pek çok merkezde örnekleri görülmektedir.

Kat. no. 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56'de sunulan idoller baş ve gövde olmak üzere, stilize edilmiş iki bölümden oluşurlar. Kat. no. 48 ve 49'de görülen idoller yassı elips formda başlı, baş üzerinde noktasal iki gözlü, boyunda bir adet yatay kazıma çizgili ve yassı elips gövdelidir (Lev. VIII, Çiz. 6; Lev. XXVIII, Res. 4, 5), (Lev. IX, Çiz. 1; Lev. XXIX, Res. 1, 2).

Kat. no. 50, 51, 52, 53, 54, 55 ve 56'da sunulan idoller yaklaşık dairesel başlı, düşük omuzlu, dörtgen yassı gövdelidir. Kat. no. 56'da verilen idolün başı noksanır (Lev. IX, Çiz. 2, 3, 4, 5, 6 Lev. X, Çiz. 1, 2).

Kat. no. 57, 58, 59'de verilen örnekler sadece baş olarak ele geçmiştir. Ortasında delik bulunan Kat. no. 57'deki örnek sadece dairesel baş ve dar kısa boyun çıkıntısı olarak yapılmış olup noksanı bulunmamaktadır. Muhtemelen boyuna asılarak kullanılmaktadır (Lev. X, Çiz. 3; Lev. XXXI, Res. 5). Kat. no. 50'de verilen ve gövdesi noksan olan idol başının dar boyun kısmında iki yatay çizgi arasında dikey kısa çizgiler ile yapılan kazıma bant ile kolye detayı işlenmiştir (Lev. X, Çiz. 4; Lev. XXXII, Res. 1, 2).

Bu örneklerin benzerleri Kusura¹¹⁴, Harmanören¹¹⁵, Karataş¹¹⁶, Troia¹¹⁷ ve Küllüoba¹¹⁸ yerleşmelerinden de bilinmektedir.

¹¹⁴ M. Darga, 1993, "Anadolu Tarihi Çağlarında Kadın", **Çağlar Boyu Anadolu'da Kadın**, İstanbul, s. 73

¹¹⁵ M. Özsaıt, 2003, "Harmanören Mezarlığı", **Arkeo Atlas Tunç Bakışlar sayı: 2 – 2003**, İstanbul, s. 119

¹¹⁶ Ş. G. Aydınğün, 2005, s. 41 Res: 37, s. 61 Res:57-58, D. Refik, 2008, **MÖ. 8000'den MÖ 2000' Burdur-Antalya Bölgesi'nin Altıbin Yılı**, Antalya, s. 171 Res. 343.

¹¹⁷ D. F. Easton, 2002, **Schliemann's Excavations, At Troia (1870-1873) Band 2**, fig. 132 73-180, fig 158 72-1323, fig 188 73-791, 73-792.

¹¹⁸ T. Efe, D. Ş. M. Ay-Efe, 2001, "Küllüoba: İç Kuzeybatı Anadolu'da Bir İlk Tunç Çağı Kenti", **Tüba-Ar Sayı:4**, Ankara, s. 76 Res. 28, T. Efe, 2007, "Küllüoba Kazıları ve Anadolu Tarihöncesi Araştırmalarına Katkısı", **Refik Duru'ya Armağan, Studies in Honour of Refik Duru**, İstanbul, s. 114 Res. 13.

7.2.2. Tip II

Kat. no. 60'da sunulan idol dörtgen baş ve alt kısma doğru genişleyen dörtgen formda yassı gövdeli olup baş ve gövde her iki yandan açılan iki çentik ile birbirinden ayrılmıştır. Stilize tarzda olan idolün baş kısmında bir adet dairesel oyuk ile göz detayına yer verilmiş diğer göz tahrip olmuştur (Lev. X, Çiz. 6; Lev. XXXII, Res. 4, 5).

7.2.3. Tip III

Kat. no. 61, 62 ve 63'de görülen idoller üçgenimsi formda başlı, yassı uzun yaklaşık dörtgenimsi gövdelidir. Seyitömer Höyüğün OTÇ katmanında ele geçmiştir. Kat. no. 61'de sunulan idol kemikten yapılmış olup üçgenimsi başın ortasında dairesel asma deliklidir (Lev. XI, Çiz. 1; Lev. XXXIII, Res. 1), (Lev. XI, Çiz. 2; Lev. XXXIII, Res. 2), (Lev. XI, Çiz. 3; Lev. XXXIII, Res. 3, 4).

7.2.4. Tip IV

Kat. no. 64'de tanıtılan idol silindir formda baş ve gövde özellikleri ile Seyitömer Höyükte tek örnekle temsil edilmektedir. Marndan kabaca yontulmuş olan idolde hafif kol çıkıntıları ve yüzde birer oyuk ile gösterilen gözleri dışında detaya yer verilmemiştir (Lev. XI, Çiz. 4; Lev. XXXIV, Res. 1, 2).

7.3. AKAMENİD DÖNEMİ

Akamenid Dönemi tabakasından 5 adet tam, 1 adet baş olmak üzere toplam 6 adet idol ele geçmiştir. Tümü marndan yapılmış ve detaya yer verilmemiştir. Gövdeler yassı dörtgen formda işlenmiş olup bir tanesi dışındaki başlar da dörtgen formdadır. Bir idolde baş dairesel ve yüz kısmında gözler yapılmıştır. Diğer dört idolün yüzeyi incelendiğinde henüz yapım aşamasının tamamlanmamış olduğu saptanmıştır. Genel özellikleri açısından Akamenid Dönemi idolleri dairesel veya dörtgen başlı olup yassı dörtgen gövdeye sahiptir.

7.3.1. Tip I

Seyitömer Höyüğün Akamenid dönem tabakasında bulunan idoller tek tip altında incelenmiştir.

Kat. no. 65, 66, 67, 68, 69'da sunulan örnekler baş ve gövde olarak tam olarak ele geçmiş olup, Kat. no. 70'daki idolün sadece baş kısmı ele geçmiştir (Lev. XII, Çiz. 4; Lev. XXXVI, Res. 1, 2)

Kat. no. 65'de sunulan idol yaklaşık dairesel başlı, yassı, uzun dörtgen gövdelidir. Yüzde iki dairesel oyuk ile göz detayına yer verilmiştir (Lev. XI, Çiz. 5; Lev. XXXIV, Res. 3, 4). Kat. no. 66, 67 ve 68, 69'daki idoller kaba olarak yontulmuştur. Bunlar yüzeylerinin düzgün olmaması açısından henüz bitirilmemiş olduğu düşünülmektedir (Lev. XI, Çiz. 6; Lev. XXXIV, Res. 5, 6), (Lev. XII, Çiz. 1; Lev. XXXV, Res. 1, 2), (Lev. XII, Çiz. 2; Lev. XXXV, Res. 3, 4), (Lev. XII, Çiz. 3; Lev. XXXV, Res. 5, 6).

Kat. no. 70'de dörtgen bir baş olarak ele geçmiş örnek Akamenid tabaka buluntusudur. Dörtgen baş, dairesel çukur gözler ve başın tepe kısmında iki yiv ile saç detayına yer verilmiştir (Lev. XII, Çiz. 4; Lev. XXXVI, Res. 1, 2).

SEKİZİNCİ BÖLÜM

SEYİTÖMER HÖYÜĞÜ İDOLLERİ'NİN DEĞERLENDİRİLMESİ

8.1. DEĞERLENDİRME

Seyitömer Höyük buluntuları arasında önemli bir yere sahip olan idol ve figürinler, özellikle Erken Tunç Çağ tabakasında yoğun olarak tespit edilmiş olup Orta Tunç Çağı ve Akamenid dönemi tabakalarında az sayıda ele geçmiştir. Bu idoller baş, yüz ve gövde formları ve detayları açısından farklılıklar göstermektedir.

Baş formları dairesel, yarım dairesel, dörtgen, üçgen, baklava dilimi, poloslu olmak üzere farklı tiplerdedir. Dönemlerin kendi içinde benzer tipleri olması yanında aynı dönemde farklı tiplerde görülmektedir. Erken Tunç Çağı idollerinde baş biçimleri çoğunlukla yassı dörtgen ve yuvarlak formda olup az sayıda teber biçimli, üçgen biçimli ve poloslu olmak üzere farklı beş tipte görülmektedir. Orta Tunç Çağı idollerinde ise çok sayıda dairesel formda, az sayıda üçgen ve dörtgen formda başlar yapılmıştır. Az sayıda ele geçen Akamenid Dönemi idollerinde ise hemen hepsi dörtgen formda olup dairesel baş tek örnekte görülmektedir. Fakat dörtgen başlı olan idollerin yüzey işlenişleri incelendiğinde henüz tamamlanmamış oldukları tespit edilmiş ve bu sebeple baş formlarının da değişebileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

Saçlar genellikle kazıma tekniğinde yapılmış olup, birbirine paralel düz çizgilerle sırta dökülmüş şekilde betimlenmiş uzun düz saçlar, başın üst kısmında yan yana yarım daireler ile bukleli biçimde betimlenmiş olan saçlar, yan yana dik kısa çizgiler ile oluşturulan seyrek saçlar olmak üzere farklı tiplerde görülmektedir. ETÇ idollerinin çoğunda saç detayına yer verilmemiş olup az sayıda, sırta dökülmüş düz saçlar, bukleli saçlar ve bir örnekte dik kısa seyrek saçlar olarak farklı üç tipte görülmektedir. OTÇ ve Akamenid dönemi idollerinde saç detayına yer verilmemiştir.

Başlıklar polos ve külah başlık olarak iki farklı tipte görülür. Erken Tunç Çağı idollerinde iki adet polos, iki adet külah başlık görülmektedir. OTÇ ve Akamenid Dönemi idollerinde başlık betimlenmemiştir.

İdollerin hemen hemen tümünde yüz kısımları düz ve üzerindeki detaylar kazıma çizgi veya kabartma olarak yapılmıştır. ETÇ idollerinde arasında bir örnekte baş kısmının ön tarafına doğru hafif öne çıkık disk şeklinde yüz görülmektedir.

Kaş biçimleri düz iki çizgi, hafif yay biçiminde iki kazıma çizgi, birleşik iki yay ile çatık kaş, üst üste iki adet birleşik yay şeklinde çatık kaş şeklinde farklı biçimlerde betimlenmiştir. Bazı idollerde birleşik kaşın iki göz arasındaki uzantısı burun

şeklinde yapılmıştır. Kaşlar ETC idollerinde görülmekte olup bu kaş biçimlerinden özellikle iki birleşik yay şeklinde olanlar gözlerin vurgulanmasını sağlamıştır.

Başların çoğunda göz detayına yer verilmiştir. Göz tipleri nokta, dairesel oyuk, dairesel baskı, ortada gözbebeği ve çevresinde tek ya da çift dairesel kazıma yivli olanlar, iki kazıma çizgi arasında noktasal, iki birleşik üçgen biçiminde ve muhtemelen ortasına boncuk yerleştirilmiş büyük dairesel oyuk biçiminde diye tanımlanabilen farklı tiplerde yapılmışlardır. En çok kullanılan tipler ise nokta şeklinde yapılmış tip ile, dairesel yiv ortasında noktasal gözbebeği şeklinde betimlenmiş olanlardır. ETC İdollerinin hemen hepsinde görülen gözler, OTÇ ve Akamenid Dönemi idollerinde az sayıda betimlenmiştir.

Burunlar birleşik olarak yapılan kaşların birleşim yerlerinin iki göz arasına uzatılması ile oluşturulmuş, sadece iki göz arasında kazıma çizgi şeklinde, dikdörtgen kabartma biçiminde yapılmış farklı tiplerde burunlar vardır. Az sayıda idolde burun delikleri de dairesel baskı olarak gösterilmiştir. Kabartma şeklindeki burunlar ve burun deliği belirtilmiş olanlar ETC idollerinde görülmektedir. OTÇ ve Akamenid dönemi idollerinde az sayıda görülür bu idoller stilize tarza olduklarından dolayı fazla detaya yer verilmemiştir.

Ağızlar dairesel baskı biçiminde açık olarak betimlenmiş, şaşkınlık yada korku ifadesi veren ağızlar, yatay tek kazıma çizgi ile hafif açık biçimde ağızlar olmak üzere iki tiptedir. Seyitömer Höyük idol ve figürinlerinde genellikle ağız ayrıntısı gösterilmemiştir. ETC'nda az örnekte OTÇ'de ise tek örnekte ağız betimlenmiştir. Akamenid Dönem örneklerinde ağız detayı görülmemektedir.

Kulaklar başın her iki yanından çıkıntı şeklinde uzanan, tek, üç veya dört adet dairesel küpe delikli kulaklar, hafif çıkıntı şeklinde küpe deliksiz olan kulaklar olarak iki tiptedir. İdol ve figürinlerin çoğunluğunda kulak detayına yer verilmemiştir. Detayları fazla olan ETC idollerinde görülmektedir.

İdollerin hemen hepsinde omuz detayına yer verilmiş olup düşük omuz ve dik omuz olmak üzere iki tip görülmektedir.

Göğüsler dairesel baskı ve kabartma olmak üzere iki tipte izlenmektedir. ETC figürinleri arasında iki adet örnekte kabartma ve bir adet idolde ise dairesel baskı

şeklinde az sayıda betimlenmiştir. OTÇ ve Akamenid Dönemi örneklerinde görülmemektedir.

ETÇ idollerindeki iki örnekte gövdenin alt kısmına yakın yerde dairesel çukur ile göbek deliği yapılmıştır. diğer idol ve figürinler de görülmemektedir.

Pubis (cinsel organ) daire içine alınmış nokta ve dışa dönük “U” biçiminde olmak üzere iki tiptedir. Bunun yanında iki örnekte popo deliği dairesel oyuk şeklinde gösterilmiştir. Bu örnekler ETÇ idol ve figürinlerinde görülür.

OTÇ ve Akamenid Dönemi idollerinde kol ve bacak detayı görülmemektedir. Kollar ve bacaklar az sayıda ETÇ idol ve figürinlerinde görülmekte olup, kollar yanlara açık üçgenimsi ve dörtgen formda küçük çıkıntı şeklinde ve kısa, dirseklerden bükülerek kuşkanadı tipinde olan kollar, hafif yukarı kalkık du eder biçimde olan kollar ve mevcut kol başlangıçlarına bakılarak tespit edilen muhtemelen eller dizler üzerinde birleştirilmiş biçimde olan uzun kollar şeklinde farklı biçimdedir. Bacaklar yanlara açık uzun dikdörtgen kesitli veya elbise altında dizlerden bükülerek alçak bir tabureye oturur vaziyette gösterilmiştir.

ETÇ’da çok sayıda görülen kolye detayları OTÇ’da iki örnekte görülmekte, Akamenid Dönemi idollerinde rastlanmamaktadır. Kolyeler iki yatay çizgi arasında oluşan bant içine dikey kısa çizgi yapılarak oluşturulmuş kolyeler, alt alta ikili, üçlü ya da dördü yatay kazıma çizgiler ile yapılmış kolyeler, iki yatay kazıma çizgi arasına kazıma zikzak bezeme kolyeler, kazıma ile dalga bezeme kolyeler, alt alta yatay kazıma çizgilerin en alt sınırına yan yana dairesel oyuklar ile oluşturulmuş gerdanlık biçiminde farklı tiplerde kolye betimleri yapılmıştır.

ETÇ’nın tipik özelliği olan göğüs üzerindeki çapraz bantlar Seyitömer idolleri üzerinde kazıma çizgi ile gösterilmiş olup iki idol üzerinde görülmektedir.

Seyitömer idol ve figürinlerinde ETÇ’da görülen elbiseler, gövdenin her iki yanına açılmış çentikler ile detaylandırılmış olan elbise, göğüs üzerinde çapraz bantlı elbiseler, ayakları örtecek biçimde uzun etekli elbiseler, eteğin ön ve arka ortasında dikey çizgiler ile pile yaratılmış elbise, boyun kısmı alt alta “V” şekilleri ile süslenmiş elbise ve üzerinde karmaşık kazıma dekor yapılan elbiseler olmak üzere farklı tiplerdedir. Seyitömer Höyük örneklerinde az sayıda elbise detayına yer verilmiştir. bunlar dışındakilerde herhangi bir detaya gidilmemiş olup gövde üzeri düz bırakılmıştır.

Vücutlar çoğunlukta yassı dörtgen stilize formda olup, az sayıda plastik formda betimlenmiştir. Plastik formda olan figürinler ETC' da görülmektedir. Bunun yanında yassı kürek gövdeli, elips biçimli gövdeli, uzun silindirik gövdeli olmak üzere farklı tipler yaratılmıştır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışma kapsamında ele alınan Seyitömer Höyük Kazısı 1990-2010 yılı idol ve figürinleri, Seyitömer Höyük buluntularının önemli bir grubunu oluşturmaktadır.

Eldeki bu çalışmada irdelenen toplam 70 adet idol ve figürin, yapım malzemesi, stil/tip özelliği ve dönemsel olarak çeşitlilik göstermektedir. Bu çeşitliliğin nedeni Seyitömer Höyüğü'nün önemli tarih öncesi ve antik dönem yolları üzerinde bulunmasına ve yerleşimde tespit edilen seramik üretimine ilişkin delillerin varlığına, dışa açık ticaretin yapılmış olmasına ve komşu kültür bölgelerinden etkilenmesine bağlanabilmektedir.

İdol ve figürinlerin yapımında farklı malzemeler kullanılmıştır. Bu idollerin 34 adeti marn, 11 adeti pişmiş toprak, 17 adeti mermer, 2 adeti kumtaşı, 2 adeti opal, 1 adeti kemik ve 3 adeti cinsi belirlenemeyen bir taştan yapılmıştır. Kullanım açısından çok küçük boyutlu olanların yanında, daha büyük boyutlu olan idoller de bulunmaktadır. Seyitömer idol ve figürinlerinin çoğunluğunda sadece baş ve gövde yapılarak diğer uzuvlar belirtilmemiştir. Bunun yanında az sayıda, kol bacak göğüs detayına yer verilenlerde bulunmaktadır. Genel olarak bu idol ve figürin tipleri; detayları fazla olan yassı gövdeli idoller, tam plastik baş ve gövdeli figürinler, detaya yer verilmemiş olan (stilize) baş ve gövdeli idoller olarak ayırabiliriz. Bu tipler arasındaki birkaç örnekte birbirine paralel kazıma çizgiler ile yapılmış olan sırta dökülmüş uzun düz saçlar Seyitömer Höyük İdollerinde görülen yerel bir özellik niteliğindedir. Erken Tunç Çağ idol ve figürinlerinin hammaddeleri marn, pişmiş toprak ve mermer olup özellikle pişmiş topraktan figürinler üç boyutlu gerçekçi bir tarzda işlenmişlerdir. Mermer ve marndan olanlar ise, yassı gövdeli olup yüz ve gövdede detaya önem verilmiştir. Orta Tunç Çağı'na bakıldığında detaylar tamamen kaybolmuş ve tamamen stilize yassı baş ve gövdeler ortaya çıkmıştır. Akamenid döneminde ise aynı gelenek devam etmektedir.

Erken Tunç Dönemine tarihlendirilen idol ve figürinler toplam 47 adettir. Bunların 21 adeti marndan, 10 adeti pişmiş topraktan, 12 adeti mermerden, 2 adeti opalden, 1 adeti kumtaşı, 1 adeti kemik ve 1 adeti cinsini belirleyemediğimiz bir taştan yapılmıştır. Söz konusu idol ve figürinler farklı stilistik özellikler göstermeleri nedeniyle 22 tip altında incelenmiştir. Bu tipler içinde tek örnekle temsil edilenlerin

yanında çok sayıda örnekle temsil edilen gruplar bulunmaktadır. İdol ve figürinlerin en yoğun ele geçtiği tabaka Erken Tunç Çağ tabakasıdır. Erken Tunç Çağ idolleri bu çağın II ve III evrelerinde ele geçmiştir. Höyükte henüz ETC I tabakasına ulaşılmamış olması sebebiyle ETC I'e ait idollerin varlığı şimdilik bilinmemektedir. Henüz höyük üzerinde kazılacak sekiz buçuk metrelik bir ETC kültür katmanı bulunmaktadır. Bu nedenle ETC'na ait şimdilik 47 idol gün yüzüne çıkarılmış ve tez konusu kapsamında incelenmiştir. Genellikle dolgu topraktan ele geçen idoller herhangi bir kutsal yapı malzemesi değildir. ETC III tabakasında höyüğün hemen hemen ortalarında yer alan ve özel buluntular veren, megaron planlı yapı, kutsal mekan olarak tanımlanmıştır. Fakat bu yapı içinde idole rastlanmamıştır. Bu nedenle idoller kutsal yapılarda değil de evlerde yada insanların yanlarında taşıdıkları koruyucu nitelikli bir nesne olarak kullanılmıştır diyebiliriz.

Erken Tunç İdollerinde arasında malzemesi opal olan bir idolün bir gözünün yapılmış diğer göz tamamlanmadan yarım kalmış olması, bu idolün Seyitömer Höyük'te üretilmiş olduğu görüşüne dayanak oluşturmaktadır. Bir başka idol üçgen başlı külâh başlıklı, baykuş yüzlü olup küçük boyutludur. Bu idolün Hocker pozisyonunda gömülmüş bir bireyin iskeletinin yanında bulunması nedeniyle, bir ölü hediyesi olduğu öngörülmektedir. Anılan idol, Seyitömer Höyük'te yaşayan insanların öldükten sonra yanlarına idol bırakıldığının göstergelerindedir. Bu olgunun henüz uygulanıp uygulanmadığı konusunda bugün için elde veri bulunmamaktadır.

Erken Tunç Çağı tabakası idol ve figürinlerinde disk biçimli yüz, küpe delikli kulaklar, badem gözler, baykuş biçimli birleşik kaşlı yüzler, tek merkezli gözler, kolyeler, kürek biçimli gövdeler, polos başlıklar, göğüs üzerinde çapraz bant bezemeler, baklava dilimi biçiminde baş ve külâh başlıklar gibi özellikleri açısından Orta ve Batı Anadolu örnekleri ile stilistik yönden benzerlik göstermektedir. Özellikle disk yüzlü, baykuş yüzlü ve kürek gövdeli (Kusura tipi) idoller, höyüğün Erken Tunç Çağ idollerinin Orta ve Batı Anadolu geleneğine uzak düşmediği hatta birbir örtüştüğünü göstermektedir.

Orta Tunç Çağ tabakası idolleri toplam 17 adettir. Bunlardan 8 adeti marn, 6 adeti mermer, 1 adeti pişmiş toprak, 1 adeti kemik ve 1 adeti cinsi belirlenmemiş olan bir taştan yapılmıştır. Bu idollerde plastik, dörtgen biçimli başlar ve baş üzerindeki

çeşitli tipte gözler, saçlar, başlıklar, burun, elbise ayrıntıları, çapraz bantlar, kol ve bacak gibi tüm ayrıntılar kaybolmuştur. Bunların formları yassı olarak dairesel baş, dairesel ve kürek biçimli gövdeler şeklinde belirginleşmiş ve ön plana çıkmış olup 4 tip altında incelenmiştir. Gövde üzerinde ayrıntıya yer verilmemiş olup, baş üzerinde nadir olarak noktasal gözler işlenmiş ve çoğunda göz detayı da verilmemiştir. Ayrıca Erken Tunç Çağ tabakasında görülen üçgen biçimli başlar bir gelenek olarak devam etmekte olup tek farkı Orta Tunç Çağ örneklerinde herhangi bir detaya yer verilmemiş olmasıdır. Sonuç olarak Orta Tunç Çağı idollerinin tamamen stilize edildiği anlaşılmaktadır.

Höyüğün Akamenid Dönemine ait tabakasında bulunan idollerde toplam 6 adettir 1 adeti kumtaşı diğerleri marndan yapılmış olup tek tip altında incelenmiştir. Bu idollerde stilizasyon devam etmiş olmakla birlikte sadece iki örnekte göz detayına yer verilmiştir. Formların biçimleri yassı dörtgen baş ve uzun dörtgen gövdeler şeklindedir. Bu dönem tabakasında bulunan üç idol mekan içinde birbirine çok yakın seviyelerden gelmiş olmasına rağmen bir örnekte baş yuvarlatılmış ve göz detayı işlenmiştir. Diğer iki idol ise yüzeyleri kaba olarak bırakılan, dörtgen baş ve uzun dörtgen gövdelidir. Bu iki idol, muhtemelen yapım aşamaları tamamlanmamış yarım kalmış üretimlerdendir.

Troia ve Küllüoba gibi, merkezlerde olduğu gibi bu merkezde de insan yüzlü kaplar bulunmaktadır. Buluntular arasında yer alan ve toplu bir grup halinde ele geçen tezgah ağırlıklarının üzerinde de “Troia Baykuş Yüzlü İdol” tipinde yapılmış birleşik kaş özellikli betimlerin olması, kabın içinde bulunan yiyecek ya da içeceğin bereketlenmesi yada bulunduğu mekanı koruması gibi bir özellik taşımış olması ihtimalini güçlendirmektedir. Ağırlıklarda ise yapılan işin düzgün gitmesi, çabuk ilerlemesi gibi inançlarla tanrıçanın farklı betimlerinin farklı işler için yapılmış objeler üzerinde kullanılmış olabileceğini düşündürmektedir.

KATALOG

Erken Tunç Çağı**Tip: I****Kat. No: 1** (Lev. I, Çiz. 1; Lev. XIII, Res. 1,2)**Env. No:** Müze Env. No: 9052, Kazı Env. No: SÖ. 92 / 434**Malzemesi:** Marn**Buluntu Plankaresi:** M. 8 – M . 9**Buluntu Yeri:** ---**Dönem:** ETÇ II**Ölçüleri:** Yüksek: 5.0 cm, Göv. gen: 3.1 cm, Boyun gen: 1.8 cm, Baş gen: 2.8 cm, Kal: 1.1 cm**Tanım:** İdol, her iki tarafı oyularak boyun oluşturulmuş. Gözler oyularak yapılmış, gövdenin ön kısmında düzensiz yiv çizgilerden yapılmış bir süsleme var. Kırmızı renkli marn dan yapılmıştır. Tamdır.**Yayınlandığı Yer:** Tunç Çağı'nın Gizemli Kadınları, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s. 163**Tip: II****Kat. No: 2** (Lev. I, Çiz. 2; Lev. XIII, Res. 3, 4)**Env. No:** Kazı Env. No: SÖ. 06 / 196**Malzemesi:** Marn**Buluntu Plankaresi:** M / 11**Buluntu Yeri:** Duvar kenarı**Dönem:** ETÇ**Ölçüleri:** Uz: 12.7 cm, Gen: 5.4 – 8.5 cm, Kal: 1.6 cm**Tanım:** İdol, kenarları yuvarlatılmış baş kısmından dibe doğru genişleyen, yassı prizmal formdadır. Boyun kısmı sağ tarafta derin bir oyuk açılarak belirtilmiş; baş ile gövde yatay derin bir yiv ile birbirinden ayrılmıştır. Baş bölümünde yüz, düzgün olmayan yarım daire şeklinde ince bir yivle sınırlandırılmıştır. Saçlar üstte ince, dikine çizgiler şeklinde olup, gözler dairesel, ağız güler şekilde derin kazıma olarak yapılmıştır. Gövde üzerinde ön ve arka yüzlerde derin kazıma "x" şeklinde bant görülmektedir. Tam olmakla birlikte alt kısımda küçük bir kopuk mevcuttur. Koyu gülcürusu renkli marn taşından yapılmıştır. Tamdır.

Tip: III**Kat. No: 3** (Lev. I, Çiz. 3; Lev. XIII, Res. 5, 6)**Env. No:** Müze Env. No: 9403, Kazı Env. No: SÖ. 93 / 350**Malzemesi:** Marn**Buluntu Plankaresi:** F / 14**Buluntu Yeri:** ---**Dönem:** ETÇ II**Ölçüleri:** Yük: 6.4 cm, Uz: 4.3 cm, Gen: 1.6 – 0.46 cm

Tanım: İdol, kalınlığı eşit olmayan, köşeleri yuvarlatılmış dikdörtgen prizmal gövdelidir. İki yan oyularak boyun oluşturulmuştur. Gözler kazıma ile birleşik iki üçgen şeklinde yapılmıştır. Gövde üzerinde kazıma çizgiler mevcuttur. Kırmızı devetüyü renklidir. Tamdır.

Yayınlandığı Yer: Tunç Çağı'nın Gizemli Kadınları, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s. 162

Tip: IV**Kat. No: 4** (Lev. I, Çiz. 4; Lev. XIV, Res. 1)**Env. No:** Kazı Etüt. No: SÖ. 10 / 840**Malzemesi:** Pişmiş Toprak**Buluntu Plankaresi:** F / 9**Buluntu Yeri:** Plankarenin kuzeyi ETÇ dolgusu, V A tabakası**Dönem:** ETÇ III**Ölçüleri:** Yük: 13.4 cm, Göv. Gen: 7.4 cm, Baş Gen: 5 cm, Kal: 2.7 x 3.2 cm

Tanım: İdol, elips formda başlı, kısa boyunlu, biri dik diğeri düşük omuzlu, küt kısa kol çıkıntılı, gövde ortasında her iki yandan hafif içeri bastırılarak bel oluşturulmuş olup devamın da geniş kalça detayı yapılmıştır. Hafif düzleştirilmiş yuvarlak köşeli tabanlıdır. Yüzeyde detaya yer verilmemiştir. Kızılımsı kahve renkte hamurlu, hamur renginde yüzeyle olup, hamuru kum, taşçık, mika katkılıdır. Üç parça halinde bulunmuş yapıştırılmıştır. Gövde ortasında ve boyunda noksanları vardır. Tüme yakındır.

Tip: V**Kat. No: 5** (Lev. I, Çiz. 5; Lev. XIV, Res. 2, 3)**Env. No:** Müze Env. No: 9053, Kazı Env. No: SÖ. 92 / 435**Malzemesi:** Marn**Buluntu Plankaresi:** M/8 - M/9**Buluntu Yeri:** ---**Dönem:** ETÇ II**Ölçüleri:** Yüksek: 6.2 cm, Gen: 3.6 cm, Kal: 0.8 cm

Tanım: İdol, göz çukurları oyulmuş. Yamuk biçimli başlı, geniş ve uzun boyunlu, çıkıntılı olarak belirtilmiş iki kollu ve ayaklıdır. Açık kırmızı marndan oyularak yapılmış idol görünümüne sahip bir figürün olup, gövde parçalıdır. Başın sağ üstü kırıktır. Tüme yakındır.

Yayınlandığı Yer: Tunç Çağı'nın Gizemli Kadınları, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s. 164

Tip: V**Kat. No:6** (Lev. I, Çiz. 6; Lev. XIV, Res. 4, 5)**Env. No:** Kazı Env. No: SÖ. 07 / 542**Malzemesi:** Marn**Buluntu Plankaresi:** H / 11**Buluntu Yeri:** II B tabakası, plankarenin güneybatı köşesi**Dönem:** ETÇ**Ölçüleri:** Uz: 6.1 cm, Gen: 2.2 cm, Kal: 1.6 cm

Tanım: İdol, yassı dörtgen baş ve gövdeye sahip olup baş üzerinde iki oyuk ile göz detayı verilmiştir. Arka yüzünden bakıldığında bacaklar ortadan derin bir yiv yapılarak belirtilmiştir. Bej rengi marndan yapılmış olup, baş ve gövde iki parça halinde ele geçmiştir olup gövde de noksanı vardır.

Tip: VI**Kat. No: 7** (Lev. II, Çiz. 1; Lev. XV, Res. 1)**Env. No: Kazı Etüt. No: SÖ. 10 / 1419, Kazı Env. No: 303****Malzemesi: Marn****Buluntu Plankaresi: F / 9****Buluntu Yeri: F / 9 plankaresinin ortası ETÇ dolgusu V A tabakası****Dönem: ETÇ III****Ölçüleri: Yük: 7.4 cm, Gen: 3.9 cm**

Tanım: İdol, yassı dörtgen kesitli, dairesel başlı, gövdeye geçişte kısa dar boyunlu, yanlara açılan küçük çıkıntı biçiminde üçgen formda kollu, bel hizasında çıkıntı yaparak genişleyen kalçalı, dörtgen biçiminde eteklidir. Yüzeyde alet izleri görülmektedir. Açık kiremit renkte marn dan yapılmış, yüzeyi yer yer portakal turuncu renkte astarlıdır. Tamdır.

Tip: VI**Kat. No: 8** (Lev. II, Çiz. 2; Lev. XV, Res. 2, 3)**Env. No: Müze Env. No: 8431, Kazı Env. No: SÖ. 90 / 24****Malzemesi: Marn****Buluntu Plankaresi: C / 15****Buluntu Yeri: 10. teras****Dönem: ETÇ II****Ölçüleri: Uz: 11.6 cm, Gen: 5 cm, Kal: 0.8 cm**

Tanım: Tanrıça idolü, marn taşından yontularak baş, kol, gövde biçimsel olarak betimlenmiştir. Açık pembe renklidir. Tamdır.

Yayınlandığı Yer: Tunç Çağı'nın Gizemli Kadınları, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s. 165

Tip: VII**Kat. No: 9** (Lev. II, Çiz. 3; Lev. XV, Res. 4, 5)**Env. No: Müze Env. No: 9304, Kazı Env. No: SÖ. 93 / 251****Malzemesi: Mermer****Buluntu Plankaresi: H / 16**

Buluntu Yeri: ---

Dönem: ETÇ II

Ölçüleri: Uz: 3.7 cm, Göv. gen: 4.1 cm, Alt gen: 3.5 cm, Boyun gen: 2.2 cm, Kal: 0.5 cm

Tanım: İdol, yassı dörtgen gövdeli, her iki yandan yontularak boyun oluşturulmuştur. Boyun üzerinde yatay üç adet kazıma çizgi, bunların altında iki omuz arasında yan yana sıralı altı adet dairesel çukurdan oluşan kolye detayı verilmiştir. Her iki omuz üzerinde birer adet dairesel çukur vardır. Krem, kahverengimsi sarı renklidir. Baş kısmı noksanıdır.

Tip: VII

Kat. No: 10 (Lev. II, Çiz. 4; Lev. XVI, Res. 1)

Env. No: Kazı Env. No: 107, Kazı Etüt. No: SÖ. 10 / 472

Malzemesi: Mermer

Buluntu Plankaresi: G / 12

Buluntu Yeri: 6 nolu mekan içi dolgu. V A tabakası

Dönem: ETÇ III

Ölçüleri: Yük: 5.1 cm, Gen: 4.5 cm, Kal: 0.4 cm

Tanım: İdol, yassı dörtgen kesitli, gövdeye doğru hafif genişleyen kısa boyunlu, gövdeye geçişte omuz çıkıntılı, alt kısma doğru daralan, yuvarlatılmış tabanlı, kürek gövdelidir. Boyun üzeri birbirine paralel alt alta iki adet çizgi ile kolye detayı verilmiştir. Bir omuz diğer omuzdan daha incedir. Bej renkte mermerden yapılmıştır. Baş kısmı noksanıdır. Tüme yakındır.

Tip: VII

Kat. No: 11 (Lev. II, Çiz. 5; Lev. XVI, Res. 2, 3)

Env. No: Kazı Env. No: SÖ. 07 / 102

Malzemesi: Mermer

Buluntu Plankaresi: J / 11

Buluntu Yeri: Hellenistik duvar altı dolgusu

Dönem: ETÇ II

Ölçüleri: Uz: 6.4 cm, Gen: 4.8 cm, Kal: 0.8 cm

Tanım: İdol, yassı dikdörtgen kesitli uzun boyunlu olup, dörtgenimsi kürek gövdelidir. Boyun üzerinde iki sıra ince yiv ile kolye detayı gösterilmiştir. Bej renkte mermerden yapılmıştır. Baş kısmı kırık ve noksandır.

Tip: VII

Kat. No: 12 (Lev. II, Çiz. 6; Lev. XVI, Res. 4, 5)

Env. No: Kazı Etüt. No: SÖ. 10 / 2259

Malzemesi: Pişmiş Toprak

Buluntu Plankaresi: E / 16

Buluntu Yeri: Plankarenin batısı, V A tabakası

Dönem: ETÇ III

Ölçüleri: Yüksek: 6.5 cm, Gen: 6.5 cm, Kal: 2 cm

Tanım: İdol, dar dörtgen kesitli, uzun boyunlu olup, boyun üzerinde dört adet yatay sığ yiv ile kolye belirtilmiş, boynun arka kısmında altı adet dikey, sığ yiv ile saçlar gösterilmiştir. Boyundan gövdeye geçişte, yanlara açılan küçük üçgen prizmal çıkıntı biçiminde kollu, yarım daire formda, yassı gövdelidir. Kiremit renkte hamurlu olup, hamuru kum, mika, marn ve kireç katkılıdır. Baş ve kollar kırık ve noksandır. Tüme yakındır.

Tip: VIII

Kat. No:13 (Lev. III, Çiz. 1; Lev. XVII, Res. 1, 2)

Env. No: Kazı Env. No: SÖ. 09 / 146

Malzemesi: Marn

Buluntu Plankaresi: I / 10

Buluntu Yeri: Plankarenin güneyi ETÇ dolgusu, V A tabakası

Dönem: ETÇ III

Ölçüleri: Uzunluk: 6.0 cm, Gen: 3.3 cm, Yüksek: 0.7 cm

Tanım: İdol, tepe kısmı içbükey yanlara doğru çıkıntılı başlı, derin boyun girintili, kol çıkıntıları ve bel oyuntusu olan uç kısmı içbükey yassı, uzun gövdelidir. Baş üzerinde sağ kenarda göz olabilecek çok sığ bir çukurluk bulunmaktadır. Bej renkli marn dan yapılmıştır. Uç / ayak kısmında arka yönde kırık ve noksanı vardır. Tüme yakındır.

Tip: IX**Kat. No:14** (Lev. III, Çiz. 2; Lev. XVII, Res. 3, 4)**Env. No:** Müze Env. No: 8769, Kazı Env. No: SÖ. 91/ 664**Malzemesi:** Kumtaşı**Buluntu Plankaresi:** I / 11**Buluntu Yeri:** _____**Dönem:** ETÇ**Ölçüleri:** Yük: 8.6 cm, Baş gen: 6.6 cm, Boyun gen: 6.1 – 6.2 cm, Omuz gen: 7.7 cm**Tanım:** İdol, dikdörtgen prizmal gövde üzerinde her iki yanda boyun oyularak baş, baş üzerinde iki çukur göz oluşturulmuştur. Ön yüzün ortasında iki adet dikey ve arka yüzün ortasında bir adet kalın yiv vardır. Tamdır.**Tip: IX****Kat. No: 15** (Lev. III, Çiz. 3; Lev. XVII, Res. 5, 6)**Env. No:** Müze Env. No: 8613, Kazı Env. No: SÖ. 91 / 3**Malzemesi:** Marn**Buluntu Plankaresi:** H / 13 d**Buluntu Yeri:** _____**Dönem:** ETÇ**Ölçüleri:** Yük: 4.9 cm, Gen: 3.7 cm, Kal: 1.5 cm, Boyun gen: 2.4 cm, Baş gen: 2.5 cm**Tanım:** İdol, yamuk prizmal gövde üzerinde her iki yanda boyun oyularak baş, baş üzerinde iki çukurla göz oluşturulmuş, basit bir heykelcik. Kirli sarı renkte marndan yapılmıştır. Tamdır.**Tip: X****Kat. No:16** (Lev. III, Çiz. 4; Lev. XVIII, Res. 1,2)**Env. No:** Kazı Env. No: SÖ. 08 / 367**Malzemesi:** Marn**Buluntu Plankaresi:** I / 11**Buluntu Yeri:** Plankarenin kuzeybatısı III. tabaka altı dolgu**Dönem:** ETÇ III**Ölçüleri:** Yük:3.7 cm, Gen: 4 cm, Kal:1 – 1.2 cm

Tanım: İdol başı, kenarları yuvarlatılmış dörtgen biçimli başın sağ ve sol üst ucunda birer oyukla gözler belirtilmiştir. Alt kısma doğru devamında daralan yassı, dörtgen kesitli hafif uzun boyunludur. Kiremit rengi marn taşından yapılmıştır. Boyun alt kısmından itibaren kırık ve noksandır.

Tip: X

Kat. No: 17 (Lev. III, Çiz. 5; Lev. XVIII, Res. 3)

Env. No: Kazı Env. No: SÖ. 07 / 564

Malzemesi: Marn

Buluntu Plankaresi: H / 11

Buluntu Yeri: II B tabakası, plankarenin güneybatı köşesi

Dönem: ETC

Ölçüleri: Uz: 1.8 cm, Gen:1.7 cm, Kal:0.7 cm

Tanım: İdol başı, dörtgen prizmal baş kısmından boyuna geçen dörtgen kesitli boyunludur. Boyun altından kırık ve noksandır. Kiremit rengi marn'dan yapılmıştır.

Tip: XI

Kat. No: 18 (Lev. III, Çiz. 6; Lev. XVIII, Res. 4)

Env. No: Kazı Env. No: SÖ. 06 / 714

Malzemesi: Marn

Buluntu Plankaresi: H / 12

Buluntu Yeri: G/8 kazı

Dönem: ETC

Ölçüleri: Uz: 4.6 – 5.0 cm, Gen: 2.2 – 2.6 cm, Kal: 1.4 cm

Tanım: İdol, dörtgen prizmal formludur. Başının üst kısmı yuvarlatılmış, sol kulak bir oyuntu ile gösterilmiş olup, sağ kulak yeri tahrip olmuştur. Dikey kabartma şeklindeki burnun her iki yanına simetrik olmayan oyuklar açılarak gözler belirtilmiş; burnun altında genişçe oval şekilli bir oyuk ile ağız gösterilmiştir. Ağız hizasında gövdenin her iki yanına yapılan derin girintiler ile omuzlar oluşturulmuştur. Gövde üzerinde, ağzın hemen altında yatay iki sıra derin kazıma çizgi mevcuttur. Gövdenin devamı kırık ve noksandır. Yüzeyde aşınma ve kopmalar vardır. Tüme yakındır.

Tip: XI**Kat. No:19** (Lev. IV, Çiz. 1; Lev. XIX, Res. 1,2)**Env. No:** Kazı Env. No: SÖ. 07 / 387**Malzemesi:** Marn**Buluntu Plankaresi:** K / 10**Buluntu Yeri:** II B altı dolgu, taban taşları alt seviyesi**Dönem:** ETC**Ölçüleri:** Uz: 9.2 cm, Gen: 4.5 cm, Kal: 2.4 cm.

Tanım: İdol, dörtgen kesitli, yassı dikdörtgen prizmal gövdeli, uzun dörtgen başlı, başın üst iki ucunda gözler çukur biçiminde ve ağız çukur biçiminde belirtilmiştir. Başın tepe kısmında birbirine 90° açı yapan dikey ve yatay kazıma çizgiler ile ve diğer üç yüzeyde dikey yivler ile saç detayı belirtilmiştir. Gövdenin sağ alt köşesi ve sol omuz çıkıntısı kırık ve noksandır.

Tip: XI**Kat. No: 20** (Lev. IV, Çiz. 2; Lev. XIX, Res. 3, 4)**Env. No:** Kazı Env. No: 889, Müze Env No: 8805**Malzemesi:** Marn**Buluntu Plankaresi:** K / 13**Buluntu Yeri:** -**Dönem:** ETC**Ölçüleri:** Yük: 5.1 cm, Gen: 2.2 cm, Kal: 1 cm

Tanım: İdol, kenarları yuvarlatılmış dikdörtgen prizmal gövdenin üst kesiminde her iki yanda çıkıntılı kollar oyularak yapılmış, boyun ile üzerinde çukur gözlerle, çıkıntı burunlu başı olan figürinin gövde üzerinde önde göbek çukuruna, arkada aşağı kadar boyundan inen dikey yiv vardır. Kırmızı marndan yontulmuş. Baştan ve koldan kırıktır.

Tip: XI**Kat. No:21** (Lev. IV, Çiz. 3; Lev. XIX, Res. 5, 6)**Env. No:** Müze Env. No: 8614, Kazı Env. No: SÖ. 91 / 4**Malzemesi:** Marn**Buluntu Plankaresi:** H / 13 d**Buluntu Yeri:** ---

Dönem: ETÇ

Ölçüleri: Yüksek: 6.8 cm, Gen: 5.7 cm, Kal: 2.8 cm, Boyun gen: 3.3 cm, Baş gen: 4 cm

Tanım: İdol başı, ön tarafı düz arkası yuvarlatılarak yapılmış, yamuk görünümlü başlı, boyun keskin ve yuvarlak hatlı. Yüzde alın, burun ve çene kabartı, gözler ise çukur olarak belirtilmiş, boyunda göğse kadar iç içe “V” yivli süsleme yapılmış. Açık krem mardan yontulmuştur.

Tip: XII

Kat. No: 22 (Lev. IV, Çiz. 4 ; Lev. XX, Res. 1, 2)

Env. No: Kazı Env. No: 137, Kazı Etüt. No: SÖ. 10 / 596

Malzemesi: Marn

Buluntu Plankaresi: H / 9

Buluntu Yeri: 3 nolu mekanın ortası V A tabakası

Dönem: ETÇ III

Ölçüleri: Yüksek: 8.4 cm, Gen: 5.5 cm, Kal: 0.9 cm

Tanım: İdol, teber başlı, dar uzun gövdeye doğru hafif genişleyen boyunlu, gövdeye geçişte genişleyen omuz çıkıntılı, yassı dörtgen formda gövdeli, düz tabanlıdır. Boyundan gövdeye geçişte tek sıra yatay kazıma çizgi bezemelidir. Kahverengi- siyah renklerde yüzeylidir. Parçalar halinde bulunmuş, yapıştırılmıştır. Baş ve gövdede noksanları vardır. Tüme yakındır.

Tip: XII

Kat. No: 23 (Lev. IV, Çiz. 5; Lev. XX, Res. 3,4)

Env. No: Kazı Env. No: 139, Kazı Etüt. No: SÖ. 10 /598

Malzemesi: Marn

Buluntu Plankaresi: H / 9

Buluntu Yeri: 3 nolu mekanın ortası V A tabakası

Dönem: ETÇ III

Ölçüleri: Yüksek: 6.4 cm, Gen: 3.7 cm, Kal: 0.5 x 0.7 cm

Tanım: İdol, teber başlı, uzun boyunlu, gövdeye geçişte genişleyen omuz çıkıntılı, yassı dörtgen formda gövdelidir. Yüzde noktasal iki adet oyuk ile gözler belirtilmiş, iki göz arasında yatay bir kazıma çizgi ve bu çizginin ortasından inen dikey kazıma çizgi vardır.

Boyun üzerinde dört adet alt alta yatay kazıma çizgi vardır. Her iki omuzdan çıkan ve gövde alt ortasında birleşen iki adet kazıma çizgi ile üçgen oluşturulmuş ve ortasında dairesel çukur ile göbek deliği belirtilmiştir. Arka yüzeyde yan yana dikey dokuz sıra kazıma çizgi ve başın yan yüzlerinden omuz üstüne kadar alt alta yatay, bir yanda dokuz bir yanda yedi sıra kazıma çizgi bezeme vardır. İki parça halinde bulunmuş, yapıştırılmıştır. Tamdır.

Tip: XII

Kat. No: 24 (Lev. IV, Çiz. 6; Lev. XX, Res. 5, 6)

Env. No: Kazı Env. No: 140, Kazı Etüt. No: SÖ. 10 / 599

Malzemesi: Marn

Buluntu Plankaresi: H / 9

Buluntu Yeri: 3 nolu mekanın ortası. V A tabakası

Dönem: ETÇ III

Ölçüleri: Yük: 5.4 cm, Gen: 3 cm, Kal: 0.6 cm

Tanım: İdol, teber başlı, uzun dörtgen kesitli boyunlu, gövdeye geçişte omuz çıkıntılı, köşeleri yuvarlatılmış yassı dörtgen gövdelidir. Başın üst kısmında iki dairesel çukur göz, boyunda alt alta dört sıra kazıma yiv, omuzlardan çıkıp dairesel göbek deliğine kadar uzanan birer adet kazıma yiv ve birleştikleri yerde, daire içine alınmış nokta ile göbek deliği belirtilmiştir. Arka yüzeyde baştan gövde bitimine uzanan yan yana dikey kazıma çizgiler ve omuz üzerinden başa kadar uzanan üst üste yatay kazıma çizgiler vardır. Parçalar halinde bulunmuş yapıştırılmıştır. Tamdır.

Tip: XIII

Kat. No: 25 (Lev. V, Çiz. 1; Lev. XXI, Res. 1, 2)

Env. No: Kazı Env. No: 141, Kazı Etüt. No: SÖ. 10 / 600

Malzemesi: Marn

Buluntu Plankaresi: H / 9

Buluntu Yeri: 3 nolu mekanın güneyi V A tabakası

Dönem: ETÇ III

Ölçüleri: Yük: 6.7 cm, Gen: 4.3 cm, Kal: 1 cm

Tanım: İdol, tepesi yuvarlatılmış dörtgen kesitli, uzun dörtgen başlı olup, gövdeye geçişte düşük omuz çıkıntılı, gövde bitimine doğru genişleyen dörtgen gövdelidir. Ön yüzde boynun sağ kenarında iki sıra sığ çizgi bezeme ve gövde üzerinde iki omuzdan gövde alt ortasına doğru uzanan sığ çizgi bezeme ve ortada göbek deliğini temsil eden bir adet dairesel çukur vardır. Yüzeyde aşınmalar görülmektedir. Yontma izleri belirgindir. Tamdır.

Tip: XIII

Kat. No: 26 (Lev. V, Çiz. 2; Lev. XXI, Res. 3)

Env. No: Kazı Env. No: 138, Kazı Etüt. No: SÖ. 10 / 597

Malzemesi: Mermer

Buluntu Plankaresi: H / 9

Buluntu Yeri: 3 nolu mekanın ortası V A tabakası

Dönem: ETÇ III

Ölçüleri: Yüksek: 8.6 cm, Gen: 6.3 cm, Kal: 0.7 cm

Tanım: İdol, yassı dairesel başlı, gövdeye geçişte her iki yandan boyun girintili, gövdeye geçişte genişleyen omuz çıkıntılı, omuzdan gövde bitimine doğru genişleyen, yassı dörtgenimsi gövdelidir. Mermerden yapılmış olup, yüzeyde siyahımsı-kahverengi yanık izleri görülmektedir. Tamdır.

Tip: XIV

Kat. No: 27 (Lev. V, Çiz. 3; Lev. XXI, Res. 4, 5)

Env. No: Kazı Env. No: SÖ. 09 / 559

Malzemesi: Mermer

Buluntu Plankaresi: I / 11

Buluntu Yeri: Plankarenin güneybatısı ETÇ dolgusu, V A tabakası

Dönem: ETÇ III

Ölçüleri: Uzunluk: 8.2 cm, Gen: 4.3 cm, Yüksek: 1.1 cm

Tanım: İdol, Yarım daire formlu başlı, geniş boyunlu, uca doğru daralan yassı uzun gövdelidir. Alt alta iki " V " şeklinde çizgiden oluşan kaşların altında tek merkezli dairesel gözlüdür. Boyun üzerinde yatay iki yiv arası, kısa dikey çizgilerden oluşan kolye işlenmiştir. Kenarlarda aşınma görülür. Tamdır.

Tip: XIV**Kat. No: 28** (Lev. V, Çiz. 4; Lev. XXII, Res. 1, 2)**Env. No:** Müze Env. No: 9054, Kazı Env. No: SÖ. 92 / 436**Malzemesi:** Mermer**Buluntu Plankaresi:** F / 15**Buluntu Yeri:** ---**Dönem:** ETÇ III**Ölçüleri:** : Uz: 3.4 cm, Göv. gen:2.4 cm, Baş gen:1.8 cm, Boyun gen:1.3 cm, Kal:0.7 cm**Tanım:** İdol, kenarları yuvarlatılmış. Üst kısmında her iki yan oyularak boyun oluşturulmuş, ön kısmında boyunda bir yiv çizgi yer alıyor. Gözler oyuk, burun ve kaşlar “V” şeklinde yivle belirtilmiş. Kirli beyaz renktedir. Tamdır.**Tip: XIV****Kat. No: 29** (Lev. V, Çiz. 5; Lev. XXII, Res. 3)**Env. No:** Kazı Env. No: 328, Kazı Etüt. No: SÖ. 10 / 1560**Malzemesi:** Mermer**Buluntu Plankaresi:** F / 14**Buluntu Yeri:** F / 14 plankaresinin kuzeyi dolgu V A tabakası**Dönem:** ETÇ III**Ölçüleri:** Yük: 4.2 cm, Gen: 3.6 cm, Kal: 0.4 x 0.6 cm**Tanım:** İdol, tepe kısmı ince, gövdeye doğru kalınlaşan, oval formda başlıdır. Başın üst kısmında kazıma çizgi ile yan yana beş adet yay yapılarak saç detayı gösterilmiştir. Yüz kısmında başın bir ucundan diğer ucuna uzanan birleşik iki yay ile çatık kaş yapılmış olup, yayların alt kısmında dairesel çukurlar ile gözler oluşturulmuştur. Gövdeye geçişte boyun girintili ve boyun altında birbirine paralel iki kazıma çizgi arasında on bir adet dikey kazıma ile kolye yapılmıştır. Ovalimsi formda gövdelidir. Arka yüzey düz bırakılmıştır. Gövdenin alt kısmı kırık ve noksandır. Bej renkte mermerden yapılmıştır.

Tip: XIV**Kat. No: 30** (Lev. V, Çiz. 6; Lev. XXII, Res. 4)**Env. No: Kazı Env. No: SÖ. 06 / 145****Malzemesi: Marn****Buluntu Plankaresi: L / 12****Buluntu Yeri: Temizlik çalışması, Hellenistik tabaka****Dönem: ETÇ****Ölçüleri: Uz: 7.2 cm, Gen: 5.1 – 5.6 cm, Kal: 1.8 cm**

Tanım: İdol, yassı dörtgen formludur. Taşın her iki yanı ortadan içe doğru oyularak boyun kısmı oluşturulmuştur. Baş kısmında kaş çizgileri ince kazıma olarak yapılmış birbirine bitişik iki yay ile belirtilmiştir. İki yayı ortadan dik kesen, derin kazıma uzun bir çizgi ile burun gösterilmiştir. Gözler ise burun çizgisinin iki yanında, daire içinde derin olmayan birer oyuk şeklindedir. Baş, boyun üst sınırından yukarı doğru yarım daire şeklinde ince bir çizgi ile sınırlandırılmıştır. Boyunda yatay derin kazıma bir çizgi altında, iki sıra derin kazıma bant içinde devam eden üçgen bezeme görülmektedir. Başın üst kısmında kırık ve noksanlar görülmektedir. Krem rengi marn taşından yapılmıştır.

Tip: XIV**Kat. No: 31** (Lev. VI, Çiz. 1; Lev. XXIII, Res. 1, 2)**Env. No: Kazı Env. No: SÖ.09 / 819****Malzemesi: Opal****Buluntu Plankaresi: I / 10****Buluntu Yeri: Plankarenin kuzeydoğusu dolgu, V A tabakası****Dönem: ETÇ III****Ölçüleri: Uz: 4.4 cm, Gen: 2.5 cm, Yük: 0.5 cm**

Tanım: İdol, baykuş yüzlü idoldür. Yarım dairesel başlı, derin boyun girintili, uzun boyunlu, yassı uca doğru daralan dörtgen kesitli torba gövdelidir. Baş üzerinde içiçe ikişer adet yarım daireden oluşan birleşik kaşlıdır. Kaşların orta çizgileri burun görünümü vermektedir. Gözlerden bir tanesi kazıma dairesel olarak işlenmiştir. Uç kısmında kırık ve noksanı vardır. Tüme yakındır.

Tip: XIV**Kat. No: 32** (Lev. VI, Çiz. 2; Lev. XXIII, Res. 3)**Env. No: Kazı Env. No: SÖ. 09 / 289****Malzemesi: Mermer****Buluntu Plankaresi: H/11****Buluntu Yeri: Plankarenin kuzeybatı ucu, IV B tabakası****Dönem: ETÇ III****Ölçüleri: Uz: 5.1 cm, Gen: 1.6 cm, Yük: 0.3 cm**

Tanım: İdol, baykuş yüzlü idoldür. Yassı, baklava dilimi biçiminde başlı, derin boyun girintili, düşük omuzlu, yassı dörtgen kesitli yaklaşık dörtgen gövdeli, yuvarlatılmış tabanlıdır. Üçgen baş üzerinde kazıma çizgisel yapılmış saç tuvaleti, birleşik iki yaydan oluşan kaşlar ve altında dairesel göz oyukları yer alır. Alın kısmında kaş çizgilerinin birleşme yeri üzerinde tek dairesel oyuğu vardır. Boyun üzerinde yatay iki kazıma çizgiden oluşan kolye sırası görülür. Uç kısmında kırık ve noksanı vardır.

Tip: XIV**Kat. No: 33** (Lev. VI, Çiz. 3; Lev. XXIII, Res. 4, 5)**Env. No: Kazı Env. No: - Kazı Etüt. No: SÖ. 10 / 2712****Malzemesi: Taş****Buluntu Plankaresi: G / 15****Buluntu Yeri: Plankarenin doğusu, 2 nolu taban alt dolgusu, V A tabakası****Dönem: ETÇ III****Ölçüleri: Yük: 2.3 cm, Gen: 1.2 cm, Kal: 0.4 cm**

Tanım: İdol, tepesi sivri, yassı baklava dilimi formunda başlı, kısa dar boyunlu, gövdeye geçişte düşük omuzlu, tabana doğru daralan, dörtgen kesitli, yassı dörtgenimsi formda gövdelidir. Başın tepe kısmında alt alta birbirine paralel iki adet kazıma yiv vardır. Yüzde birbirine birleşen iki adet kazıma yarım daire ile çatık kaşlar ve altında iki adet noktasal çukur ile gözler oluşturulmuştur. Boyun üzerinde birbirine paralel iki adet kazıma yiv vardır. Arka yüzeyde ve taban kısmında kopma ve noksanlar vardır. Tüme yakındır.

Tip: XIV**Kat. No: 34** (Lev. VI, Çiz. 4; Lev. XXIV, Res. 1, 2)**Env. No: Kazı Etüt. No: SÖ. 10 / 1892****Malzemesi: Mermer****Buluntu Plankaresi: G / 13****Buluntu Yeri: Plankarenin güneyi dolgu V A tabakası****Dönem: ETÇ III****Ölçüleri: Yük: 6.2 cm, Gen: 6.2 cm, Kal: 1cm**

Tanım: İdol başı, yassı, ovalimsi başlı, gövdeye geçişte dar, kısa boyunludur. Başın ön yüzünde her iki kenardan başlayıp ortada birleşen iki adet kazıma yay ile kaşları ve yayların altında, ortada iki adet dairesel çukur ile gözleri yapılmış olup kaşların birleşim noktasında bir adet dairesel çukur ile burun gösterilmiştir. Başın her iki kenarı kırık ve noksandır. Gövde boyun kısmından itibaren noksandır.

Tip: XIV**Kat. No: 35** (Lev. VI, Çiz. 5; Lev. XXIV, Res. 3, 4)**Env. No: Kazı Env. No: SÖ. 09 / 2156****Malzemesi: Pişmiş Toprak****Buluntu Plankaresi: H / 11****Buluntu Yeri: 10 nolu mekan içi, VA tabakası****Dönem: ETÇ III****Ölçüleri: Uz: 2.7 cm, Gen: 2.1 cm**

Tanım: İdol başı, yassı dairesel biçimli başlı, dörtgen kesitli kısa boyunludur. Ön yüzde kazıma ile yapılmış birbirine birleşik çatık kaş, altında dairesel sığ gözler, gözlerin arasında kazıma çizgi burun ve altında dairesel sığ çukur ile ağız belirtilmiştir. Boyun kısmında alt alta iki kazıma çizgi vardır. Açık kiremit-kahverengi hamurlu, devetüyü astarlı yüzeylidir. Hamuru kum, mika katkılıdır. Tüme yakındır.

Tip: XIV**Kat. No: 36** (Lev. VI, Çiz. 6; Lev. XXIV, Res. 5)**Env. No: Kazı Env. No: SÖ.09 / 539****Malzemesi: Opal**

Buluntu Plankaresi: I / 13

Buluntu Yeri: Plankarenin batısı dolgu, IV B tabakası

Dönem: ETÇ III

Ölçüleri: Uz: 2.1 cm, Gen: 2.6 cm, Yük: 0.5cm

Tanım: İdol başı, yassı yarım dairesel başlıdır. Baş üzerinde kazıma olarak yapılmış üç adet yarım dairesel çizgilerden oluşan saç tuvaleti altında, alt alta iki birleşik yaydan oluşan kaş çizgileri ve altlarında iç içe iki konsantrik daire içindeki oyuntulardan oluşan gözlüdür. Baştan boyuna geçişte çizgisel dalga şeklinde kolye sırası görülmektedir. Gövde kısmı kırık ve noksanlıdır.

Tip: XIV

Kat. No: 37 (Lev. VII, Çiz. 1; Lev. XXV, Res. 1)

Env. No: Kazı Etüt. No: SÖ. 10 / 913

Malzemesi: Mermer

Buluntu Plankaresi: G / 14

Buluntu Yeri: Plankarenin güneydoğusu dolgu toprak seviye inme çalışması

Dönem: ETÇ III

Ölçüleri: Yük: 2.4 cm, Gen: 3.6 cm, Kal: 0.8 cm

Tanım: İdol başı, yassı dairesel başlı, başın üst sınırında dışa doğru bakan, yan yana üç adet yarım daire ile saçlar yapılmış olup, alt kısmında alnın ortasında bir adet noktasal çukur vardır. Çukurun alt kısmında birbirine bitişik iki adet yay ile çatık kaşlar yapılmış olup, kaşların altında ortalarında birer adet noktasal çukur olan dairesel yiv ile gözler yapılmıştır. İdol başının 2/3'ü mevcuttur.

Tip: XV

Kat. No: 38 (Lev. VII, Çiz. 2; Lev. XXV, Res. 2, 3)

Env. No: Kazı Env. No: 437, Kazı Etüt. No: SÖ. 10 / 2017

Malzemesi: Mermer

Buluntu Plankaresi: F / 13

Buluntu Yeri: F / 13 plankaresinin ortası dolgu. V A tabakası

Dönem: ETÇ III

Ölçüleri: Yük: 7.5 cm, Gen: 2.7 cm, Kal: 0.9 cm

Tanım: İdol, dörtgen kesitli, baklava dilimli formunda başlı, kısa, dar boyunlu, düşük omuzlu, dörtgenimsi yassı gövdeli idoldür. Başın ön yüzünde ortada, bir adet yatay kazıma çizgi ve boynun hemen altında üst üste iki adet yatay kazıma çizgi vardır. Arka yüzey hafif dışbükeydir. Gövde alt kısmında, başta ve arka yüzeyde noksanlar vardır. Tüme yakındır.

Tip: XVI

Kat. No:39 (Lev. VII, Çiz. 3; Lev. XXV, Res. 4, 5)

Env. No: Müze Env. No: 8485, Kazı Env. No: SÖ. 90 / 105

Malzemesi: Mermer

Buluntu Plankaresi: C / 15

Buluntu Yeri: 11. teras

Dönem: ETÇ

Ölçüleri: Yüksek: 5.4 cm, Gen: 4.1 cm, Kal: 1.3 cm

Tanım: İdol, yuvarlak geniş omuzlu, yassı uzun gövdelidir. Eller dirseklerden bükülerek göğüs üzerinde birleştirilmiş biçimde olup, ayaklar gösterilmemiştir. Rengi kirli beyaz olup yüzeyi aşınmıştır. Baş ve boynu kırık ve noksandır.

Tip: XVII

Kat. No: 40 (Lev. VII, Çiz. 4; Lev. XXVI, Res. 1, 2)

Env. No: Kazı Env. No: SÖ. 09 / 1989

Malzemesi: Pişmiş Toprak

Buluntu Plankaresi: H / 11

Buluntu Yeri: Plankarenin güneydoğusu dolgu toprak, VA tabakası

Dönem: ETÇ III

Ölçüleri: Uz: 4.2 cm, Gen: 2.8x1.6x2.6 cm

Tanım: Figürin, üzerinde alt alta üç sıra kazıma çizgi şeklinde kolyesi olan dörtgen kesitli uzun boyunlu, gövdeye geçişte yanlarda kısa boynuz şeklinde çıkıntılı kollu, dörtgen kesitli hafif bel oyuntusuna sahip gövdeli, belden aşağı doğru genişleyerek açılan giysilidir. Kolların çıkış yerinde dairesel sığ çukur şeklinde göğüsler belirtilmiştir. Göğüs üzerindeki çapraz kazıma bant ve etek kısmında dört yanda karşılıklı ve birbirine paralel üçer adet dikey kazıma çizgiler elbise detayını

vermektedir. Devetüyü özlü kiremit renginde hamurlu; hamuru kum, mika, şamot katkıdır. Baş kısmı ve etek kısmında kırık ve noksanlar vardır. Tüme yakındır.

Tip: XVIII

Kat. No: 41 (Lev. VII, Çiz. 5; Lev. XXVI, Res. 3, 4, 5)

Env. No: Kazı Etüt. No: SÖ. 10 / 2922

Malzemesi: Pişmiş Toprak

Buluntu Plankaresi: J / 10

Buluntu Yeri: Plankarenin güneybatısı, 9 no'lu mekanın 7 no'lu taban altı dolgu malzemesi, V A tabakası.

Dönem: ETÇ III

Ölçüleri: Yük: 5.2 cm, Gen: 2.75 cm, Kal: 2.25 cm

Tanım: Figürin başı, disk biçimli dairesel başlı, uzun silindirik boyunludur. Yüz kısmında dairesel baskı ile yapılmış iki çukur göz ve iki göz arasında iri bir burun vardır. Başın her iki yan kısmına dörder adet dairesel delik açılmıştır. Başın arka kısmında dikey üç adet kazıma çizgi ile saçlar yapılmıştır. Boyun bitiminde gövdeye bağlantı için yapılmış konikal bir uzantı vardır. Devetüyü renkte hamurlu, portakal kırmızı renkte boya astarlıdır. Hamuru kum, mika katkıdır.

Tip: XIX

Kat. No: 42 (Lev. VII, Çiz. 6; Lev. XXVI, Res. 6, 7, 8)

Env. No: Kazı Etüt. No: SÖ. 10 / 2442

Malzemesi: Pişmiş Toprak

Buluntu Plankaresi: F / 9

Buluntu Yeri: Plankarenin kuzeydoğusu, 1 nolu taban altı dolgu malzemesi

Dönem: ETÇ II

Ölçüleri: Yük: 7.2 cm, Gen: 4.4 cm, Kal: 2.5 cm

Tanım: Figürin, başın arka kısmı poloslu, dairesel başlı olup düz yüzlüdür. Yüz üzerinde noktasal batırma tekniğinde iki adet göz, kabartma bir burun ve dairesel batırma ile yapılmış bir ağız vardır. Başın her iki yan kenarında ortası yatay delikli iki adet kulak çıkıntısı vardır. Dairesel kesitli, kalın boyunlu, düşük omuzlu öne doğru uzanan kol çıkıntılı olup her iki omuz arasında dokuz adet yan yana batırma bezemelidir. Öne çıkıntı şeklinde yapılmış olan göğüslerin uçları noktasal çukurludur.

Gövde arkasında, baş bitiminden kalça hizasına kadar uzanan dikey bir adet kabartma şerit olup, şeridin her iki yan kenarında alt alta dairesel batırma bezeme vardır. Omuzların üst kısmında ve kolların arka kısmında yatay birbirine paralel yivler vardır. Göğüs altından itibaren gövdenin alt kısmı kırık ve noksandır. Tabanda bir adet dairesel oyuk vardır. Devetüyü renkte hamurlu, portakal turuncu renkte boya astarlı olup, hamuru kum, mika, taşçık, şamot katkılıdır. Tüme yakındır.

Tip: XIX

Kat. No: 43 (Lev. VIII, Çiz. 1; Lev. XXVII, Res. 1, 2, 3)

Env. No: Kazı Etüt. No: SÖ. 10 / 1751

Malzemesi: Pişmiş Toprak

Buluntu Plankaresi: K / 8

Buluntu Yeri: Plankarenin batısı dolgu kazılması, IV C tabakası

Dönem: ETÇ III

Ölçüleri: Yük:3.9 cm, Gen: 2.7 cm Kal: 2.3 cm

Tanım: Figürin başı, başın arka kısmı poloslu. Alın üzerinde yan yana dört adet noktasal çukur ve altında kazıma yiv ile saç detayı verilmiştir. Uzun silindirik başın her iki yanında ortasında yatay delik bulunan kulak çıkıntısı vardır. Yüzün ön kısmında birbirine birleşik iki dairesel oyuk ile göz çukurları ve ortalarında burun çıkıntısı yapılmıştır. Gri özlü, kiremit-devetüyü renkte hamurlu olup, hamuru mika, kum katkılıdır. İdolün sadece başı ele geçmiş olup boyun kısmından aşağısı noksandır. Burun ve kulaklardan bir tanesi kırık ve noksandır.

Tip: XIX

Kat. No: 44 (Lev. VIII, Çiz. 2; Lev. XXVII, Res. 4, 5)

Env. No: Kazı Env. No: 98, Kazı Etüt. No: SÖ. 10 / 431

Malzemesi: Pişmiş Toprak

Buluntu Plankaresi: F / 9

Buluntu Yeri: F / 9 plankaresinin kuzeyi ETÇ dolgusu VA tabakası

Dönem: ETÇ III

Ölçüleri: Yük: 8.4 cm, Gen: 5.4 cm, Kal: 5.4 x 2.5 cm

Tanım: Figürin, mevcut silindirik kesitli boyunlu, boyun altında kazıma çizgi ile yapılmış yivli, hafif düşük omuz çıkıntılı, ön yüzde iki adet çıkıntı ile gösterilmiş

göğüslü, oval kesitli uzun gövdeli, hafif çıkıntılı düz kalçalı, ayaklarını dizlerden bükmüş şekilde oturur vaziyette, düz tabanlı, taban ortasında bir adet içbükey dairesel çukurlu, ana tanrıça figürinidir. Arka yüzde iki adet boyundan gövdeye, iki adet omuzlardan gövdeye inen yiv bezemelidir. Kiremit, devetüyü, gri renklerde alacalı hamurlu ve aynı renklerde düzeltilmiş yüzeylidir. Hamuru taşcık, kireç, mika, kum katkılıdır. Baş, kollar ve dizlerin bir kısmı kırık ve noksandır. Üç parça halinde bulunmuş yapıştırılmıştır. Tüme yakındır.

Tip: XX

Kat. No: 45 (Lev. VIII, Çiz. 3; Lev. XXVII, Res. 6, 7)

Env. No: Kazı Et. No: SÖ. 95 / 169

Malzemesi: Pişmiş Toprak

Buluntu Plankaresi: F / 17

Buluntu Yeri: ---

Dönem: ETÇ II

Ölçüleri: Yük: 2.4 cm, Gen: 3.4 cm, Kal: 1.2 – 1.6 cm

Tanım: Figürin başı, tepesi yuvarlatılmış, oval başlı, boyun hattına doğru daralan yamuk kesitlidir. Mevcut olan başın ön yüzde iki yanda ve altında ortalarında noktasal çukur olan dairesel baskı bezeme ve aralarında kazıma ile dikey iki adet sığ yiv bulunmaktadır. Tepe kısmında birbirine paralel iki sıra olarak on adet dairesel sığ çukur ile taç biçiminde saç detayı belirtilmiştir. Başın arka yüzünde altı adet sığ çukur ve çevrelerinde dikey ve yatay yivler ile kafes bezeme yapılmıştır. Başın her iki yanında birer sığ çukur ile kulaklar belirtilmiştir. Açık kiremit renkte hamurlu olup, hamuru mika, kum katkılıdır. Gövde noksandır.

Tip: XXI

Kat. No: 46 (Lev. VIII, Çiz. 4; Lev. XXVIII, Res. 1)

Env. No: Kazı Env. No: 372, Kazı Etüt. No: SÖ. 10 / 1692

Malzemesi: Pişmiş Toprak

Buluntu Plankaresi: H / 9

Buluntu Yeri: H / 9 plankaresinin kuzeybatısı ETÇ dolgu

Dönem: ETÇ II

Ölçüleri: Yük: 5 cm, Gen: 3.6 cm

Tanım: Figürin başı, yassı dairesel baş, devamında oval kesitli silindir uzun boyun vardır. Baş üzerinde iki kazıma çizgi ile kaşlar, altında ikişer kazıma çizgi ortasında noktasal çukur ile badem gözler ve gözlerin arasında yüksek çıkıntı ile burun gösterilmiştir. Burnun alt kısmında iki noktasal çukur ile burun delikleri ve altında yatay, kısa kazıma çizgi ile ağız gösterilmiştir. Gri özlü, kiremit renkte hamurlu, hamur renginde yüzeyle olup, hamuru kum, mika, taşcık katkılıdır. İdolun baş kısmı mevcuttur.

Tip: XXII

Kat. No: 47 (Lev. VIII, Çiz. 5; Lev. XXVIII, Res. 2, 3)

Env. No: Kazı Etüt. No: SÖ. 10 / 1297

Malzemesi: Marn

Buluntu Plankaresi: G / 8

Buluntu Yeri: Plankarenin geneli dolgu toprak, karışık malzeme.

Dönem: ETC

Ölçüleri: Yük: 6.1 cm, Gen: 5.3 cm, Kal: 1.6 cm

Tanım: İdol, tepe kısmı düz, yassı dörtgen kesitli, gövdenin alt kısmına doğru genişleyen yamuk formda gövdeli olup, taban kısmında her iki uçta birer adet dairesel çukur ile gözler ve bunların altında, ortada bir adet dairesel çukur ile ağız gösterilmiştir. Gövde tabanında kırık ve noksanlar vardır. Tüme yakındır.

Orta Tunç Çağı

Tip: I

Kat. No: 48 (Lev. VIII, Çiz. 6; Lev. XXVIII, Res. 4, 5)

Env. No: Kazı Env. No: 494, Kazı Etüt. No: SÖ. 10 / 2293

Malzemesi: Mermer

Buluntu Plankaresi: F / 15

Buluntu Yeri: F / 15 plankaresinin kuzeydoğusu yamaç dolgu çalışması

Dönem: OTÇ

Ölçüleri: Yüksek: 3.3 cm, Gen: 2 cm, Kal: 0.4 cm

Tanım: İdol, dairesel başlı, dörtgen kesitli, yassı dairesel gövdelidir. Baş üzerinde iki adet sığ noktasal gözler yapılmıştır. Gövde üzerinde düzensiz yatay ve dikey çizgiler vardır. Tamdır.

Tip: I

Kat. No:49 (Lev. IX, Çiz. 1; Lev. XXIX, Res. 1, 2)

Env. No: Kazı Env. No: SÖ. 08 / 1196

Malzemesi: Mermer

Buluntu Plankaresi: J / 10

Buluntu Yeri: Plankarenin güneydoğusu, II. Bin kültür toprağı

Dönem: OTÇ

Ölçüleri: Yüksek: 5.0 cm, Gen: 3.1 – 4.1 cm, Kal: 0.5 cm

Tanım: İdol, köşeleri yuvarlatılmış kısa dörtgen başlı, geniş uzunca boyunlu, köşeleri yuvarlatılmış dörtgen gövdelidir. Baş üzerinde kenarlarda noktasal iki göz yer alır. Kenarlarda yüzeysel aşınmalar vardır. Tamdır.

Tip: I

Kat. No: 50 (Lev. IX, Çiz. 2; Lev. XXIX, Res. 3)

Env. No: Kazı Etüt. No: SÖ. 10 / 1291

Malzemesi: Marn

Buluntu Plankaresi: I / 12

Buluntu Yeri: Plankarenin tamamı seviye inme, IV C tabakası

Dönem: OTÇ

Ölçüleri: Yüksek: 3.7 cm, Gen: 2.6 cm, Kal: 0.4 cm

Tanım: İdol, yassı elips biçiminde başlı, baştan gövdeye geçişte her iki kenardan içeri doğru oyularak boyun oluşturulmuştur. Düşük omuzlu, yassı dörtgen gövdelidir. Gövdenin 2/3'ü mevcuttur. Baş üzerinde ufak noksanlar vardır. Tüme yakındır.

Tip: I

Kat. No: 51 (Lev. IX, Çiz. 3; Lev. XXIX, Res. 4, 5)

Env. No: Kazı Env. No: SÖ. 09 / 1355

Malzemesi: Marn

Buluntu Plankaresi: G / 13

Buluntu Yeri: Plankarenin güneybatısı, dolgu IV B tabakası

Dönem: OTÇ

Ölçüleri: Uz: 2.3 cm, Gen: 1.7 cm, Yüksek: 0.5 cm

Tanım: İdol, yarım dairesel başlı, derin boyun girintili, dörtgen kesitli dörtgen biçimli gövdelidir. Pembe renkli marndan yapılmıştır. Tamdır.

Tip: I

Kat. No: 52 (Lev. IX, Çiz. 4; Lev. XXX, Res. 1, 2)

Env. No: Kazı Env. No: SÖ. 09 / 323

Malzemesi: Marn

Buluntu Plankaresi: G / 14

Buluntu Yeri: I nolu tahribat çukuru, III. tabaka

Dönem: OTÇ

Ölçüleri: Uz: 4.1 cm, Gen: 3.0 cm, Yüksek: 0.9 cm

Tanım: İdol, düzgün olmayan yaklaşık yarım dairesel başlı, kısa-sığ boyun girintili, dörtgen kesitli, yaklaşık dörtgen gövdelidir. Baş üzerinde iki göz birbirine yakın dairesel oyuk şeklindedir. Pembe renkli marndan yapılmıştır. Baş ve gövde uç kısımlarında küçük kırık ve noksanları vardır.

Tip: I**Kat. No: 53** (Lev. IX, Çiz. 5; Lev. XXX, Res. 3, 4)**Env. No: Kazı Env. No: SÖ. 09 / 1638****Malzemesi: Marn****Buluntu Plankaresi: I / 12****Buluntu Yeri: Plankarenin güneybatısı, dolgu IV C tabakası****Dönem: OTÇ****Ölçüleri: Uz: 2.3 cm, Gen: 1.7 cm, Yük: 0.5 cm****Tanım:** İdol, yaklaşık yarım dairesel başlı, baş altında boyun girintili, yassı dörtgen kesitli, kısa dörtgen formlu gövdelidir. Başı üzerinde kenarlara yakın iki küçük göz çukuru yer alır. Kiremit renkli marndan yapılmıştır. Tamdır.**Tip: I****Kat. No: 54** (Lev. IX, Çiz. 6; Lev. XXX, Res. 5, 6)**Env. No: Kazı Env. No: SÖ. 08 / 1919****Malzemesi: Taş****Buluntu Plankaresi: J/10****Buluntu Yeri: Plankarenin kuzeydoğusu, II. Bin kültür toprağı****Dönem: OTÇ****Ölçüleri: Yük: 2.7 cm, Gen: 1.5 cm, Kal: 0.2 – 0.4 cm****Tanım:** İdol, yuvarlak başlı her iki yanda çentikle belirtilmiş boyun oyuntulu, yassı dörtgen gövdelidir. Gövde uç ve kenarlarında kırık ve noksanları vardır.**Tip: I****Kat. No: 55** (Lev. X, Çiz. 1; Lev. XXXI, Res. 1, 2)**Env. No: Kazı Env. No: SÖ. 09/ 1022****Malzemesi: Marn****Buluntu Plankaresi: H / 11****Buluntu Yeri: Plankarenin kuzeybatısı, IV B tabakası****Dönem: OTÇ****Ölçüleri: Uz: 9.7 cm, Gen: 5.0 cm, Yük: 1.2 cm**

Tanım: İdol, yassı yaklaşık oval başlı, derin ve geniş boyun girintili, düşük omuzlu, uca doğru hafif incelen kürek gövdelidir. Kiremit renkli marndan yapılmıştır. Arka yüzünde ve uç kısmında kırık ve noksanları vardır.

Tip: I

Kat. No: 56 (Lev. X, Çiz. 2; Lev. XXXI, Res. 3, 4)

Env. No: Kazı Etüt. No: SÖ. 10 / 377

Malzemesi: Marn

Buluntu Plankaresi: H / 13

Buluntu Yeri: Plankarenin kuzeyi dolgu, IV C tabakası

Dönem: OTÇ

Ölçüleri: Yüksek: 3.6 cm, Gen: 2.5 cm, Kal: 0.8 cm

Tanım: İdol, dar, ovalimsi kesitli boyunlu, boyun üzerinde yatay bir adet kazıma yivli, gövdeye geçişte düşük omuz çıkıntılı, yassı dikdörtgen gövdeli, düz tabanlıdır. Arka yüzeyin üst kısmında yan yana dikey kısa çizgiler ile saç detayı gösterilmiştir. Ön yüzeyde simetrik olmayan dikey çizgiler vardır. Baş kırık ve nokсандır.

Tip: I

Kat. No: 57 (Lev. X, Çiz. 3; Lev. XXXI, Res. 5)

Env. No: Kazı Env. No: SÖ. 09 / 1135

Malzemesi: Mermer

Buluntu Plankaresi: I / 14

Buluntu Yeri: Plankarenin kuzeybatı köşesi IV B tabakası

Dönem: OTÇ

Ölçüleri: Uz: 2.2 cm, Gen: 2.4 cm, Kal: 0.4 cm

Tanım: İdol (Amulet), yassı oval formlu olup, bir uzun kenarda boyun şeklinde, dar ve kısa çıkıntıya, merkezde yatay dairesel bir deliğe sahip amulettir. Yüzeyi perdahlanmıştır. Krem renklidir. Tamdır.

Tip: I**Kat. No: 58** (Lev. X, Çiz. 4; Lev. XXXII, Res. 1, 2)**Env. No: Kazı Env. No: SÖ. 09 / 85****Malzemesi: Mermer****Buluntu Plankaresi: H/12****Buluntu Yeri: 5 nolu mekanın kuzeybatı köşesi, taban üstü, IV B tabakası****Dönem: OTÇ****Ölçüleri: Uz: 3.5 cm, Gen: 3.9 cm, Kal: 0.5 cm**

Tanım: İdol başı, kenarları düzleştirilmiş, boyuna geçişte daralan yassı oval formlu başlıdır. Boyun kısmına geçişte kazıma tekniğinde birbirine paralel iki yiv arasında dikey birbirine paralel 9 adet yiv sırası ile kolye betimlenmiştir. Bej rengi mermerden yapılmıştır. Baş dışındaki kısımlar kırık ve noksandır.

Tip: I**Kat. No:59** (Lev. X, Çiz. 5; Lev. XXXII, Res. 3)**Env. No: Kazı Etüt. No: SÖ. 10 / 2556****Malzemesi: Mermer****Buluntu Plankaresi: E / 14****Buluntu Yeri: Plankarenin kuzeyi, iki nolu mekanın batısı, yamaç dolgusu****Dönem: OTÇ****Ölçüleri: Yük: 3.9 cm, Gen: 4 cm, Kal: 0.5 cm**

Tanım: İdol, yassı dörtgen kesitli, elips biçiminde başlı, dar kısa boyunludur. İdolün gövde kısmı kırık ve noksandır.

Tip: II**Kat. No: 60** (Lev. X, Çiz. 6; Lev. XXXII, Res. 4, 5)**Env. No: Kazı Env. No: SÖ. 08 / 1621****Malzemesi: Marn****Buluntu Plankaresi: J/14****Buluntu Yeri: Plankarenin kuzeyi****Dönem: OTÇ****Ölçüleri: Yük: 10.3 cm, Gen: 9.4 cm, Kal: 2.4 cm**

Tanım: İdol, üst kısmı düz kenarlara doğru genişleyen kısa baş, her iki yanda simetrik olmayan iki oyuntu ile gösterilen boyun ve tabana doğru genişleyen alt kısmı yuvarlatılmış, yassı dörtgen kesitli gövdelidir. Baş üzerinde sol kenarda konikal bir oyuntu ile göz belirtilmiştir. Başın sağ kenarı ile gövdenin sol kenarında kırık ve noksanı vardır. Tüme yakındır.

Tip: III

Kat. No: 61 (Lev. XI, Çiz. 1; Lev. XXXIII, Res. 1)

Env. No: Kazı Env. No: SÖ. 09 / 674

Malzemesi: Kemik

Buluntu Plankaresi: I / 11

Buluntu Yeri: Plankarenin kuzeybatısı IV B altı dolgu

Dönem: OTÇ

Ölçüleri: Uz: 5.3 cm, Gen: 1.7 cm, Kal: 0.1 cm

Tanım: İdol, tepe kısmına yakın yerde ortada yatay dairesel deliği olan üçgen başlı, iki yanında derin boyun girintili, uzun kürek biçimli gövdelidir. Yüzeyi parlatılmıştır. Gövde kenarı kırık olup yapıştırılmıştır. Tamdır.

Tip: III

Kat. No: 62 (Lev. XI, Çiz. 2; Lev. XXXIII, Res. 2)

Env. No: Kazı Etüt. No: SÖ. 10 / 1309

Malzemesi: Taş

Buluntu Plankaresi: J / 7

Buluntu Yeri: Plankarenin kuzeybatısı, dolgu topraktan çıkan malzeme.

Dönem: OTÇ

Ölçüleri: Yük: 3.5 cm, Gen: 1.8 cm, Kal: 0.5 cm

Tanım: İdol, tepe kısmı sivri, boyuna doğru genişleyen üçgenimsi başlı olup devamında her iki yandan çentik açılarak boyun girintisi oluşturulmuş, boyun altında dik omuz çıkıntılı yassı dörtgen gövdelidir. Gövde alt kısmında kırık ve noksanı vardır. Tüme yakındır.

Tip: III**Kat. No: 63** (Lev. XI, Çiz. 3; Lev. XXXIII, Res. 3, 4)**Env. No: Kazı Etüt. No: SÖ. 10 / 2070****Malzemesi: Marn****Buluntu Plankaresi: K / 13****Buluntu Yeri: Plankarenin güneyi, 4 no'lu silo yanı, IV C tabakası****Dönem: OTÇ****Ölçüleri: Yük: 4.5 cm, Gen: 2.6 cm, Kal: 0.6 x 1.3 cm**

Tanım: İdol, tepe kısmı sivrileştirilmiş, yassı üçgenimsi formda gövdeli olup boyun kısmı her iki yandan çentikler açılarak oluşturulmuştur. Kiremit renkte marnan yapılmış olup yüzeyde aşınmalar vardır. Tamdır.

Tip: IV**Kat. No: 64** (Lev. XI, Çiz. 4; Lev. XXXIV, Res. 1, 2)**Env. No: Kazı Etüt. No: SÖ. 10 / 2631****Malzemesi: Pişmiş Toprak****Buluntu Plankaresi: L / 13****Buluntu Yeri: Plankarenin güneydoğusu seviye inme dolgu toprak, IV C tabakası****Dönem: OTÇ****Ölçüleri: Yük: 9.6 cm, Gen: 4.2 cm, Kal: 3.2 cm**

Tanım: İdol, küresel formda başlı, kalın, uzun silindirik boyunlu, düşük omuzlu, omuz altında her iki yana doğru hafif genişleyen kollar, dirseklerden bükülerek karın üzerinde birleştirilmiş görünümündedir. Karın hizasından aşağı doğru dairesel kesitli uzun silindirik gövdelidir. Gövde devamı kırıktır. Yüz üzerinde baskı ile yapılmış iki adet dairesel çukur göz ve altında yatay kısa kazıma çizgi ile ağız detayı gösterilmiştir. Başın bir yanında hafif bir çıkıntı ve üzerinde sığ çukur ile kulak detayı verilmiştir. Kiremit renkte hamurlu, hamur renginde yüzeyli olup yüzeyde siyah yanık izleri görülmektedir. Hamuru mika kum katkılıdır. Bir kulak çıkıntısı, yüzeysel kopmalar ve taban kısmında gövde devamı noksanıdır. Tüme yakındır.

Akamenid Dönemi

Tip: I

Kat. No: 65 (Lev. XI, Çiz. 5; Lev. XXXIV, Res. 3, 4)

Env. No: Kazı Env. No: SÖ. 08 / 1301

Malzemesi: Marn

Buluntu Plankaresi: L /12

Buluntu Yeri: I nolu mekan içi seviye inme

Dönem: Akamenid (5. yy)

Ölçüleri: Uz: 8.7 cm, Gen: 4.8 cm, Kal: 2 cm

Tanım: İdol, yassı dairesel baş kısımdan gövdeye geçişte yanlara doğru omuz çıkıntılı, omuzdan aşağı doğru hafif genişleyen dörtgen prizmal gövdeli, dörtgen kesitlidir. Tüm yüzeyleri düzleştirilmiştir. Başın üst kısmına yakın yerde iki oyuk ile gözler belirtilmiş ve iki göz arasında sığ yiv ile artı işareti yapılmıştır. Turuncu-kiremit renkte marn taşından yontulmuştur. Tüm yüzeyde aşınlar görülmektedir. Gövde sağ alt köşesi kırık yapıştirilmiştir. Tamdır.

Tip: I

Kat. No: 66 (Lev. XI, Çiz. 6; Lev. XXXIV, Res. 5, 6)

Env. No: Müze Env No: 8615, Kazı Env. No: SÖ. 91/ 5

Malzemesi: Marn

Buluntu Plankaresi: K / 13

Buluntu Yeri: ---

Dönem: Akamenid (5. yy)

Ölçüleri: Yük: 8.4 cm, Gen: 5.2 cm, Kal: 2 cm, Boyun gen: 3.3 cm

Tanım: İdol, kenarları yuvarlatılmış, piramidal gövdenin üst kesiminde gövde çevresini dolanan kanal biçiminde boyun oyularak biçimlendirilmiş bir idoldür. Açık krem marnndan yontulmuştur. Tamdır.

Tip: I**Kat. No: 67** (Lev. XII, Çiz. 1; Lev. XXXV, Res. 1, 2)**Env. No: Kazı Env. No: SÖ.08 / 1299****Malzemesi: Marn****Buluntu Plankaresi: L / 12****Buluntu Yeri: I nolu mekan içi seviye inme****Dönem: Akamenid (5. yy)****Ölçüleri: Uz: 12.5 cm, Gen: 5.4 cm, Kal: 2 cm**

Tanım: İdol, tüm yüzeyleri düzleştirilmiş, yassı dörtgen prizmal gövdeli, dikdörtgen kesitlidir. Gövde üst kısmına yakın yerde yan kenarlardan açılan çentik ile boyun hattı belirlenmiştir. Yapımı yarım kalmış, yüzeyler işlenmemiştir. Pembemsi kiremit renkte marndan yapılmıştır. Tamdır.

Tip: I**Kat. No:68** (Lev. XII, Çiz. 2; Lev. XXXV, Res. 3, 4)**Env. No: Kazı Env. No: SÖ. 08 / 1316****Malzemesi: Marn****Buluntu Plankaresi: L /12****Buluntu Yeri: I nolu mekan içi seviye inme****Dönem: Akamenid (5. yy)****Ölçüleri: Yüksek: 11.9 cm, Gen:5.2 – 6.2 cm, Kal: 2 cm**

Tanım: İdol, bir yüzü düz diğer yüzü dışbükey, yassı dörtgen formda, dörtgen kesitli gövdelidir. Baş ile gövde yanlardan açılan ve boyun hattını belirleyen çentikler ile birbirinden ayrılmıştır. Yapımı yarım kalmıştır. Pembemsi kiremit renkte marn taşından yontulmuştur. Gövde sağ alt köşesi kırık, yapıştırılmıştır. Arka yüzeyde kopma ve noksanlar vardır.

Tip: I**Kat. No: 69** (Lev. XII, Çiz. 3; Lev. XXXV, Res. 5, 6)**Env. No: Kazı Env. No: SÖ. 08 / 167****Malzemesi: Kumtaşı****Buluntu Plankaresi: M / 11**

Buluntu Yeri: Plankarenin batısı, III. tabaka alt dolgu

Dönem: Akamenid (5. yy)

Ölçüleri: Yüksek: 7 cm, Gen: 4.8 cm, Kal: 2.2 cm

Tanım: İdol, yassı dörtgen formlu, tüm yüzleri düzleştirilmiş, dikdörtgen kesitlidir. Gövdenin her iki kenarından içe doğru açılan oyuklar ile boyun oluşturulmuştur. Gövde üzerinde sığ yiv ile "U" şeklinde bir bezeme görülmektedir. Kum taşından yontulmuştur. Başın sağ üst köşesi ve gövdenin sol alt köşesi kırık ve noksandır.

Tip: I

Kat. No: 70 (Lev. XII, Çiz. 4; Lev. XXXVI, Res. 1, 2)

Env. No: Kazı Env. No: SÖ. 08 / 248

Malzemesi: Marn

Buluntu Plankaresi: K / 12

Buluntu Yeri: III. Tabaka altı dolgu

Dönem: Akamenid (4. yy)

Ölçüleri: Uz: 3.2 cm, Gen: 2.7 cm, Kal: 1.1 cm

Tanım: İdol başı, dikdörtgen kesitli, geniş olan bir yüzü düzleştirilmiş, yassı dörtgen formlu idol başıdır. Başın tepe kısmında iki çentikle saç, geniş olan bir yüzde üst köşelere yakın yerde iki oyuk ile gözler ve ortada sığ yivle burun gösterilmiştir. Kiremit rengi marn taşından yontulmuştur. Başın sol üst köşesi ve boyundan aşağısı kırık ve noksandır.

KAYNAKÇA

- AKBULUT, Esin, (2006), “Eskişehir – Sivrihisar Civarındaki Opal Oluşumlarının Jeolojik, Jeokimyasal ve Gemolojik İncelenmesi”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, **İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü** İstanbul.
- AYDIN, Nurullah, (1991), “Seyitömer Höyük Kurtarma Kazısı 1989”, **I. Müze Kurtarma Kazıları Semineri**, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 191-203, Ankara.
- AYDINGÜN, Şengül G., (2004), “Tapınç Heykelcikleri”, **Arkeo Atlas Sayı:3**, Doğan Burda Rizzoli Dergi Yayıncılık, s. 136, İstanbul.
- (2006), “Yerleşik Hayat Öncesi: Yaratan Beden” **Tunç Çağı'nın Gizemli Kadınları**, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- (1993), “Anadolu Tarihi Çağlarında Kadın”, **Çağlar Boyu Anadolu'da Kadın**, Mas Matbaacılık, İstanbul.
- BİLGİN, A. Nejat, (2001), “1999 Yılı Çavlum Köyü Mezarlık Kazısı”, **22. KST I. Cilt**, Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, s. 399-408, Ankara.
- (2005), **Çavlum “Eskişehir Alpu Ovası'nda Bir Orta Tunç Çağı Mezarlığı”**, Anadolu Üniv. Yayınları, Eskişehir.
- (2006), “2004 Yılı Midaion / Karahöyük Yüzey Araştırması”, **23. AST 2. Cilt**, Kültür Bakanlığı Dösim Basımevi, s. 403-408, Ankara.
- (2007), “Seyitömer Höyüğü Kurtarma Kazısı Projesi, 2006”, **28. Uluslararası Kazı Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu**, s. 22, Ankara.
- (2008), “Seyitömer Höyüğü 2006 Yılı Kazısı”, **29. KST 1. Cilt**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Dösim Basımevi, s.321-332, Ankara.
- (2009), “Seyitömer Höyüğü 2007 Yılı Kazısı”, **30. Kazı Sonuçları Toplantısı 2. Cilt**, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, s. 71-88, Ankara.
- BİLGİN, A. Nejat, Gökhan, COŞKUN, Zeynep, BİLGİN, Nazan, YÜZBAŞIOĞLU ve Asuman KURU, “Seyitömer Höyüğü 2009 Yılı Kazısı”, **32. KST** (baskıda).

- BİLGİN, A. Nejat, Gökhan, COŞKUN, Zeynep, BİLGİN, Nazan, YÜZBAŞIOĞLU ve Asuman KURU, “**Seyitömer Projesi 2009 Yılı Kazı Sonuç Raporu**”, Kazı Arşivi.
- BİLGİN, Önder, (2003), “İkiztepe”, **Arkeo Atlas Tunç Bakışlar sayı:2 – 2003**, Doğan Burada Rizzoli Dergi Yayıncılık , s. 105, İstanbul
- (1986), “İkiztepe Kazılarında Ele Geçirilen Antropomorfik Figürinler Hakkından Genel Gözlemler”, **IX. Türk Tarih Kongresi Cilt 1**, s. 82 Res. 29 a-b, Ankara.
- BOZDAĞ, Mehmet, (2009), **Afyonkarahisar Frig Vadisi İhsaniye**, Afyonkarahisar.
- DARGA, Muhibbe, (1995), “1993 Yılı Şarhöyük-Dorylaion (Eskişehir) Kazıları”, **XVI. KST 1. Cilt**, T.C. Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, s. 351-368, Ankara.
- , Muhibbe (1976), **Eski Anadolu’da Kadın**, İst. Üniv. Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- (1994), “Şarhöyük-Dorylaion Kazıları (1989-1992)”, **XV. KST 1. Cilt**, Ankara Üniv. Basımevi, s. 481-502, Ankara.
- SİVAS, Taciser ve Hakan, SİVAS, (2002), “2000 Yılı Şarhöyük-Dorylaion Kazıları”, **23. KST 2. Cilt**, Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, s. 207-218, Ankara.
- DURU, Refik, (2008), **M.Ö. 8000’den M.Ö. 2000’ Burdur-Antalya Bölgesi’nin Altın Yılı**, Graphis Matbaa, Antalya.
- DÖNMEZ, Yusuf, (1981–1982), **Kütahya (Kütahya ve Çevresinin Fiziki Coğrafyası)**, Beyazıt / İstanbul.
- EFE, Turan, (1990), “1988 Yılında Kütahya, Bilecik ve Eskişehir İllerinde Yapılan Yüzey Araştırmaları”, **VII. AST**, Ankara Üniv. Basımevi, s. 405-424, Ankara.
- (1990 a), “1989 Yılında Kütahya, Eskişehir ve Bilecik İllerinde Yapılan Yüzey Araştırmaları”, **VIII. AST**, Ankara Üniv. Basımevi, , s. 163-178, Ankara
- (1990 b), "An Inland Anatolian Site With Pre-Vinça Elements: Orman Fidanlığı, Eskişehir", **Germania 68**, s.67-113, Berlin.

- (1991), “1989 Yılında Kütahya, Bilecik ve Eskişehir İllerinde Yapılan YüzeY Araştırmaları”, **VIII. AST**, s. 163-178, Ankara.
- (1992 a), “1990 Yılında Kütahya, Eskişehir ve Bilecik İllerinde Yapılan YüzeY Araştırmaları”, **IX. AST**, Ankara Üniversitesi Basımevi, s.561-584, Ankara.
- (1992 b), “1991 Yılında Kütahya, Bilecik ve Eskişehir İllerinde Yapılan YüzeY Araştırmaları”, **X. AST**, Ankara Üniversitesi Basımevi, s. 345 – 364, Ankara.
- (1995), “1993 Yılında Kütahya, Bilecik ve Eskişehir İllerinde Yapılan YüzeY Araştırmaları”, **XII. AST**, Ankara Üniversitesi Basımevi, s. 245-266, Ankara.
- (1995), “Orman Fidanlığı’nda 1992-1994 Yıllarında Yapılan Kurtarma Kazıları”, **XVII. KST I. Cilt**, T.C. Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, s. 95-107, Ankara.
- (1996), “1994 Yılında Kütahya, Eskişehir ve Bilecik İllerinde Yapılan YüzeY Araştırmaları”, **XIII. AST 1. Cilt**, Ankara Üniversitesi Basımevi, s. 131-152, Ankara.
- (1997), “1995 Yılında Kütahya, Bilecik ve Eskişehir İllerinde Yapılan YüzeY Araştırmaları”, **XIV. AST II**, Ankara Üniversitesi Basımevi, s. 215-232, Ankara.
- (1998), “Seyitgazi/Küllüoba 1996 Yılı Kazısı”, **XIX. KST I. Cilt**, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, s. 151-172, Ankara.
- (2000), “Küllüoba 1998 Yılı Kazısı”, **21. KST 1. Cilt**, T. C. Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 117-128, Ankara.
- (2001), **The Salvage Excavations at Orman Fidanlığı. A Chalcolithic Site İn Inland Northwestern Anatolia. The Settlement, Its Architecture and Pottery**, TASK Vakfı Yayınları, İstanbul.
- (2007), “Küllüoba Kazıları ve Anadolu Tarihöncesi Araştırmalarına Katkısı”, **Refik Duru’ya Armağan, Studies in Honour of Refik Duru**, Ege Yayınları Ege Yayınları, s. 106, 114, İstanbul.

- EFE, Turan Deniz, AY-EFE, (2001), “Küllüoba: İç Kuzeypatı Anadolu’da Bir İlk Tunç Çağı Kenti”, **Tüba-Ar Sayı:4**, Türkiye Bilimler Akademisi Yayını, Ankara.
- EKİZ Halil Hamdi, (2007), “Ahlatlıbel İdollerı”, **24. Araştırma Sonuçları Toplantısı 1. Cilt**, Ankara, s. 61-72
- ERCAN İ., S., KOŞAR ve H. DEMİR, (2002), **Kütahya 2002**, T.C. Kütahya Valiliği İl Özel İdaresi Yayınları-1, Ankara.
- GÜNDOĞAN, Şengül, (1994), M.Ö. 3. Bin’de Anadolu’da Mermer İdoller, Yüksek Lisans Tezi, **Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış** Ankara
- GÜNEY, Sacit, (2003), “Ana Tanrıça Kültürünün Doğuşu ve İdol Kavramının Günümüz Seramik Sanatındaki İzdüşümleri” **III. Uluslararası Eskişehir Pişmiş Toprak Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, Eskişehir Tepebaşı Belediyesi Yayını, , Eskişehir.
- HARMANKAYA, Savaş ve Burçin, ERDOĞU, (2002), “Aharköy Hüyük”, **TAY 4a**, Task Yayınları, İstanbul.
- (2002), “Karaoğlan Mevkii”, **TAY 4a**, Task Yayınları, İstanbul.
- (2002), “Kusura”, **TAY 4a**, Task Yayınları, İstanbul.
- (2002), “Küllüoba”, **TAY 4a**, Task Yayınları, İstanbul.
- (2002), “Küçük Höyük ve Mezarlığı” **TAY 4a**, Task Yayınları, İstanbul.
- HODDER, Ian, (2003), “The Lady and The Seed: Some Thoughts on The Role of Agriculture in The Neolithic Revolution” **Ufuk Esin’e Armağan Köyden Kente Yakındağu’da İlk Yerleşimler- From Village to Cities Early Villages in the Near East**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, s. 129-140, İstanbul.
- İLASLI, Ahmet, (1995), “Seyitömer Höyüğü 1993 Yılı Kurtarma Kazısı”, **VI. Müze Kurtarma Kazıları Semineri**, T.C. Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, s. 1, 19, Ankara.

- KULAÇOĞLU, Belma, (1992), **Anadolu Medeniyetleri Müzesi Tanrılar ve Tanrıçalar**, T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara.
- KUŞÇU, Mustafa, (2001), **Endüstriyel Kayaçlar ve Mineraller**, Süleyman Demirel Üniversitesi Yayın No:10 Mühendislik-Mimarlık Fakültesi, Isparta.
- KÜÇÜKKAYA, Ayşe Gülçin, (2004), **Taşların Bozulma Nedenleri ve Koruma Yöntemleri**, Birsan Yayınevi, İstanbul.
- KOÇAK, Özdemir, (2006), “Afyon İli ve İlçeleri Yüzey Araştırmaları 2004”, **23. AST 1. Cilt**, Kültür Bakanlığı Dösim Basımevi, s. 83-94, Ankara.
- KORFMANN, Manfred, (1982), “Demircihüyük, Ein Frühbronzzzeitliche Festung an der Phrygisch-Bithynischen Grenze Kampagne 1977”, **Türk Arkeoloji Dergisi XXV-2**, DSİ Basım ve Foto Film İşletme Müdürlüğü Matbaası, s. 115-124, Ankara.
- LEAKE, W. M., (1824), **Journal of a Tour in Asia Minor With Comparative Remarks on the Ancient and Modern Geography of that Country**, London.
- LLOYD, S. and J., MELLAART, (1962), **Beycesultan I**, London.
- (1965), **Beycesultan II**, London.
- OBLADEN-KAUDER, Julia, (1996), “**Demircihüyük IV : Die Kleinfunden. B, Mainz am Rhein**”
- ÖZGÜÇ, Tahsin, (1943), “Ön tarihte Anadolu İdollerinin Anlamı” **Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi Cilt:2 Sayı:1**, s. 65, Ankara.
- ÖZSAİT, Mehmet, (2003), “Harmanören Mezarlığı”, **Arkeo Atlas Tunç Bakışlar sayı:2 – 2003**, Doğan Burada Rizzoli Dergi Yayıncılık , s. 119, İstanbul
- SEEHER, Jürgen, (1991), “Die Nekropol von Demircihöyük-Saruket”, **İstanbul Mitteilungen 41**, s. 97-124, Bonn-İstanbul.
- , (1992), “Demircihöyük Nekropol Kazısı: 1990 Yılı Sonuçları”, **XIII. KST I. Cilt**, Ankara Üniversitesi Basımevi, s. 163-176, Ankara.

- (1993), “Demircihöyük Nekropol Kazısı: 1991 Yılı Sonuçları”, **XIV. KST I. Cilt**, Ankara Üniversitesi Basımevi, s. 365-380, Ankara.
- SEVİN, Veli, (2003), **Eski Anadolu ve Trakya (Başlangıcından Pers Egemenliğine Kadar)**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- SİVAS, Taciser, (1999), **Eskişehir, Kütahya, Afyonkarahisar İlleri İçindeki Frig Kaya Anıtları**, Eskişehir.
- (2005), “2003 Yılı Eskişehir, Kütahya, Afyonkarahisar illeri Yüzey Araştırması”, **22. AST 2.Cilt**, Turizm ve Kültür Bakanlığı Dösim Basımevi, s. 285-298, Ankara.
- (2009), **Frig Vadileri (Frigler’den Türk Dönemine Uzanan Kültürel Miras)**, Eskişehir.
- SİVAS, Taciser ve Hakan, SİVAS, (2004), “2002 Yılı Eskişehir, Kütahya, Afyonkarahisar İlleri Yüzey Araştırması”, **21. AST 2. Cilt**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Dösim Basımevi, s. 155-166, Ankara.
- TEZCAN, Burhan, (1966), “1964 Koçumbeli Kazısı, Koçumbeli Excavation in 1964” Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Middle East Tecnicl Univercity, Ankara
- TÜRKTÜZÜN, Metin, (2002), “Kütahya İli, Merkez, Ağızören Köyü’ndeki Hitit Nekropolü Kurtarma Kazısı”, **12. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu**, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 241-250. Ankara.
- TOPBAŞ, Ahmet, (1992), “Kütahya Seyitömer Höyüğü 1990 Yılı Kurtarma Kazısı”, **II. Müze Kurtarma Kazıları Semineri**”, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 11-34, Ankara.
- , (1993), “Seyitömer Höyüğü 1991 Yılı Kurtarma Kazısı”, **III. Müze Kurtarma Kazıları Semineri**, Ankara Üniversitesi Basımevi, s. 1-30, Ankara.
- , (1994), “Seyitömer Höyüğü 1992 Yılı Kurtarma Kazısı”, **IV. Müze Kurtarma Kazıları Semineri**, Ankara Üniversitesi Basımevi, s. 297-310, Ankara.

YANIK, Gürsel, (1997), “Seyitömer (Kütahya) Kömür Havzası Killerinin Jeolojisi, Minerolojisi ve Seramik Endüstrisindeki Kullanım Olanakları” **D.P.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Kütahya.

-----, (2009), www.coğrafya.gen.tr, (18.06.2010).

DİZİN

A

Akamenid, v, ix, xv, xx, xxi, 20, 22, 53,
54, 56, 57, 58, 60, 62, 94, 95, 96
Ana tanrıça, v, vi, 27

B

Bereket, vi

E

ETÇ, xi, xii, xiii, xiv, xx, xxi, xxii, 5, 6,
7, 8, 9, 10, 11, 12, 16, 18, 24, 25, 33,
34, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48,
49, 50, 56, 57, 58, 59, 61, 64, 65, 66,
67, 68, 69, 70, 71, 73, 74, 75, 76, 77,
78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86

F

Figürin, x, 36, 48, 82, 83, 84, 85, 86

İ

İdol, vi, xi, xii, xiii, xiv, xv, 1, 28, 33,
42, 49, 57, 60, 61, 62, 64, 65, 66, 67,
68, 69, 70, 71, 73, 74, 75, 76, 77, 78,
79, 80, 81, 82, 86, 87, 88, 89, 90, 91,
92, 93, 94, 95, 96, 100
İnanç, 28

K

Kadın, 28, 30, 34, 52, 97, 98
Kemik, x, 24, 25, 36, 92

M

Marn, x, 37, 64, 65, 66, 67, 69, 70, 71,
73, 74, 75, 78, 86, 87, 88, 89, 90, 91,
93, 94, 95, 96
Mermer, x, 34, 37, 60, 67, 68, 76, 77,
79, 80, 81, 82, 87, 90, 91, 100

O

Opal, x, 38, 78, 80, 97
OTÇ, xiv, xv, xxi, xxii, 9, 10, 11, 18,
49, 53, 56, 57, 58, 87, 88, 89, 90, 91,
92, 93

P

Pişmiş toprak, 36, 41

S

Seyitömer, v, vi, vii, xxii, 1, 12, 14, 16,
17, 18, 20, 21, 23, 24, 33, 36, 37, 40,
41, 42, 43, 44, 49, 53, 54, 56, 57, 58,
59, 60, 61, 97, 98, 101, 102, 103

LEVHALAR